

[૨૨]

*
* ભગવાન નેમિનાથ પ્રભુ પરમ વૈરાગી સિદ્ધપુરીમાં સોહે છે, *
* પંચકલ્યાણક સૌરાષ્ટ્રદેશમાં ભવિજનનાં મન મોહે છે; *
* રાગ તજ્યો ભલે રાજાલનો પણ મુક્તિ તો અતિ પ્યારી છે, *
* અમ જીવન-આદર્શ પ્રભુજી આનંદ-મંગલકારી છે. *

ધર્મરથના ચક્રની 'નેમિ' (ધરી) સમાન બાવીસમા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથસ્વામી અમારા ધર્મરથને મોક્ષપુરીમાં પહોંચાડો. પશુઓને બંધનથી છોડાવનારા પ્રભુ નેમિનાથ અમને પણ ભવબંધનથી છોડાવો. પૂર્ણ આનંદધામમાં બિરાજમાન તે પ્રભુ અમને પણ આનંદધામમાં સ્થાપિત કરો. જેમણે વિવાહ વખતે જ વૈરાગ્ય ધારણ કર્યો, રાજાલદેવીને સંસારથી વિરક્ત કરીને મોક્ષસાધનાની પ્રેરણા આપી, પોતે સ્વયં મોક્ષપુરીમાં સીધાવ્યા છતાં અમારા હૃદયમાં પણ બિરાજમાન છે, તે ભગવાન નેમિનાથ પણ અમને પણ તેમના જેવું ઉત્તમ મંગલજીવન આપો. અહો, આત્મસાધનામય તેમના વીતરાગી જીવનનું આ પુરાણ, ભવ્ય જીવોને વિષય-કષાયોથી છોડાવીને આત્મહિતની પ્રેરણા દેનારું છે. ભવ્ય જીવો ભક્તિપૂર્વક તેનું શ્રવણ કરો, વાંચન કરો. પુરાણદ્વારા તે પ્રભુના જ્ઞાન-વૈરાગ્યમય પવિત્ર જીવનનું ચિંતન એ જ તેમનું સ્તવન છે; તે પવિત્ર જીવનનું ચિંતન આપણા ભાવોને મંગલરૂપ કરે છે ને મોક્ષની સાધનામાં જોડે છે.

* ભગવાન નેમિનાથ : પૂર્વભવ : ચિંતાગતિ વિદ્યાધર *

તે ભગવાન નેમિનાથ પૂર્વે સાતમા ભવે પુષ્કરદ્વીપમાં ચિંતાગતિ નામના વિદ્યાધર હતા; તેમને બીજા બે નાના ભાઈઓ હતા-એકનું નામ મનોગતિ અને બીજાનું નામ ચપલગતિ. અનેક વિદ્યાઓની સાથે આકાશગામીવિદ્યામાં પણ તે ત્રણે ભાઈઓ કુશળ હતા.

તે વખતે પ્રીતિમતી નામની એક રાજકુમારી અતિ સુંદર અને ગતિવિદ્યામાં ઘણી કુશળ હતી; તેણે અભિમાનપૂર્વક એવી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે, ગતિસ્પર્ધામાં જે મને પરાજિત કરે તેની સાથે જ હું

પરણીશ. (તેની યોજના મુજબ મેરુના શિખર પરથી એક માળા નીચે ફેંકાતી, તે માળા નીચે પડતાં પહેલાં, મેરુને ત્રણપ્રદક્ષિણા કરીને ઝીલી લેવાની હતી.) તે સ્પર્ધામાં કેટલાય રાજકુમારો હારી ગયેલા. ચિંતાગતિ વિદ્યાધરના બે ભાઈઓ મનોગતિ અને ચપલગતિ પણ રાજકુમારી ઉપર મોહિત થઈને તેને પરણવાની ઇચ્છાથી ગયેલા, પરંતુ રાજકુમારી સાથેના ગતિયુદ્ધમાં તેઓ પણ હારી ગયા ને અપમાનિત થઈને પાછા આવ્યા.

પોતાના ભાઈઓનું અપમાન દેખીને, ચિંતાગતિએ ગતિયુદ્ધમાં તે રાજકુમારીને જીતી લીધી. આથી તે રાજકુમારી તેને વરમાળા પહેરાવવા તૈયાર થઈ, ત્યારે તેની સાથે પરણવાનો ઇન્કાર કરતાં ચિંતાગતિએ કહ્યું કે તું મારા નાના ભાઈને વરમાળા પહેરાવ, કેમકે તેઓ તને પરણવા ઇચ્છતા હતા.

રાજકુમારીએ કહ્યું કે ગતિયુદ્ધમાં તમે જ મને જીતી છે તેથી હું તમને જ પરણીશ; નહીંતર હું કુંવારી જ રહીને દીક્ષા લઈશ. તમારા સિવાય બીજા બધાય પુરુષો મારે બંધુસમાન છે.

ચિંતાગતિએ કહ્યું : મારા નાના ભાઈઓએ જેને પરણવાની ઇચ્છા કરી તેની સાથે હું લગ્ન કરું તે શોભે નહીં. આ રીતે ચિંતાગતિ વિદ્યાધરે (નેમિનાથના જીવે) લગ્ન માટે ના પાડતાં, છેવટે તે પ્રીતિમતી—રાજકુમારીએ દીક્ષા લઈ લીધી ને આર્યિકાવ્રત ધારણ કર્યાં.

[પુરાણોમાં રાજકુમારી પ્રીતિમતીનું વર્ણન અહીં સુધી જ આવે છે. ત્યારપછીના ભવોમાં તેનું શું થયું તે બાબતનો ઉલ્લેખ કોઈ પુરાણમાં જોવા મળતો નથી. પરંતુ અનુમાનથી એમ લાગે છે કે તે જીવ કેટલાક ભવો કરીને અંતે રાજમતી થઈ હોય; અને, નેમિનાથના જીવે, ચિંતાગતિના ભવમાં જેમ પ્રીતિમતિને પરણવાનો ઇન્કાર કર્યો હતો તેમ, તે જ સંસ્કારના બળે આ ભવમાં પણ તે રાજમતિને પરણવાનો ઇન્કાર કરીને પોતે વૈરાગ્ય પામ્યા, તથા રાજમતીને પણ વૈરાગ્ય પમાડ્યો. આ સિવાય; વચ્ચેનો ભવોમાં તે નેમ-રાજીલના જીવો એકબીજાની સાથે હોવાનો કોઈ ઉલ્લેખ પુરાણોમાં જોવા મળતો નથી.]

ચિંતાગતિએ પરણવાની ના પાડતાં રાજકુમારીએ દીક્ષા લીધી. તેનું આવું પરાક્રમ દેખીને બીજા પણ અનેક જીવો સંસારથી વૈરાગ્ય પામ્યા. ચિંતાગતિ વગેરે ત્રણે રાજકુમારોએ પણ સંસારથી વિરક્ત થઈને જિનદીક્ષા ધારણ કરી; અને સંયમપૂર્વક દેહ છોડીને તે ત્રણેય ભાઈઓ ચોથાસ્વર્ગમાં દેવ થયા.

* * *

ભગવાન નેમિનાથ : પાંચમો પૂર્વભવ : અપરાજિતકુમાર

પશ્ચિમ વિદેહક્ષેત્રમાં સીતોદા નદીના કિનારે સિદ્ધપુર નામના સુંદર નગરમાં અર્હત્દાસ રાજા રાજ્ય કરતા હતા. ચોથા સ્વર્ગથી આયુ પૂરું થતાં તે દેવ (ભૂતકાળના ચિંતાગતિ વિદ્યાધર ને ભવિષ્યકાળના નેમિનાથતીર્થકરનો જીવ) અર્હત્દાસ, રાજાના કુંવર, તરીકે અવતર્યો....તેનું નામ અપરાજિત.

તેમના મહા ભાગ્યથી એકવાર વિમલવાહન—તીર્થકર તે નગરીમાં પંધાર્યા. રાજા—પ્રજા મહાન હર્ષપૂર્વક પ્રભુના દર્શન કરવા ગયા. પ્રભુના ઉપદેશથી ધર્મ પામીને મહારાજા અર્હત્દાસ સંસારથી વિરક્ત થયા ને રાજ્યભાર અપરાજિત કુમારને સોંપીને પોતે જિનદીક્ષા લીધી. અપરાજિત કુમારે પણ પ્રભુના ઉપદેશથી ચૈતન્યતત્ત્વનો અપૂર્વ મહિમા જાણ્યો ને પ્રજાછીણી વડે મોહને છોદીને અપૂર્વ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કર્યું તેમ જ શ્રાવકના વ્રત પણ ધારણ કર્યાં. અહા, એક ભાવિતીર્થકર મોક્ષમાર્ગમાં દાખલ થયા.

મહારાજા અપરાજિત ધર્મના પાલનપૂર્વક રાજ્ય સંભાળતા હતાં; એકવાર તેણે સાંભળ્યું કે પોતાના

પિતાશ્રી અર્હત્મુનિરાજ કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે. આથી અત્યંત હર્ષિત થઈને તે પોતાના પિતાશ્રી અર્હત્-કેવળીના તેમ જ વિમલનાથ-તીર્થંકરના દર્શન કરવા માટે ચાલ્યો. એવામાં, રસ્તામાં તેણે સાંભળ્યું કે તેઓ બંને તો મોક્ષમાં પધારી ગયા.

આવશે? હા...કેમ નહીં આવે! શું જ્ઞાનના બળે સાધક જીવો સિદ્ધ ભગવંતોને પોતાના અંતરમાં નથી ઉતારતા? તો આ ધર્મભાવના—ભાવિતીર્થંકરની ભાવના પૂરી કેમ નહિ થાય?

અપરાજિત રાજા તો મક્કમ થઈને તે ભગવંતોના ધ્યાનમાં બેસી ગયા. ભગવંતોના દર્શન વગર એમ ને એમ આઠ દિવસ ભોજન કર્યા વિના વીતી ગયા. આઠ દિવસના ઉપવાસ બાદ તેના પુણ્યયોગે એક દેવ તેની ભક્તિથી પ્રભાવિત થયો અને વિક્રિયા વડે સમવસરણ જેવી દિવ્ય રચના કરી; તેમાં જાણે તીર્થંકર વિમલવાહન તથા અર્હત્ કેવળી સાક્ષાત્ બિરાજતા હોય એવું દશ્ય બતાવ્યું. એ દિવ્ય દશ્યમાં ભગવંતોના દર્શન કરીને રાજા અપરાજિતનું ચિત્ત અત્યંત પ્રસન્ન થયું. અહા, આત્માર્થી જીવોના હૃદયની ઉર્મિઓ પણ જીદી જાતની હોય છે. [અને બીજાં એક મોટું આશ્ચર્ય તો જીઓ કે જે ભક્તિથી સ્વર્ગના દેવો પ્રભાવિત થયા તે ભક્તિથી પણ તે સિદ્ધભગવંતોને જરાય પ્રસન્નતાની રાગ ન જાગ્યો, તેઓ તો વીતરાગપણે પોતાના સ્વરૂપમાં જ સ્થિર રહીને મોક્ષમાં જ બેસી રહ્યા! ધન્ય-જૈન ભગવંતોની વીતરાગતા!]

તે રાજા અપરાજિત ધર્મભાવનાપૂર્વક સિંહપુરીનું રાજ્ય કરતા હતા. એકવાર જિનમંદિરમાં દર્શન-પૂજન કરીને સ્વાધ્યાયમાં બેઠા હતા; એવામાં ત્યાં આકાશમાર્ગે બે મુનિવરો પધાર્યા. તેમને દેખીને રાજાને મહાન આશ્ચર્ય થયું, ને અક્ષયનિધાનની પ્રાપ્તિ જેવી પ્રસન્નતા થઈ; વિનયપૂર્વક વંદન કરીને તેમનો ઉપદેશ સાંભળ્યો. પછી કહ્યું : અહો, ભગવંતો! આપના દર્શનથી હું ધન્ય બન્યો છું; આપને દેખીને મારા હર્ષનો પાર નથી; આપના પ્રત્યે મને ભાઈ જેવું પરમ હેત ઊભરાય છે ને મારા મનમાં એમ લાગે છે કે આ પહેલાં મેં આપને ક્યાંક જોયા હોય ને આપ કોઈ પૂર્વ-પરિચિત બંધુ હો!

ત્યારે મુનિરાજે કહ્યું : સાંભળો હે રાજન્! તમારી વાત સત્ય છે; આ ભવમાં નહિ પણ પૂર્વભવમાં તમે અમને જોયા છે...કઈ રીતે, તે સાંભળો.

રાજા અપરાજિત ઉત્સુક્તાપૂર્વક પોતાના પૂર્વભવની વાત સાંભળવા લાગ્યા ને મુનિરાજ કહેવા લાગ્યા : હે રાજા! પૂર્વભવમાં તમે ચિંતાગતિ નામના વિદ્યાધર હતા ને અમે બંને મુનિઓ તમારા નાના ભાઈ (મનોગતિ તથા ચપલગતિ) હતા; ત્યારે પ્રીતિમતિ રાજકુમારીના નિમિત્તે વૈરાગ્ય પામીને આપણે ત્રણે ભાઈઓએ જિનદીક્ષા લીધી ને સ્વર્ગમાં ગયા. ત્યાંથી અમે બંને પૂર્વ વિદેહમાં વિદ્યાધર-રાજકુમાર તરીકે અવતર્યા. એકવાર અમે બંને રાજકુમારો સ્વયંભૂતીર્થંકરના સમવસરણમાં

ગયેલા. ત્યારે તેમની વાણીમાં અમે આપણા ત્રણેના પૂર્વજન્મની વાત સાંભળી અને વૈરાગ્ય પામીને જિનદીક્ષા લઈ મુનિ થયા. પૂર્વભવના સ્નેહને લીધે અમને પ્રશ્ન ઊઠ્યો કે અમારા મોટાભાઈ ચિંતાગતિ અત્યારે ક્યાં છે? ભગવાનની વાણીથી જાણ્યું કે તમે આ પશ્ચિમ વિદેહમાં અપરાજિત રાજા તરીકે અવતર્યા છો. હે રાજા! તે સાંભળીને અમે પૂર્વભવના સ્નેહવશ અહીં આવ્યા છીએ. આ રીતે પૂર્વભવના ભાઈ હોવાથી તમને પણ અમારા ઉપર હેત ઊભરાય છે. જીવ નિત્ય હોવાથી પૂર્વભવના સંસ્કારો તેનું કામ કર્યા કરે છે. હે બંધુ! પૂર્વકર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થયેલા ભોગોને તમે ઘણા કાળ સુધી ભોગવ્યા; હવે તેનાથી વિરક્ત થાઓ; હવે તમારું આયુષ્ય માત્ર એક મહિનો બાકી રહ્યું છે, માટે શીઘ્ર આત્મકલ્યાણનો વિચાર કરો.

પોતાના પૂર્વભવના ભાઈ એવા તે બંને મુનિવરોના શ્રીમુખથી પોતાના પૂર્વભવની તેમ જ આત્મહિતની વાત સાંભળતાં રાજા અપરાજિતને ઘણી પ્રસન્નતા થઈને તેણે કહ્યું : હે ભગવંત! આપ નિર્ગ્રંથ-નિર્મોહી હોવા છતાં, પૂર્વભવના સ્નેહવશ આપે મારા ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે; ખરેખર આપ મારા સાચા હિતસ્વી બંધુ છો.

મુનિરાજે પરમ વાત્સલ્યદષ્ટિથી કહ્યું : હે રાજન્! તમે માત્ર અમારા પૂર્વભવના ભાઈ જ નહિ પણ એક ભાવિતીર્થંકર છો, અને પાંચમા ભવે તમે ભરતક્ષેત્રમાં બાવીસમા તીર્થંકર થઈને મોક્ષ પામશો.—આવું ઉત્તમ ભવિષ્ય ભાળીને અને રાજાને આશીર્વાદ આપીને તે મુનિવરો પૂર્વ વિદેહમાં વિહાર કરી ગયા.

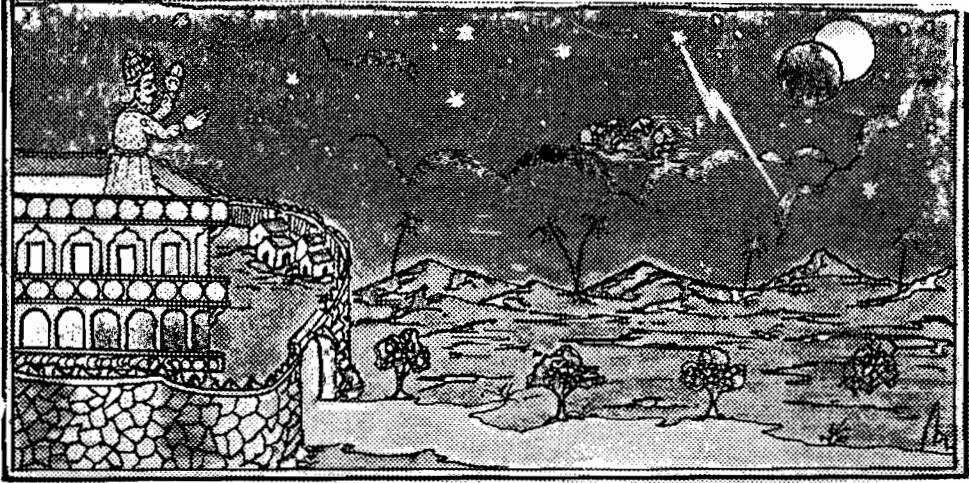
મુનિવરોના શ્રીમુખે પોતાના મોક્ષની વાત સાંભળીને રાજા અપરાજિતને જે આનંદ થયો તેની શી વાત! મોક્ષાર્થીને મોક્ષ કરતાં પ્રિય વસ્તુ બીજી કઈ હોય? રાજાનું ચિત્ત મોક્ષને સાધવા ઉત્સુક બન્યું. રાજપાટ છોડીને તેઓ જૈન સાધુ થયા, એટલું જ નહિ, પ્રાયોગમન નામનો 'ઉત્કૃષ્ટ સંન્યાસ ધારણ કરીને એક મહિના સુધી ઉત્તમ આરાધના કરી ને સમાધિમરણપૂર્વક દેહ છોડીને ૧૬મા અચ્યુત સ્વર્ગમાં ઈન્દ્ર થયા.

અચ્યુત સ્વર્ગના દિવ્ય વૈભવો વચ્ચે તે ધર્માત્મા ઈન્દ્રે ૨૨ સાગરોપમના અસંખ્ય વર્ષો વીતાવ્યા, પરંતુ ત્યાંય તેઓ બાહ્ય સુખોમાં એવા મુગ્ધ નહોતા બન્યા કે ચૈતન્યવૈભવને ભૂલી જાય. ચૈતન્યના અતીન્દ્રિયસુખ પાસે ઈન્દ્રલોકના સુખો પણ તેને તૂચ્છ લાગતા હતા, તેથી મોક્ષસુખ માટેની તેમની સાધના ચાલુ જ હતી. સાચું અચ્યુતપદ તો સિદ્ધપદ છે—એમ જાણનારા તે અચ્યુતેન્દ્ર, આયુ પૂર્ણ થતાં અચ્યુત સ્વર્ગમાંથી પણ ચ્યુત થઈ ગયા ને મનુષ્યલોકમાં અવતર્યા.

✽ ભગવાન નેમિનાથ : ત્રીજો પૂર્વભવ : હસ્તિનાપુરમાં સુપ્રતિષ્ઠરાજા ✽

તે વખતે આ ભરતક્ષેત્રના હસ્તિનાપુરમાં રાજા શ્રીચંદ્ર રાજ્ય કરતા હતા; તેમના યશસ્વી પુત્ર તરીકે તે અચ્યુતેન્દ્રનો જીવ અવતર્યો—તેનું નામ સુપ્રતિષ્ઠ. તે રાજકુમાર યુવાન થતાં તેનો રાજ્યાભિષેક કરીને મહારાજાએ જિનદીક્ષા ધારણ કરી. રાજા—સુપ્રતિષ્ઠ. ન્યાય—નીતિમાં કુશળ અને આત્મજ્ઞાની હતા. સુનંદા તેમની રાણી હતી. તેઓ હંમેશાં જિનદેવની પૂજા કરતા ને જૈનધર્મની પ્રતિષ્ઠા વધારતા હતા; તેમના રાજ્યમાં સર્વત્ર ધર્માત્મા—વિદ્વાનોનું સન્માન થતું; તેઓ ભક્તિપૂર્વક મુનિવરોની સેવા કરતા. એકવાર તેણે યશોધર મુનિરાજને આહારદાન દીધું ત્યારે દેવોએ પ્રસન્ન થઈને તેના આંગણે દુદુંભીનાદ, રત્નવૃષ્ટિ વગેરે પંચાશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યા હતા. એ રીતે તેમણે દીર્ઘકાળ સુધી હસ્તિનાપુરીનું રાજ્ય ભોગવ્યું.

તે રાજા સુપ્રતિષ્ઠ એકવાર ચાંદની રાતે આકાશની શોભા નીહાળતા અગાશીમાં ઉભા હતા અને વિચારતા હતા કે જેમ અસંખ્ય તારામંડળથી ઝગમગતું આ સ્વચ્છ આકાશ શોભી રહ્યું છે તેમ અસંખ્ય આત્મગુણોના આનંદકારી ઝગઝગાટથી મારું ચૈતન્યગગન શોભી રહ્યું છે....તે શોભા અંતરમાં સ્વાનુભૂતિના અતીન્દ્રિયચક્ષુ વડે દેખાય છે. સુપ્રતિષ્ઠ રાજા આવું આત્મચિંતન કરી રહ્યા છે....ત્યાં....તો.....

[ભગવાન નેમિનાથ પૂર્વભવમાં સુપ્રતિષ્ઠ રાજા છે અને તારો ખરતો દેખીને વૈરાગ્ય પામે છે.]

....એકાએક ખ ર ર ર અવાજ સાથે પ્રકાશનો મોટો ઝબકારો થયો.—શું થયું? આકાશમાં ઉલ્કાપાત થયો, એક મોટો તારો ખર્યો. તે જોતાં જ રાજાની વિચારધારામાં પણ જાણે એકાએક કડાકો થયો. તેનું ચિત્ત સંસારની અસ્થિરતા દેખીને વિરક્ત થયું ને તેઓ વિચારવા લાગ્યા કે ગગનમાંથી આ તારો તો ખર્યો પણ મારું ચૈતન્યગગન એવું ધ્રુવ છે કે તેમાંથી નિજગુણનો એક પણ તારો કદી ખરતો નથી. માટે, અનંતગુણના શાશ્વત વૈભવથી ભરપૂર મારો આત્મા જ મારું શરણ છે, આ સંસારમાં કોઈ સંયોગ સ્થિરરૂપ કે શરણરૂપ નથી.—આ પ્રમાણે વૈરાગ્ય પામીને તે સુપ્રતિષ્ઠ રાજાએ સુમંદર—જિનરાજની સમીપમાં જિનદીક્ષા ધારણ કરી.

રત્નત્રયધારક તે સુપ્રતિષ્ઠમુનિરાજ આત્મધ્યાનપૂર્વક પરિણામની વિશુદ્ધિ કરવા લાગ્યા; તેમને ૧૨ અંગનું જ્ઞાન ખીલી ગયું અને દર્શનવિશુદ્ધિ વગેરે ૧૬ ઉત્તમ ભાવનાઓ વડે તેમણે તીર્થંકરપ્રકૃતિ બાંધી. હવે એક ભવ પછી તીર્થંકર થઈને મોક્ષ જવાનું નક્કી થઈ ગયું. અંત સમયમાં એક મહિનાનો સંધારો ધારણ કરીને તેમણે સમાધિમરણ કર્યું ને જ્યંત નામના અનુત્તર વિમાનમાં તેઓ અહમિન્દ્ર થયા.

સિદ્ધપદની સમીપ એવી અહમિન્દ્ર—પર્યાયમાં આપણા ચરિત્રનાયક નેમિનાથ ૩૩ સાગરના અસંખ્ય વર્ષો સુધી રહ્યા. ત્યાં તેઓ આકુળતા વગરના દિવ્ય સુખને અનુભવતા હતા; જો કે તેમની પાસે આત્મજનિત તેમ જ પુણ્યજનિત એ બંને પ્રકારનાં ઉત્તમ સુખો હતા છતાં તેમાંથી આત્મજનિત સુખોને જ તેઓ ઉપાદેય સમજતા હતા; પુણ્યજનિત સુખોને તેઓ તુચ્છ અને ક્ષણભંગુર જાણતા હતા, એટલે ખરેખર તેને દુઃખ જ સમજતા હતા. કેમકે—

‘પરયુક્ત, બાધાસહિત. ખંડિત, બંધકારણ, વિષમ છે;
જે ઈન્દ્રિયોથી લબ્ધ તે સુખ એ રીતે દુઃખ જ ખરે.’

તે મહાત્મા જાણતા હતા કે દેવલોકના આ પુણ્ય વચ્ચે પણ હું કાંઈ સદાય રહેવાનો નથી, પરંતુ મારા આત્મસુખ સાથે હું સદાય તન્મયપણે રહેવાનો છું. આવા ભેદવિજ્ઞાનને લીધે તે મહાત્મા દેવલોકના બાહ્યસુખોમાં લીન ન થયા, ને પૂર્વના પુણ્યકર્મોની પણ નિર્જરા કરીને મોક્ષસાધના તરફ જ આગળ વધતા રહ્યા.

[અહીં એક બાબતમાં પાઠકોનું લક્ષ દોરીએ છીએ કે, નેમિનાથ પ્રભુના આ અહમિન્દ્ર વગેરે ભવમાં રાજમતીનો જીવ તેમની સાથે રહ્યો નથી. કેમકે અનુત્તરવિમાનમાં જે ઊપજે તે સમ્યગદષ્ટિ અને એકાવતારી હોય છે ને પછી કદીપણ સ્ત્રીપર્યાય તેને હોતી નથી. રાજમતીનો જીવ સ્વર્ગમાં હોય તોપણ ત્યાર પછી નેમિનાથના ભવમાં સાથે રહેવા માટે તેણે વચમાં બીજા અનેક ભવ કરવા પડે. પરંતુ એનો ઉલ્લેખ ક્યાંય જોવા મળતો નથી.]

એ રીતે મોક્ષસાધનામાં આગળ વધતાં વધતાં, તે અહમિન્દ્રને ભરતક્ષેત્રમાં તીર્થકરપણે અવતરવાની તૈયારી થઈ. તેઓ અવતરે ત્યાર પહેલાં, જેમને ત્યાં તેમનો અવતાર થવાનો છે તે સમુદ્રવિજય મહારાજાની વંશપરંપરાનો પરિચય કરી લઈએ.

* * * *

[હરિવંશ : નેમિપ્રભુની વંશપરંપરાનો પરિચય]

હરિવંશની પરંપરામાં સિંહકેતુ, શૂરસેન વગેરે અનેક મોક્ષગામી રાજાઓ થયા. શૂરસેનના પૌત્ર અંધકવૃષ્ટિ, તે શૌરીપુર (સૂર્યપુર) માં રાજ્ય કરતા હતા.

જે તે અંધકવૃષ્ટિ રાજાને દશપુત્રો હતા, તેમાં સૌથી મોટા સમુદ્રવિજય (તે શ્રી નેમિનાથના પિતા), અને સૌથી નાના વસુકુમાર (તે શ્રી કૃષ્ણનાં પિતા); એ રીતે શ્રીકૃષ્ણ તથા નેમકુમાર કાકા-ભાઈજીના પિતરાઈ ભાઈઓ થાય.

જે તે દશ પુત્રો ઉપરાંત, અંધકવૃષ્ટિ રાજાને કુંતી અને માદ્રી એ બે પુત્રીઓ હતી—તેમના પુત્ર પાંડવો. એ રીતે નેમ-કૃષ્ણ અને પાંડવો તે મામા-ફઈબાનાં ભાઈઓ થાય.

જે અંધકવૃષ્ટિના બીજા ભાઈ નરવૃષ્ટિ, તે મથુરામાં રાજ્ય કરતા હતા; તેનો પુત્ર ઉગ્રસેન, અને તે ઉગ્રસેનનો પુત્ર કંસ.

આટલા સંબોધીનો ઉલ્લેખ, આગળ જતાં આ કથા સમજવામાં ઉપયોગી થશે.

જે અંધકવૃષ્ટિ (તે શ્રીકૃષ્ણ તથા નેમકુમારના દાદા) તેમનાં પૂર્વભવ

એકવાર શૌરીપુર નગરીમાં એક મુનિરાજ પંધાર્યા, તેમને કેવળજ્ઞાન થયું. તેમની પાસેથી ધર્મોપદેશ સાંભળીને તથા પોતાના પૂર્વભવો સાંભળીને રાજા-અંધકવૃષ્ટિ વૈરાગ્ય પામ્યા.

પૂર્વ ભવમાં તે અંધકવૃષ્ટિ અયોધ્યામાં રૂદ્રદત્ત-બ્રાહ્મણ હતા. સુરેન્દ્ર શેઠ તેમના મિત્ર હતા, તે કુબેર જેવા ધનવાન અને જૈનધર્મના પરમ ભક્ત હતા. જિનપૂજા વગેરે કાર્યમાં તે દરરોજ ૧૦ સોનામહોર, અષ્ટમીએ ૨૦ સોનામહોર ને ચતુર્દશીએ ૪૦ સોનામહોર વાપરતા હતા. એકવાર ૧૨ વર્ષ સુધી તેમને

પરદેશ જવાનું થયું, ત્યારે મિત્ર રૂદ્રદત્ત ઉપર વિશ્વાસ રાખીને તેને જિનમંદિરના પૂજનકાર્ય માટે ઘણી સોનામહોરો આપી. પણ પાછળથી રૂદ્રદત્તે તે ધન પૂજામાં વાપરવાને બદલે જુગાર વગેરે પાપકાર્યોમાં વાપરી નાંખ્યું. આ રીતે વિશ્વાસઘાત કરીને ધર્મનું દ્રવ્ય પાપકાર્યમાં ખરચી નાંખવાથી તેમ જ મહા પાપોનું સેવન કરવાથી તે જીવ કેટલીય વાર નરકમાં ગયો ને બહુ જ દુઃખી થયો. (બંધુઓ, ધર્મની વિરાધનાનું આવું મહા પાપ જાણીને કદી સ્વપ્ને પણ ધર્મની જરાય વિરાધના ન કરશો; તન-મન-ધનથી ભક્તિપૂર્વક ધર્મની સેવા કરજો.)

પછી સંસારમાં ભટકતો-ભટકતો તે રૂદ્રદત્તનો જીવ (નેમિનાથના દાદાનો જીવ) હસ્તિનાપુરીમાં અત્યંત ગરીબ મનુષ્ય થયો. તે ઘણો રોગીષ્ટ, દુર્ગંધી અને કુરૂપી હતો; ઘરેઘરે ભટકીને ભીખ માંગવા છતાં તેનું પેટ ભરાતું ન હતું. જાણે કે નરક કેવી છે—તે પાપી જીવોને નજરે દેખાડવા માટે જ કર્મોએ તેને મનુષ્યલોકમાં મોકલ્યો હતો. આમ હોવા છતાં, મોક્ષ માટેની તેની કાળલબ્ધિ નજીક આવવાની તૈયારી હતી તેથી તેને અનુકૂળ એક પ્રસંગ બન્યો.

એક જૈનમુનિરાજ તે નગરીમાં આહાર માટે પધાર્યા. દરિદ્ર-રૂદ્રદત્ત પણ તેમની પાછળ-પાછળ જવા લાગ્યો. શ્રાવકોએ મુનિરાજને તો ભક્તિથી સુંદર આહાર કરાવ્યો, અને પછી મુનિરાજની સાથે આવેલ હોવાથી તે દરિદ્ર મનુષ્યને પણ પેટ ભરીને ભોજન કરાવ્યું. 'જીવનમાં ક્ષણભરના મુનિરાજના સંગને લીધે મને આવું ઉત્તમ ભોજન મળ્યું, તો હવે કાયમ તેમની સાથે રહું જેથી મારું દળદર મટે!'—એમ વિચારી તે મુનિ સાથે વનમાં ગયો ને પ્રાર્થના કરી કે હે સ્વામી! મને પણ આપની સાથે રાખો.

મુનિરાજે તેને નીકટભવ્ય જાણીને જૈનસાધુની દીક્ષા આપી. બીજા મુનિઓની સાથે રહીને તે પણ સંયમ-તપ-શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા લાગ્યો. અહા, જૈનધર્મ તો ઉદાર છે, તેની ઉપાસનાનું ફળ મહાન છે, પૂર્વના બધા પાપોને એક ક્ષણમાં તે ધોઈ નાંખે છે. આવા જૈનધર્મની આરાધના કરીને તે રૂદ્રદત્તના જીવે પૂર્વની વિરાધનાના બધા પાપો ધોઈ નાંખ્યા અને સમાધિમરણ કરીને તે ઐવેયકમાં અહમિન્દ્ર થયો; અને ત્યાંથી નીકળીને આ શૌરપુરીમાં અંધકવૃષ્ટિ રાજા થયો છે. આ પ્રમાણે પૂર્વભવ બતાવીને તે કેવળી ભગવાને કહ્યું—હે રાજા! પૂર્વભવમાં તમને દીક્ષા આપનાર મુનિ હું જ હતો; તમે ચરમશરીરી છો, અને બાવીસમા નેમિનાથ તીર્તકરનો જીવ તમારા પૌત્ર તરીકે અવતરશે.

એ સાંભળીને નેમપ્રભુના દાદાએ કહ્યું : હે દેવ! પૂર્વભવમાં પણ આપ મને ધર્મ પમાડનારા ઉપકારી ગુરુ હતા ને અત્યારે પણ પરમ ગુરુ તરીકે ઉપદેશ આપીને આપે મારું કલ્યાણ કર્યું છે. અરે ક્યાં એ વારંવાર નરકનાં દુઃખો! ને ક્યાં અહમિન્દ્રપદ! બંનેમાં હું એકલો જ હતો, ને હવે મોક્ષમાં પણ હું એકલો જ જઈશ.—આમ વૈરાગ્યપૂર્વક દીક્ષા લઈ તેઓ તો મોક્ષને પામ્યા.

જન્મ-મરણ એક જ કરે, સુખ-દુઃખ વેદે એક;

નર્કગમન પણ એકલો, મોક્ષ જાય જીવ એક.

જો જીવ તું છે એકલો, તો તજ સૌ પરભાવ;

આત્મા ધ્યાવી જ્ઞાનમય, શીઘ્ર મોક્ષસુખ પામ.

તે રાજા અંધકવૃષ્ટિના દશ પુત્રો; તેમાંથી સમુદ્રવિજય વગેરે ૯ પુત્રો તો પૂર્વભવમાં પણ ભાઈઓ જ હતા, ને દીક્ષા લઈ મુનિ થયા હતા; તેઓ સ્વર્ગમાં જઈને પછી અહીં અવતર્યા છે. દશમા પુત્ર વસુરાજ; (શ્રીકૃષ્ણના પિતા) તે પૂર્વભવમાં નંદીસેન નામનો અત્યંત ગરીબ મનુષ્ય હતો ને દુઃખથી

કંટાળીને આપઘાત કરવાનો વિચાર કરતો હતો. ત્યારે શંખ અને નિર્નામિક (કે જેઓ શ્રીકૃષ્ણ તથા બળભદ્રના જીવો છે) તે બે મુનિઓએ તેને જોયો; તે નંદીસેનને નીકટભવ્ય જાણીને, તથા આગામી ભવમાં આ અમારા પિતા થનારા છે—એમ જાણીને, તે મુનિઓએ તેને આપઘાત કરતાં રોક્યો ને ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવીને દીક્ષા આપી. તે નંદીસેન મુનિ વૈયાવચ્ચ તપમાં પ્રસિદ્ધ હતા, તેમને અનેક લલિતઓ પ્રગટી હતી,—જેથી વૈયાવૃત્ય માટેના ઔષધિ-વગેરે પદાર્થો તેમને સ્વયમેવ પ્રાપ્ત થઈ જતા. ઈન્દ્રસભામાં પણ તેમના વૈયાવૃત્યની પ્રશંસા થતી હતી. અહીં, જૈનશાસનમાં ધર્માત્માની વૈયાવૃત્યનો અપાર મહિમા છે. જે મનુષ્ય સમર્થ હોવા છતાં, આપત્તિકાળમાં ધર્માત્માની ઉપેક્ષા કરે છે, ને વૈયાવૃત્ય વડે તેમનું કષ્ટ દૂર કરવાનો ઉદ્યમ નથી કરતો, તેનું ચિત્ત કઠોર છે અને તેને ધર્મની રુચિ નથી.

નંદીસેનમુનિને ધર્મનું પરમ વાત્સલ્ય હતું, તેઓ મુનિઓની પરમ સેવા કરતા હતા; પરંતુ તેઓ એક ભૂલ કરી બેઠા : દુર્ગંધિત શરીરથી કંટાળીને તેઓ મુનિ થયા હતા, તે શલ્યને લીધે તે મુનિ એવું નિદાન કરી બેઠા કે 'ધર્મના પ્રતાપે ભવિષ્યમાં મને અતિ સુંદર રૂપવાન શરીર મળશે.' તેથી સ્વર્ગમાં જઈને પછી તે જીવ અંધકવૃષ્ટિનો સૌથી નાનો પુત્ર વસુરાજ થયો; તેનું રૂપ અતિ સુંદર છે. શ્રીકૃષ્ણ અને બળભદ્ર તેમના જ પુત્રો થશે.

સમુદ્રવિજયનો રાજ્યાભિષેક કરીને મહારાજા અંધકવૃષ્ટિ તો મુનિ થઈને મોક્ષ પામ્યા. ક્યાં સાતમી નરકનાં ઘોર દુઃખો ને ક્યાં મોક્ષનું પરમ સુખ ! ચૈતન્યમાં કોઈ અચિંત્ય તાકાત (પરમાત્મશક્તિ) છે કે જેની ઉપાસનાથી પોતે જ પરમાત્મા થઈ જાય છે. એક વખતનો સાતમી નરકનો જીવ પણ જૈનધર્મના સેવનથી ચૈતન્યની આરાધનાના પ્રતાપે પરમાત્મા બની જાય છે. આવા પ્રતાપવંત જૈનધર્મને હે ભલ્યજીવો ! તમે ભક્તિપૂર્વક સેવો.

*

*

*

*

હવે મહારાજા સમુદ્રવિજય શૌરીપુરનું રાજ્ય સંભાળવા લાગ્યા. તેમનો સૌથી નાનો (દશમો) ભાઈ વસુકુમાર, તે અતિશય રૂપવાન હતો; તે જ્યારે નગરમાં ફરવા નીકળે ત્યારે નગરની સ્ત્રીઓ તેના સુંદર રૂપ ઉપર મુગ્ધ બની જતી ને ઘરકામ ભૂલી જતી; અરે ! પોતાના બાળકોને પણ રખડતા મૂકીને તે વસુકુમારને જોવા દોડતી. નગરજનોએ આ તકલીફ સમુદ્રમહારાજાને જણાવી. આથી મહારાજાએ યુક્તિપૂર્વક તેને રાજમહેલમાં જ રોકીને નગરીમાં જવાનું બંધ કરાવી દીધું. એકવાર જ્યારે રાજમહેલની બહાર જતાં તેને ચોકીદારે અટકાવ્યો ત્યારે તેને ખબર પડી કે અરે, મને તો નજરકેદની જેમ રાજમહેલમાં પૂરી દેવામાં આવ્યો છે ! આથી દુઃખી થઈને તે નગર છોડીને ચાલ્યો ગયો, ને છળકપટથી એવી અફવા ફેલાવી—જાણે કે પોતે ચિત્તામાં પડીને બળી મર્યો હોય !

આ તરફ વસુકુમારના વિયોગથી સમુદ્રવિજય વગેરે ઘણા દુઃખી થયા. પણ નિમિત્તજ્ઞાનીઓએ કહ્યું કે તે કુમાર જીવંત છે અને અમુક વર્ષો પછી તમને તેનો મેળાપ થશે.

કુમાર વસુદેવ મગધદેશમાં રાજગૃહી ગયો; ત્યાંથી એક વિદ્યાધર તેને વિજ્યાર્દ્ર પર્વત પર લઈ ગયો; પછી તે ચંપાપુર ગયો. તેને દરેક ઠેકાણે રાજકન્યા સહિત અનેક વૈભવની પ્રાપ્તિ થઈ. છેવટે રોહિણીના સ્વયંવરમાં ગુપ્તવેશે ગયો. રોહિણીએ તેને જ વરમાળા પહેરાવી. આથી ત્યાં આવેલા રાજાઓ અપમાનિત થઈને લડવા લાગ્યા, પણ વસુકુમારને કોઈ જીતી ન શક્યા. આખરે રાજા સમુદ્રવિજય લડવા તૈયાર થયા; તેમને દેખીને વસુદેવે એક બાણ તેમના ચરણોમાં ફેંક્યું. તે બાણ સાથેની ચિકીમાં લખ્યું.

હતું કે 'હે પૂજ્યવર ! આપનો નાનો ભાઈ વસુકુમાર આપના ચરણોમાં નમસ્કાર કરે છે.'

તે ચિકી વાંચતા જ, અહો ! મારો ભાઈ જીવંત છે અને મને તેની પ્રાપ્તિ થઈ—એમ મહાન ઉર્ષપૂર્વક સમુદ્ર મહારાજા હથિયાર હેઠાં મૂકીને પોતાના ભાઈને ભેટી પડ્યા. સૌએ આનંદપૂર્વક શૌરીપુરમાં પ્રવેશ કર્યો. થોડા સમય બાદ, પૂર્વે કહેલ શંખ મુનિનો જીવ સ્વર્ગમાંથી ચવીને વસુકુમારની રોહિણી રાણીની કુંબે પુત્ર તરીકે અવતર્યો. જ્યોતિષીઓએ કહ્યું કે આ પુત્ર નવમા બળભદ્ર થશે.

* * * *

હજી બાવીસમા તીર્થંકર નેમનાથનો અવતાર નથી થયો; ત્યાર પહેલાં તેમના કુળ—વંશનો આ પરિચય ચાલે છે. જ્યારે શૌરીપુરમાં રાજા સમુદ્રવિજય રાજ્ય કરતા હતા ત્યારે મથુરામાં રાજા કંસ રાજ્ય કરતા હતા. તે કંસનો જીવ પૂર્વભવમાં વસિષ્ઠ નામનો બાવો હતો, પણ મુનિઓના ઉપદેશથી ધર્મ પામીને તે જૈનસાધુ થયો હતો ને મહિના—મહિનાના ઉપવાસ કરતો હતો. ત્યારે મથુરાના રાજા ઉગ્રસેને અવિચારી—ભક્તિથી એવી આજ્ઞા કરેલી કે આ મુનિને માસખમણનું પારણું હું જ કરાવીશ, બીજા કોઈએ ન કરાવવું.

—પરંતુ મુનિરાજ જ્યારે પારણા માટે નગરમાં આવ્યા ત્યારે, રાજમહેલમાં હાથી—અગ્નિ વગેરેનો ઉપદ્રવ થવાથી રાજાઉગ્રસેન પારણું કરાવી ન શક્યા. આમ માસોપવાસી તે વસિષ્ઠમુનિ પારણું કર્યા વગર ત્રણ વખત પાછા ફર્યા. જ્યારે તેમને ખબર પડી કે ઉગ્રસેનની આજ્ઞાને કારણે જ આમ બની રહ્યું છે, ત્યારે તેમના મનમાં રાજા પ્રત્યે વૈરભાવ જાગી ઊઠ્યો; અને વિવેક ચૂકીને, ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઈને તેઓ એવું નિદાન (ખરાબ સંકલ્પ) કરી બેઠા કે હું મારા તપના પ્રભાવે આવતા ભવમાં આ ઉગ્રસેન રાજાનો પુત્ર થઈને તેનું રાજ્ય છીનવી લઉં ને તેને જેલમાં પૂરું ! બસ, થઈ ચૂક્યું. વૈરભાવથી તે જીવ ઉત્તમ પુણ્યને વેચી બેઠો ને મરીને તે મથુરાનગરીમાં ઉગ્રસેનરાજાનો પુત્ર થયો—તેનું નામ કંસ. તેના અશુભલક્ષણો દેખીને રાજા ઉગ્રસેને તેને મથુરાથી કાઢી મૂક્યો. તે ફરતો ફરતો શૌરીપુરમાં આવ્યો ને રાજકુમાર-વસુદેવનો ચાકર થઈને રહ્યો.

[તે વસુકુમારના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ—કે જે અર્ધચકવર્તી થવાના છે—તેમના જન્મની કથા હવે વાંચશો. નેમિનાથ તીર્થંકરનો અવતાર કૃષ્ણના જન્મ પછી થશે.]

શ્રી કૃષ્ણના જન્મની કથા

જ્યારની આ કથા છે ત્યારે ભારતમાં ૨૧ મા તીર્થંકરનું શાસન ચાલતું હતું; અને રાજગૃહી નગરીમાં રાજા જરાસંઘ રાજ્ય કરતો હતો, તે અર્ધચકવર્તી (પ્રતિવાસુદેવ) હતો; તેના શસ્ત્રભંડારમાં સુદર્શનચક્ર ઉત્પન્ન થયું હતું. તેણે ત્રણખંડના લગભગ બધા રાજાઓને જીતી લીધા હતા, પણ સિંહરથ રાજાને હજી તે જીતી શક્યો ન હતો. કુમાર—વસુદેવે યુક્તિપૂર્વક તે સિંહરથને જીતી લીધો, ને બાંધીને પોતાના સેવક કંસ મારફત રાજા જરાસંઘને સોંપી દીધો. આથી પ્રસન્ન થઈને તે જરાસંઘે પોતાની પુત્રી (જીવયશા) તથા અર્ધું રાજ્ય વસુદેવને દેવા માંડ્યું; પણ વસુદેવે તે ન લેતાં કંસને આપવા કહ્યું. રાજ્ય પામીને કંસે જ્યારે જાણ્યું કે પોતે મથુરાનો રાજકુમાર છે ને પિતા ઉગ્રસેને બાલ વયથી જ પોતાને છોડી દીધો હતો; —ત્યારે તેના પૂર્વભવના વેરના સંસ્કાર જાગી ઊઠ્યા; તેણે ક્રોધપૂર્વક પિતા ઉગ્રસેનને પકડીને દરવાજા ઉપર જેલમાં પૂર્યા ને મથુરાનું રાજ્ય પડાવી લીધું. (પૂર્વે વસિષ્ઠ મુનિના ભવમાં કંસના જીવે જે પાપનિદાન કરેલું તેનું આ ફળ આવ્યું.)

ત્યારબાદ, રાજા કંસે, પોતાના ઉપકારી વસુદેવને મથુરા બોલાવીને તેનું સન્માન કર્યું ને પોતાની દેવકીબહેન તેની સાથે પરણાવી. એકવાર કંસરાજાના મહેલમાં (તેના ભાઈ) અતિમુક્તક મુનિ આહાર માટે આવ્યા; ત્યારે કંસની રાણી જીવયશાએ તે મુનિની તથા તેમની બેન દેવકીની મશકરી કરીને અનાદર કર્યો. આથી ક્રોધાવેશમાં તે મુનિ વચનગુપ્તિને ભૂલી ગયા ને તેમનાથી ભવિષ્ય ભખાઈ ગયું કે હે જીવયશા ! તું અભિમાનથી જેની મશકરી કરે છે તે આ દેવકીબહેનનો પુત્ર જ તારા પતિનો, તેમ જ પિતાનો (કંસનો તેમ જ જરાસંઘનો) ઘાત કરશે.

મુનિએ ભાખેલા ભવિષ્યની આ વાત જ્યારે રાજા કંસે જાણી ત્યારે તે ભયભીત થઈ ગયો. અને, 'દેવકીબહેનના પુત્રને જન્મતાવેત જ મારી નાખવા' એવા દુષ્ટ આશયથી તેણે બહેનદેવકીને પોતાના ઘરે જ રાખવાનું વચન વસુકુમાર પાસેથી લઈ લીધું.

હજી દેવકીને કોઈ સંતાનપ્રાપ્તિ થઈ ન હતી. ત્યાં ફરીને તે અતિમુક્તકમુનિ મથુરાનગરીમાં પધાર્યા; ત્યારે દેવકીએ વિનયપૂર્વક પૂછ્યું : હે સ્વામી ! અમને દીક્ષાનો અવસર ક્યારે આવશે ? (આ મુનિ તે દેવકીના ભાઈ જ હતા.)

મુનિરાજે કહ્યું : હે બહેન ! તને પુત્રપ્રાપ્તિની ઈચ્છા છે, છતાં તું માયાચારથી દીક્ષાની વાત શા માટે પૂછે છે ! સાંભળ, તને અનેક ઉત્તમ પુત્રો થશે; તેમાંથી છ પુત્રો તો બીજે ઠેકાણે ઊછરીને મોટા થશે ને દીક્ષા લઈને મોક્ષ પામશે; અને સાતમો પુત્ર ચકવર્તી-વાસુદેવ થઈને પૃથ્વીનું રાજ્ય કરશે. —એ સાંભળીને દેવકીનું ચિત્ત સંતુષ્ટ થયું.

ત્યાર બાદ દેવકીને ત્રણવાર યુગલ-પુત્રો થયા; પુણ્યપ્રભાવે તે છએ ચરમશરીરી પુત્રોની એક દેવે રક્ષા કરી, ને તેની જગ્યાએ બીજા મૃતપુત્રોને મૂકી દીધા. કંસ સમજ્યો કે દેવકીને પુત્રો મરેલા જ અવતર્યા છે. —આમ છતાં દુષ્ટ ભાવને લીધે પત્થર સાથે પંછાડીને તેણે તે બાળકોનું મસ્તક ફોડી નાખ્યું. [રિ સંસાર ! જીઓ તો ખરા વેરભાવ ! નાનકડા બાળકો—તે પણ પોતાની જ બહેનના પુત્રો—તેમને મારવા કંસે કેવી કૂરતા કરી !—પણ જેનાં પુણ્ય જીવતા છે તેને કોણ મારી શકે ?]

તે છ પુત્રો બાદ દેવકીને સાતમા પુત્રનો ગર્ભ રહ્યો. આ વખતે નિર્નામકમુનિનો જીવ (કે જે ભોગોનું પાપનિદાન કરીને સ્વર્ગે ગયેલો તે) દેવકીના ગર્ભમાં આવ્યો. અને સાતમા મહિને જ દેવકીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો. —તે જ શ્રીકૃષ્ણ. (આ રીતે પૂર્વના શંખ અને નિર્નામક બંને મુનિઓ અહીં બળદેવ અને વાસુદેવ તરીકે અવતર્યા.)

મથુરામાં શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ થતાં જ તેના પિતા વસુદેવ, તથા મોટાભાઈ (રોહિણીના પુત્ર) બળભદ્ર ગુપ્તપણે તેને ગોકુળમાં નંદગોપના ઘરે લઈ ગયા. રસ્તાના અંધકારમાં શ્રીકૃષ્ણના પુણ્યપ્રભાવે એક દેવે દીપકવડે માર્ગદર્શન કર્યું. નગરના દરવાજા આપોઆપ ખુલી ગયા, તથા યમુના નદીનો પ્રવાહ પણ ક્ષણભર થંભી ગયો, તે નદીએ બે ભાગમાં વિભક્ત થઈને સામે પાર જવાનો માર્ગ કરી દીધો. અહા, પુણ્યપ્રભાવ શું-શું નથી કરતો ? (—તે સંસારની તો બધી સામગ્રી આપે છે; પણ એક મોક્ષ નથી આપી શકતો; તેથી મોક્ષાર્થી જીવો તે પુણ્યનું પણ શરણ નથી લેતા.)

શ્રી કૃષ્ણને લઈને જ્યારે વસુદેવ અને બળભદ્ર જતા હતા ત્યારે નંદ-ગોપ એક મૃત પુત્રીને લઈને સામે મળ્યો; બળભદ્રે બાલક કૃષ્ણ તેને સોંપી દીધો ને તેને બદલે મરેલી પુત્રી લઈને એમ જાહેર કર્યું કે દેવકીને મરેલી પુત્રી અવતરી છે. —આથી કંસરાજાને શ્રીકૃષ્ણના અવતારની ખબર પડી નહિ. આ તરફ

નંદગોપના ઘરે માતા યશોદા અત્યંત વહાલથી બાલકૃષ્ણને ઊછેરવા લાગી. કૃષ્ણ જેમ જેમ મોટા થવા લાગ્યા તેમતેમ મથુરામાં ઉપદ્રવો વધવા લાગ્યા. આ ઉપરથી જ્યોતિષીઓએ કંસને કહ્યું કે તમારો મહાનશત્રુ ક્યાંક ઉત્પન્ન થઈ ચૂક્યો છે.

આ સાંભળીને કંસ ચિંતામાં પડ્યો; તેણે શત્રુને શોધવા અને મારવા ઘણા ઉપાયો કર્યા, પૂર્વભવમાં મિત્ર થયેલા હલકા દેવોની મદદ લીધી, પણ શ્રીકૃષ્ણના પુણ્યયોગને લીધે કોઈ તેને કાંઈ કરી શક્યું નહીં, ઊલ્ટો તેનો પ્રભાવ વધતો જ ગયો. એમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી, કેમકે ધર્માત્માના પુણ્ય પાસે દેવોની શક્તિ પણ નિષ્ક્રિય બની જાય છે, અને દેવો પણ તેનાં સહાયક થઈ જાય છે. અંતે એક મલ્લયુદ્ધમાં નાનકડા શ્રીકૃષ્ણે મોટા કંસનો (કે જે તેના મામા જ હતા તેનો) સંહાર કર્યો; તેના પિતા રાજા ઉગ્રસેનને તથા પદ્માવતીરાણીને જેલમાંથી મુક્ત કરીને મથુરાનું રાજ્ય તેમને સોંપી દીધું. અને શ્રીકૃષ્ણ-બળભદ્ર વગેરે સૌએ પરિવારસહિત આનંદપૂર્વક પોતાની રાજધાની શૌરીપુરમાં પ્રવેશ કર્યો. તેમનાં આગમનથી મહારાજા સમુદ્રવિજય વગેરે સૌ પ્રસન્ન થયા.

હવે આ બાજુ કંસનું મરણ થતાં તેની રાણી જીવયશા રાજગૃહીમાં પોતાના પિતા જરાસંઘ પાસે ગઈ ને કંસના મરણની વાત કરી. તે સાંભળીને રાજા જરાસંઘને શ્રીકૃષ્ણ વગેરે સમસ્ત યાદવો ઉપર અત્યંત ક્રોધ આવ્યો ને તેમને જીતવા પોતાના પુત્રોને મોકલ્યા. સૈંકડોવાર યુદ્ધ થયું; અંતે, 'મહાબળવાન રાજા જરાસંઘ અહીં શાંતિથી રહેવા નહીં શકે અને શ્રીકૃષ્ણ હજી નાના છે' એમ સમજીને સમુદ્રવિજય વગેરે યાદવોએ શૌરીપુર-મથુરા છોડી દીધું ને સૌરાષ્ટ્રદેશમાં આવી સમુદ્રકિનારે મુકામ કર્યો.

[હરિવંશપુરાણમાં નેમિનાથનો જન્મ શૌરીપુરમાં થયા પછી યાદવો સૌરાષ્ટ્રમાં આવ્યા હોવાનું લખ્યું છે; પરંતુ તીર્થંકરનો જન્મ થયા પછી કોઈના ભયથી રાજ્ય છોડીને ભાગવું પડે —એ વાત બંધબેસતી નથી. તીર્થંકરના પ્રભાવથી તો દુશ્મનો પણ તાબે થઈ જાય છે; એટલે નેમિનાથ તીર્થંકરનો અવતાર દ્વારકાનગરીમાં થવાનું જ ઉચિત છે.]

* દ્વારકાનગરીની રચના અને નેમિનાથનો અવતાર *

યાદવો સૌરાષ્ટ્રમાં સમુદ્રકિનારે આવ્યા; ત્યારે શ્રીકૃષ્ણના તેમ જ હોનહાર તીર્થંકર નેમિનાથના પુણ્યપ્રતાપથી કુબેરદેવે સમુદ્રની વચ્ચે બાર યોજનની અતિસુંદર દ્વારામતી નગરીની રચના કરી. જ્યાં તીર્થંકરનો અવતાર થવાનો છે અને જેની રચના દેવોએ કરી છે તે નગરીની શોભાનું શું કહેવું? મહારાજા સમુદ્રવિજય, વસુદેવ, બલભદ્ર અને શ્રીકૃષ્ણ સહિત સમસ્ત યાદવોએ તે નગરીમાં પ્રવેશ કર્યો ને સુખપૂર્વક રહેવા લાગ્યા. તે દ્વારિકાની વચ્ચે રત્નોજડેલા એકહજાર શિખરોથી શોભતું અતિ ભવ્ય જિનમંદિર હતું; તેમાં સર્વે નગરજનો અરિહંતદેવના દર્શન-પૂજન અને ધર્મસાધના કરતા હતા. તે નગરી ઈન્દ્રપુરી જેવી શોભતી હતી. એવામાં એક આશ્ચર્યકારી પ્રસંગ ને આનંદકારી બનાવ બન્યો :

રાજમહેલના આંગણે રોજરોજ કરોડો રત્નોની વૃષ્ટિ થવા લાગી, અને દેવલોકની કુમારી દેવીઓ દ્વારિકામાં આવીને શિવાદેવીની સેવા કરવા લાગી. હે પાઠક! આ બધા ઉત્તમ ચિહ્નોથી તને જાણીને આનંદ થશે કે આપણા સૌરાષ્ટ્રદેશમાં એક તીર્થંકરના અવતારની તૈયારી થઈ રહી છે. આપણા ચરિત્રનાયક ભગવાન નેમિનાથ, —કે જેઓ અહમિન્દ્રપર્યાયમાં બિરાજે છે તેમનું આયુષ્ય જ્યારે છ માસ બાકી રહ્યું ત્યારે અહીં આ બનાવો શરૂ થયા. મહારાણી શિવાદેવીની પ્રસન્નતાનો પાર નથી. તેમને જૈનધર્મની પ્રભાવના કરાવાના તથા સર્વે જીવોની દયા પાળવાના ઉત્તમ ભાવો જાગી રહ્યા છે, ને વિશુદ્ધિ વધતી જાય છે. છ

માસ બાદ, કારતક સુદ છઠ્ઠના મંગલદિનની પાછલી રાતે શિવાદેવીએ સિંહ-હાથી-સૂર્ય-ચંદ્ર-રંગબેરંગી રત્નોનો ઢગલો વગેરે ૧૬ઉત્તમ સ્વપ્નો જોયા. બરાબર એ જ વખતે દેવલોકમાંથી બાવીસમા તીર્થકરનો જીવ તેમના ઉદરમાં અવતર્યો. શિવાદેવી 'રત્નકુંભધારિણી' બન્યા. ધન્ય બન્યા શિવાદેવી ને ધન્ય બન્યું સૌરાષ્ટ્ર ! રાજસભામાં જઈ શિવાદેવીએ સમુદ્રમહારાજાને સ્વપ્નોની વાત કરી, ત્યારે મહારાજાએ કહ્યું-હે દેવી ! આ મંગલ સ્વપ્નો એમ સૂચવે છે કે બાવીસમા તીર્થકરનો જીવ તમારા ઉદરમાં અવતરી ચૂક્યો છે. 'અહા, હું તીર્થકરની માતા બનીશ' એ જાણીને શિવાદેવીને એવો હર્ષ થયો-જાણે અત્યારે જ તીર્થકર તેની ગોદમાં રમતા હોય ! એ વખતે સ્વર્ગથી દ્વારિકા આવીને ઈન્દ્ર-ઈન્દ્રાણીએ તીર્થકરના માતા-પિતાનું સન્માન કર્યું; એ રીતે ગર્ભકલ્યાણકનો મંગલ ઉત્સવ કરીને તીર્થકર-આત્માનો અપાર મહિમા જગતમાં પ્રસિદ્ધ કર્યો.

ઈન્દ્રની આજ્ઞાથી ભવનવાસી-દેવીઓ જિનમાતાની સેવા કરતી હતી; વિધવિધ ચર્ચા વડે તેમને પ્રસન્ન રાખતી હતી ને તીર્થકર-બાળકના અવતારની રાહ જોતી હતી. નવમાસ આનંદપૂર્વક વીત્યા. શ્રાવણ સુદ છઠ્ઠે દ્વારિકાનગરીમાં બાવીસમા તીર્થકરનો જન્મ થયો. અહા, દ્વારકા આનંદમય પ્રકાશથી ઝગઝગી ઊઠી. પ્રભુના પ્રતાપે દેવલોકના વાજાં, કોઈના વગાડ્યા વગર એની મેળે વાગવા માંડ્યા, ઈન્દ્રોના આસન પણ ઝણઝણી ઊઠ્યા; સમસ્ત દેવલોકમાં ખબર પડી કે દ્વારિકાનગરીમાં ભરતક્ષેત્રના બાવીસમા તીર્થકરનો અવતાર થયો છે. તરત પ્રભુનો જન્મોત્સવ ઉજવવા ઈન્દ્રસહિત દેવો દ્વારિકા દોડી આવ્યા. સમુદ્ર વચ્ચે જાણે નવો જ ઈન્દ્રલોક રચાઈ ગયો. અદ્ભુત ઐરાવત હાથી પર તેનાથીયે અદ્ભુત બાલતીર્થકરને બિરાજમાન કરીને ઈન્દ્રો પ્રભુની સવારી વિદેહની વચ્ચે મેરુ ઉપર લઈ ગયા. ત્યાં કરોડો દેવવાજાનાં નાદ વચ્ચે ઈન્દ્રે પ્રભુનો અભિષેક કર્યો. પ્રભુનું દિવ્ય રૂપ ઈન્દ્રે ૧૦૦૦ આંખો વડે દેખ્યું ને હજાર હાથ ઉછાળી-ઉછાળીને ઈન્દ્રાણી સહિત આનંદથી નાચવા લાગ્યો.

૧૦૦૮ કળશોથી અભિષેક કર્યા બાદ ઈન્દ્રે ૧૦૦૮ નામો વડે બાલતીર્થકરની સ્તુતિ કરી, અને પ્રભુ ધર્મરૂપી રથના ચક્રની 'નેમિ' (ધરી) સમાન છે એમ સમજીને તેમનું નામ 'નેમિનાથ' રાખ્યું. એ દિગંબર બાલપ્રભુને ઈન્દ્રાણીએ દેવલોકના દિવ્ય વસ્ત્રો પહેરાવ્યા; પ્રભુ પોતે ત્રણલોકના તિલક હોવા છતાં ઈન્દ્રાણીએ તેમને તિલક કર્યું અને સમ્યક્ત્વથી સ્વયં અલંકૃત પ્રભુને દિવ્ય અલંકારો વડે શણગાર્યા, સાથે સાથે સાતિશય પુણ્યો વડે પોતાના આત્માને પણ અલંકૃત કર્યો. એ બાલતીર્થકરને ગોદમાં લેતાં તેને કોઈ અદ્ભુત રોમાંચ થયો. દેવલોકની દેવીઓને પુત્ર નથી હોતા-એ વાત હર્ષના અતિરેકને લીધે તે ઈન્દ્રાણી ભૂલી ગઈ, ને જાણે આ મારો જ પુત્ર છે એમ સમજીને પ્રભુ ઉપર પરમ વહાલ કરવા લાગી. પ્રભુને પોતાની ગોદમાં તેડી-તેડીને તે પરમ તૃપ્તિ અનુભવવા લાગી : 'અહા, તીર્થકર પરમાત્મા તો મારી ગોદમાં બિરાજે છે તો મને હવે મોક્ષ લેતાં શી વાર !'

મેરુ ઉપર જન્માભિષેક કરીને ઈન્દ્રો બાલતીર્થકરની સવારી દ્વારિકાપુરીમાં લાવ્યા, ને સમુદ્રવિજય મહારાજા તથા શિવાદેવી માતા તેમ જ બળભદ્ર-શ્રીકૃષ્ણાની સન્મુખ આનંદમય નાટક અને નૃત્ય કરીને ફરીથી પ્રભુના જન્મનો ઉત્સવ કર્યો. પોતાના કૂળમાં તીર્થકરનો અવતાર થતાં શ્રીકૃષ્ણનાય આનંદનો પાર ન રહ્યો, તે પણ ઈન્દ્રની સાથે નૃત્ય કરીને પોતાનો મહાન આનંદ વ્યક્ત કરવા લાગ્યા....'અહા, હું તીર્થકરનો ભાઈ, તીર્થકર મારા ભાઈ; તેઓ આ ભવે મોક્ષમા જશે ને હું પણ ભવિષ્યમાં તેમના જેવો તીર્થકર થઈને મોક્ષમાં જઈશ.' વાહ ! પોતાના પરિવારમાં તીર્થકરને દેખીને ભવ્યાત્માને જે આનંદ થાય તેની શી વાત ! અહા, અમે તીર્થકરના પરિવારના થયા, અમે મોક્ષગામી થયા; સિદ્ધના સાધર્મી થયા.'

એકકોર સ્વર્ગનો ઈન્દ્ર 'હરિ' અને બીજીકોર દ્વારકાધીશ 'હરિ' બંને હરિ હર્ષથી નાચતા હતા. દ્વારકાનગરીમાં સર્વત્ર આનંદ-મંગળ છવાઈ ગયો હતો; માત્ર દ્વારકામાં નહીં, આખા સૌરાષ્ટ્રમાં અને ભારતભરમાં કોઈ અનેરી શાંતિ ને હર્ષોલ્લાસનું વાતાવરણ હતું; અરે, પ્રભુ જન્મના પ્રતાપે નારકી જીવોએ બેઘડી દુઃખથી છૂટકારો પામીને શાંતિ અનુભવી હતી. તીર્થંકરના અવતારની શી વાત ! —એ તો ત્રણે લોકના જીવોનું કલ્યાણ કરનાર છે.

૨૧ મા નેમિનાથ તીર્થંકરનું શાસન પાંચલાખ વર્ષ ચાલ્યું. ત્યારબાદ ૨૨ મા નેમિનાથ તીર્થંકરનો અવતાર થયો. તેમનું આયુ ૧૦૦૦ વર્ષ હતું, દેહની ઊંચાઈ દશધનુષ (૩૦ મીટર) હતી. બાલતીર્થંકર નેમિકુમાર આત્મિક સુખની સાથે દેવીસુખનો ભોગવટો કરતા થકા વૃદ્ધિગત થવા લાગ્યા. બાળપણથી જ એમનું અલૌકિક જીવન દેખીને લોકો બોલી ઊઠતા કે—આ બાલમહાત્માનું જીવન જગત કરતાં જુદી જાતનું છે, જ્ઞાનચેતનાથી શોભતું તેમનું અંતર્મુખી જીવન ધર્મસાધનાના અર્થિત્ય મહિમાને પ્રસિદ્ધ કરે છે.—

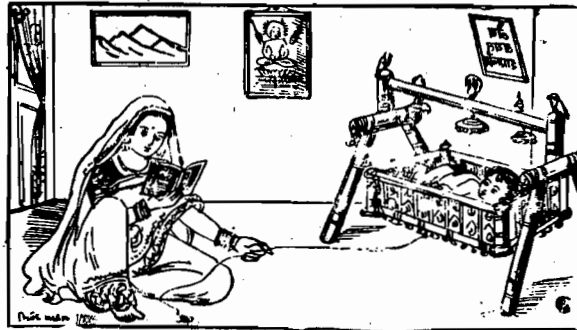
‘તારું જીવન ખરું....તારું જીવન, જીવી જાણ્યું નેમનાથે જીવન.’

સૂતા કે જાગતા, બેસતા-ઊઠતા. હૈડે રહે પ્રભુ! તારું રટન...

વાહ, ધન્ય પ્રભુનું જીવન ! ધન્ય અવતાર ! અહો, જ્ઞાનચેતનાથી શોભતું પ્રભુનું જીવન શાંત અને ગંભીર છે,—જે બીજા જીવોને પણ ચૈતન્યભાવોની ઊર્મિ જગાડે છે.

અને, માતા શિવાદેવી પોતાના લાડિલા લાલને જે લાડ લડાવતી એની તો શી વાત ! નાનકડા નેમકુંવરને પારણે જૂલાવતી વખતે માતા જે અદ્ભુત હાલરડું ગાતી તે સાંભળો :-

[રાગ : ‘મારા બંધુ! અરિહંત થાવું સહેલ છે...’]

*
*
*
*
*
*
*
*

તું શુદ્ધ છો તું બુદ્ધ, તું નિર્વિકલ્પ ઉદાસી...
નેમિકુંવર! સુલો રે ચૈતન્ય પારણે...
ચેતનરાજા! સુલો રે ચૈતન્ય પારણે...
તમે છો ચૈતન્ય સાધક, નિજ મોક્ષતણા આરાધક...
સુલો..સુલો તમે તો આનંદપારણે....
નેમિકુંવર! સુલો રે ચૈતન્ય પારણે...

*
*
*
*
*
*
*
*

*
*
*
*
*
*
*
*
*
*
*

તું સ્વાનુભૂતિ-પ્રકાશી ને આતમગુણ-વિલાસી,
વીરા મારા! અજોડ તારું જ્ઞાન છે,
નેમિકુંવર! ઝુલો રે ચૈતન્ય પારણે...
મારા કુંવર મોટા થાશે ને મુનિ થઈ વિચરશે,
કેવળ પામી...એ ભવ્ય જીવોને તારશે....
નેમિકુંવર! ઝુલો રે ચૈતન્ય પારણે....
તું તીર્થકરપદ પામી ને જિનશાસન અજવાળી,
સિદ્ધિ પામી...પરમ પદમાં ઝુલજે,
નેમિકુંવર! માતા ઝુલાવે ચૈતન્ય પારણે....

*
*
*
*
*
*
*
*
*
*
*

‘અહો, આ તો મારો નાનકડો ભાઈ...અને વળી ભગવાન’ એમ કહીને બળભદ્ર તો અત્યંત પ્યારથી નેમિકુંવરને તેડીતેડીને ફરતા ને તેને રમાડતા. ભરતક્ષેત્રના વર્તમાન તીર્થકર ભગવાન નેમિનાથ, અને ભાવિતીર્થકર મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણ, એવા બે પુરાણપુરુષોના પુણ્યપ્રતાપે દેવોએ રચેલી દ્વારકાનગરીની શોભા અદ્ભુત હતી. મોક્ષ જનારા ચરમશરીરી અનેક ધર્માત્મા જીવો ત્યાં વસતા હતા. સૌરાષ્ટ્ર દેશના કિનારે સુંદર દરિયો દેખીને પ્રભુ નેમિકુમાર પોતાના અંતરમાં ચૈતન્ય-રત્નાકરનું ધ્યાન કરતા હતા; તે વખતે-સમુદ્ર કરતાંય વધુ ગંભીર તેમની મુદ્રા શાંતરસનો દરિયો ઉલ્લસતો હતો. એકકોર નેમિતીર્થકરના પ્રતાપે સમ્યક્ત્વાદિ રત્નો પાકતા હતા, તો બીજીકોર ત્યાંના સમુદ્રમાં પણ રત્નો ને મોતી પાકતા હતા. નવી જ રચાયેલી દ્વારકાનગરીનો દેવી વૈભવ નીહાળીને તથા ત્યાં બિરાજમાન નેમિતીર્થકરના દર્શન કરીને દેશોદેશના યાત્રિકો અચંબો પામતા ને પોતાને ધન્ય સમજતા. ખરું જ છે-જીવંત તીર્થકરના દર્શનથી મોટું સુભાગ્ય દુનિયામાં બીજું શું છે !

* * * *

રાજા જરાસંઘ સાથે યુદ્ધ, શ્રીકૃષ્ણનો વિજય અને ચક્રવર્તીપણું

એકવાર મગધદેશના વેપારીઓ સમુદ્રમાર્ગે વેપાર કરવા નીકળેલા; તેઓ ‘પુણ્યોદયથી માર્ગ ભૂલીને’ નવીન દ્વારામતીનગરીમાં આવી પહોંચ્યા. -‘માર્ગ ભૂલ્યા છતાં પુણ્યોદય!’ જી હા, કેમકે માર્ગ ભૂલવાથી તો તેમને બાવીસમાં તીર્થકરની જન્મભૂમિ દારિકાતીર્થની યાત્રા થઈ તેમ જ બાલતીર્થકર નેમિકુમારના દર્શન થયા. પ્રભુને દેખીને તેમ જ દ્વારકાનગરીની દેવી શોભા દેખીને તે વેપારીઓ આશ્ચર્યચકિત થયા. પહેલાં કદી સમુદ્ર વચ્ચે તેમણે આવી નગરી દેખી ન હતી. અહીં વેપારમાં પણ તેમને ઘણો નફો થયો. આ રીતે ધર્મ અને ધન બંનેનો તેમને લાભ થયો. અહીંથી ઉત્તમ રત્નો લઈને તેઓ રાજગૃહી પહોંચ્યા.

રાજગૃહી આવીને તેમણે અર્ધ ચક્રવર્તી મહારાજા જરાસંઘને તે ઉત્તમ રત્નો ભેટ આપ્યા. આવા ઉત્તમ રત્નો દેખી રાજા આનંદિત થયો ને પૂછ્યું : અહો મહાજનો ! તમે આવા સુંદર રત્નો ક્યાંથી લાવ્યા ? આ રત્નો તો આંખ ઉઘાડ-બંધ કરીને જાણે કંઈક બોલતા હોય-એવા ઝગમગી રહ્યાં છે.

ત્યારે મહાજને કહ્યું : હે મહારાજ સાંભળો ! અમે એક મોટું કૌતુક જોયું. આવું આશ્ચર્ય પહેલા કદી અમે જોયું ન હતું. સૌરાષ્ટ્રની સમીપમાં દરિયાની વચ્ચે દ્વારામતી નામની એક નવીન નગરી અમે

જોઈ...જાણે કે પાતાળમાંથી ફૂટી નીકળી હોય ! સોનાના ગઢવાળી તે નગરીની શોભા અદ્ભુત હતી. અને વળી તેનાથીયે મહાન આનંદની વાત એ છે કે ભરતક્ષેત્રના ૨૨ મા તીર્થંકર નેમકુમાર તે નગરીમાં બિરાજે છે, તેમનાં અમે દર્શન કર્યાં. અહા, એ નાનકડા નેમકુમારની શી ગંભીરતા ! કેવી વૈરાગ્ય ! કેવી શાંત અને પ્રસન્ન મુદ્રા ! એ તીર્થંકર પ્રભુના સાક્ષાત્ દર્શનથી અમારો જન્મ કૃતાર્થ થયો. તે દ્વારામતીમાં પ્રભુ નેમકુમારના જન્મ પહેલાં દેવોએ કરોડો રત્નોની વૃષ્ટિ કરી હતી; ત્યાં ઠેરઠેર ઉત્તમ રત્નો નજરે પડે છે, તેમાંથી કેટલાક રત્નો અમે લાવ્યા છીએ ને તે આપને ભેટ ધર્યાં છે. શ્રીકૃષ્ણ-બળભદ્ર વગેરે યાદવો ત્યાં રાજ્ય કરે છે.

યાદવોનું નામ અને તેમના વૈભવની વાત સાંભળતાં જ રાજા જરાસંઘ ક્રોધથી ધૂંવાફૂવાં થઈ ગયો, તેની બુદ્ધિ બહેર મારી ગઈ. 'અરે, એ યાદવો તો મારી બીકને લીધે અગ્નિમાં બળી મર્યા એમ હું માનતો હતો, તેને બદલે તેઓ તો જીવતા છે ને, મહાન વિભૂતિ સહિત દ્વારકામાં રાજ્ય કરે છે ! ચાલ, હું તેમનો નાશ કરું ને દ્વારકા જીતી લઉં.' આમ વિચારીને તે અવિચારી રાજાએ મોટા સૈન્ય અને સુદર્શનચક્ર સહિત યુદ્ધ માટે દ્વારકા તરફ પ્રયાણ કર્યું. —અરે, તીર્થંકરના જન્મની વધાઈનો આનંદ માણવાને બદલે તે દુર્બુદ્ધિ પોતાના સર્વનાશના માર્ગે ચાલ્યો.

આ બાજુ નારદજી દ્વારા શ્રીકૃષ્ણને સમાચાર મળ્યા કે શત્રુરાજા જરાસંઘ લડવા માટે આવી રહ્યો છે. એ સમાચાર સાંભળતાં શૂરવીર શ્રીકૃષ્ણને જરાપણ ભય કે આકુળતા ન થઈ; તેઓ નેમકુમાર પાસે આવ્યા વિનયથી કહ્યું—હે દેવ ! જરાસંઘ રાજા યુદ્ધ કરવા આવ્યો છે, આપના પ્રતાપથી હું તેને શીઘ્ર જીતી લઈશ. હું તેને જીતીને આવું ત્યાં સુધી આપ આ નગરીનું રાજ્ય સંભાળીને તેની રક્ષા કરજો.

શ્રીકૃષ્ણનાં એ વચનો સાંભળીને કુમાર નેમનાથ જરાક મલકાયા; તેઓ જાણતા હતા કે આ યુદ્ધમાં વિજય શ્રીકૃષ્ણનો જ છે, તેમણે 'ઓમ્' એવો શબ્દ કહીને શ્રીકૃષ્ણની વાતનો સ્વીકાર કર્યો. જેમ વાદવિવાદમાં અનેકાન્ત-વચનથી જૈનવાદી પોતાના વિજયનો નિશ્ચય કરી લ્યે છે તેમ નેમકુમારના મંદહાસ્યથી તેમજ 'ઓમ્' એવા મંગલ વચનથી શ્રીકૃષ્ણે પોતાના વિજયનો નિશ્ચય કરી લીધો.

રાજા જરાસંઘ રાજગૃહીથી નીકળી મહાન લશ્કર સહિત કુરુક્ષેત્રમાં આવ્યો, ને બીજી તરફ દ્વારકાથી નીકળીને શ્રીકૃષ્ણ પણ મોટી સેના સહિત કુરુક્ષેત્રમાં આવી પહોંચ્યા. [અહીં એક વાત ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે : તીર્થંકરની સમીપમાં યુદ્ધ વગેરે મહા હિંસા ન થાય; એટલે યુક્તિપૂર્વક શાસ્ત્રકાર રણમેદાનને દ્વારકાથી સેંકડો યોજન દૂર કુરુક્ષેત્રમાં લઈ ગયા છે, ને તીર્થંકર-નેમકુમારને યુદ્ધભૂમિથી દૂર રાખ્યા છે.] કુરુક્ષેત્રમાં મહાન યુદ્ધ થયું; તેમાં ભીષ્મ-કર્ણ-દ્રોણ-જયદ્રથ-અશ્વત્થામા-દુર્યોધન-દુઃશાસન વગેરે યોદ્ધાઓ જરાસંઘના પક્ષમાં હતા, તો શ્રીકૃષ્ણના પક્ષમાં પાંચ પાંડવો, રાજા ઉગ્રસેન, દ્રુપદ વગેરે શૂરવીર યોદ્ધાઓ હતાં. મહા ભયંકર લડાઈમાં કેટલાય મનુષ્યો મર્યા, કેટલાય અશ્વ-હાથી કપાયા; જરાસંઘની સેના કૃષ્ણની સેના પર એવી તૂટી પડી કે તેમાં નાસભાગ થઈ ગઈ. આ દેખીને શ્રીકૃષ્ણ પોતે જરાસંઘની સેના પર એવા તૂટી પડ્યા કે તે સેના પીછેહઠ કરીને ભાગવા માંડી. ત્યારે જરાસંઘે અત્યંત ક્રોધિત થઈને કૃષ્ણને મારવા પોતાનું સુદર્શનચક્ર ફેંક્યું. ક્ષણભર તો યુદ્ધભૂમિમાં હા-હાકાર થઈ ગયો કેમકે તે ચક્રનો કોઈ પ્રતીકાર ન હતો. પણ મહા પ્રતાપી શ્રીકૃષ્ણની પાસે આવતાં જ તેના પુણ્યપ્રતાપે તે ચક્ર શાંત પડી ગયું ને શ્રીકૃષ્ણની પ્રદક્ષિણા કરીને તેના હાથમાં સ્થિર થઈ ગયું. બીજી ક્ષણે તે જ ચક્ર વડે કૃષ્ણે

જરાસંઘનો શિરચ્છેદ કરી નાંખ્યો. આ રીતે પ્રતિવાસુદેવનો નાશ કરીને શ્રીકૃષ્ણ-વાસુદેવ ત્રણખંડના સ્વામી ચક્રવર્તી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. દેવોએ પણ તેમનાં પુણ્યની પ્રશંસા કરી ને હજારો દેવો તેમની સેવા કરવા લાગ્યા. ત્રણખંડનો દિગ્વિજય કરી ચક્રસહિત શ્રીકૃષ્ણે દ્વારકામાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારે દેવોએ બળભદ્ર સહિત તેમનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. ૧૬,૦૦૦ રાજાઓ તેમની આજ્ઞામાં હતા.

મહારાજા શ્રીકૃષ્ણની રાજસભામાં પ્રભુ નેમકુમારનું મહાન સન્માન હતું. એકવાર ભવ્ય રાજસભામાં પ્રભુ નેમકુમાર પધાર્યા. સમસ્ત સભાજનોએ ઊભા થઈને આદરપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા; શ્રીકૃષ્ણ મહારાજાએ પણ સન્માનપૂર્વક આગળ વધીને પ્રભુ નેમકુમારનો હાથ ઝાલીને તેમને પોતાની સાથે જ સિંહાસન પર બેસાડ્યા. એક રાજ્યકી ને બીજા ધર્મચક્રી, તેમનાથી રાજસભા અનેરી શોભી ઊઠી. અહા, જ્યાં એક વર્તમાન તીર્થકર ને એક ભાવિતીર્થકર—એમ બે તીર્થકરમહાત્માઓ એક સાથે બિરાજતા હોય તે સભાની અદ્ભુત શોભાનું શું કહેવું ?

રાજસભામાં અનેક પ્રકારની ચર્ચા થતી હતી; તેમાં અચાનક એવી ચર્ચા નીકળી કે અત્યારે આ સભામાં સૌથી બળવાન કોણ ? કોઈએ કહ્યું—ભીમ સૌથી બળવાન, કોઈએ કહ્યું અર્જુન; કોઈએ યુધિષ્ઠિરનું નામ લીધું, ઘણાએ શ્રીકૃષ્ણના બળની પ્રશંસા કરી કે એનામાં એક હજાર સિંહ જેટલું બળ છે; કોઈએ બળભદ્રના બળના વખાણ કર્યા; છેવટે બળભદ્રે હસતાં—હસતાં નેમિનાથ તરફ નજર કરીને કહ્યું : સભાજનો ! અત્યારે તીર્થકર નેમકુમાર અહીં બિરાજે છે તેઓ જ સૌથી બળવાન છે. તેમના અચિંત્ય બળની તૂલના કોઈ કરી ન શકે; ઈન્દ્ર કરતાંય તેઓ અધિક બળવાન છે. તેઓ ધારે તો ટચલી આંગળીથી રમતવાતમાં મેરુ પર્વતને અને આખી દુનિયાને ઉલટપલટ કરી નાંખે. શ્રીકૃષ્ણને પોતાના બળનું ગૌરવ હતું; તેનાથી એ વાત સહન ન થઈ; તેણે બળની પરીક્ષા માટે, નેમકુમારને મલ્લકુસ્તીનું નિમંત્રણ કર્યું. પણ, 'આપ તો મારા મોટા ભાઈ છો, આપની સાથે મલ્લયુદ્ધ ન શોભે' એમ કંઠી નેમકુમારે નાં પાડી. અંતે બીજી રીતે નેમ—કૃષ્ણ બંનેનાં બળની કસોટી થઈ, અને નેમકુમારના બળનું સર્વોત્કૃષ્ટપણું પ્રસિદ્ધ થયું. શ્રીકૃષ્ણ સહિત આખી સભાએ ભગવાન નેમકુમારની પ્રશંસા કરીને અભિનંદન કર્યું; અરે, તે પ્રસંગે ઈન્દ્રે પોતે આવીને નેમપ્રભુની સ્તુતિ કરી. નેમકુમારને જોકે માનનો જરાક વિકલ્પ આવી ગયેલો, પણ દેહથી ભિન્ન ચૈતન્યના અનંત બળને જાણનારા તે પ્રભુ પોતાની આત્મચેતનામાં તે માનકષાયને પ્રવેશવા દેતા ન હતા, ભેદજ્ઞાનનાં બળે તેને ચેતનાથી બહાર જ રાખતા હતા. શરીરબળનો મદ તેમને ન હતો, અશરીરી અને નિર્માન એવા પરમાત્મતત્ત્વની સાધના તેમને ચાલુ જ હતી. ખરેખર તેઓ એક 'રાજયોગી' હતા ને અલ્પકાળમાં 'યોગીરાજ' થવાના હતા. તેમનું જીવન જગતના લૌકિકજીવો કરતાં અનેરું હતું. શ્રીકૃષ્ણ પણ તેમનો આદર—સત્કાર કરતા; આ ભરતક્ષેત્રના એક ભાવિતીર્થકર વર્તમાનતીર્થકરની સેવા કરતા હતા.

રાજસભામાં ઉપરનો પ્રસંગ બન્યા પછી શ્રીકૃષ્ણના મનમાં ઊરે ઊરે ચિંતા રહેવા લાગી કે નેમિકુમાર ક્યારેક મારું રાજ્ય લઈ લેશે ? —અરેરે ! વૈરાગી નેમિકુમારને આવા તુચ્છ રાજ્યનો મોહ ક્યાં હતો ? તેમને તો જન્મથી જ ત્રણલોકનું રાજ્ય પ્રાપ્ત હતું, મેરુ ઉપર અભિષેક કરીને ઈન્દ્રો પણ તેમના સેવક બની ગયા હતા; તેઓ શ્રીકૃષ્ણના આ નાનકડા રાજ્યને-શા માટે પડાવી લ્યે ? પણ તીવ્ર રાજલોભને લીધે શ્રીકૃષ્ણને આ વાત ન દેખાણી, એટલે જ તેને ભય થયો કે નેમિકુમાર મારું રાજ્ય પડાવી લેશે ? —આથી તેઓ એવો કોઈ ઉપાય વિચારતા હતા કે નેમિકુમાર દીક્ષા લઈ લ્યે. અરેરે મોહ ! અંતે એવો એક પ્રસંગ બન્યો.

એકવાર મહારાજા શ્રીકૃષ્ણ તેમની રાણીઓ સહિત સરોવર કિનારે ક્રીડા કરવા ગયા હતા. શ્રીકૃષ્ણ સાથે નેમકુમાર પણ ત્યાં ગયેલા, ને પોતાની ભાભીઓ સત્યભામા—રુક્મિણી-જાંબુવતી વગેરે સાથે વાર્તા વિનોદ કરતા હતા. જલક્રીડા બાદ નેમકુમારે સત્યભામાને કહ્યું—ભાભી ! 'જરાક આ વસ્ત્ર ધોઈ દેજો !' ત્યારે છણકો કરીને સત્યભામા બોલી—કુંવરજી ! તમે મને વસ્ત્ર ધોવાનું કહેનાર કોણ ? શું હું તમારી દાસી છું ? મારા સ્વામી (શ્રીકૃષ્ણ) ત્રણ ખંડના સ્વામી, નાગશય્યામાં સુનારા, દેવી શંખ ફૂંકનારા ને સુદર્શનચક્ર ચલાવનારા, —તેના જેવું એકેય પરાક્રમ શું તમે કર્યું છે ? વસ્ત્ર ધોવડાવવા હોય તો તમે લગ્ન કરો ને ! આમ કટાક્ષપૂર્વક મેણું માર્યું. સદાય ગંભીર અને શાંત રહેનારા નેમકુમારને ભાભીનાં કટાક્ષવચનથી જરાક માનનો ભાવ જાગી ઊઠ્યો. તેઓ કાંઈ બોલ્યા વગર, મંદહાસ્ય કરીને ત્યાંથી સીધા રાજભંડારમાં ગયા ને ત્યાં કૃષ્ણની નાગશય્યા પર ચડીને ક્રીડા કરવા લાગ્યા. (નાગશય્યા એ કાંઈ નાગ નથી પણ દેવોએ રચેલી સુંદર શય્યા છે, તેના ઉપર વાસુદેવ જેવા પુણ્યવંત જ ચડી શકે છે. નેમકુમારના પુણ્યપ્રતાપે તે નાગશૈયાના દેવો શાંત રહ્યા ને તેમનું સન્માન કર્યું.) પછી એકહાથની ટચલી આંગળીથી તેમણે સુદર્શનચક્ર ફેરવ્યું ને બીજા હાથમાં દિવ્ય શંખ લઈને નાક વડે જોરથી ફૂંક્યો.

એ શંખધ્વનિથી દ્વારકામાં ચારેકોર હાહાકાર થઈ ગયો; હાથી વગેરે ભયભીત થઈને દોડાદોડ કરવા લાગ્યા; નગરજનો કોલાહલ કરવા લાગ્યા કે આ શું બન્યું ! દરિયો મોજાંથી ઊછળવા લાગ્યો. મહારાજા શ્રીકૃષ્ણ વિચારમાં પડી ગયા કે અરે, મારા સિવાય બીજો કોણ શૂરવીર પાક્યો—કે જે આ શંખ ફૂંકે છે ?

આ બધું પરાક્રમ પોતાના ભાઈ નેમકુમારનું છે એમ જ્યારે શ્રીકૃષ્ણે જાણ્યું ત્યારે તેઓ મનમાં ખુશી થયા કે હવે નેમકુમારના ચિત્તમાં કંઈક મદ જાગ્યો છે એટલે હવે તેઓ લગ્ન કરવા સંમત થશે. (નેમકુમારનું આયુ એક હજાર વર્ષનું હતું તેમાંથી અત્યારે ૩૦૦ વર્ષ થયા હતા, છતાં હજી સુધી તેઓ લગ્ન માટે સંમત થયા ન હતા.) શ્રીકૃષ્ણ તરત નેમિકુમાર પાસે દોડ્યા ને તેમને સમજાવીને શાંત કર્યા : હે દેવ ! આપ તો મહાન છો, મારા કરતાંય શૂરવીર છો; આપની વીરતાને કોણ નથી જાણતું ? સત્યભામાએ આપને ઓળખ્યા નહિ તેથી તેણે આપનો અનાદર કર્યો. પ્રભો ! તેના અપરાધની ક્ષમા કરો ને પ્રસન્ન થાઓ.

નેમિકુમાર તો જાણે કાંઈ જ ન બન્યું હોય, તેમ મંદમંદ હસ્યા ને શ્રીકૃષ્ણ સાથે વિનોદ કરતા-કરતા રાજમહેલમાં ચાલ્યા ગયા. ત્યાં જઈને સૌથી પહેલું કામ તેમણે આત્મધ્યાન કરવાનું કર્યું. શાંત ચૈતન્યતત્ત્વમાં ઉપયોગ જોડીને તેની ભાવના કરવા લાગ્યા :-

હું ક્રોધ નહિ, નહિ-માન,

તેમ જ લોભ-માયા છું નહીં;

કર્તા ન, કારયિતા ન;

અનુમંતા હું કર્તાનો નહીં.

નિર્ગ્રંથ છે, નિષ્કામ છે,

નિ:ક્રોધ જીવ નિર્માન છે,

નિ:શલ્ય તેમ નીરાગ, નિર્મદ; સર્વદોષ-વિમુક્ત છે.

સૌ જીવમાં સમતા મને, કો સાથ વેર મને નહિ;

આશા ખરેખર છોડીને પ્રાપ્તિ કરું છું સમાધિની.

—અને ખરેખર આવી આત્મભાવનાથી તે વખતે નિર્વિકલ્પ થઈને પ્રભુ નેમકુમારે ક્ષણમાત્રમાં બધાય વિભાવોને ખંખેરી નાંખ્યા. વાહ, ધર્માત્માની જ્ઞાનચેતનાની શૂરવીરતા કોઈ અદ્ભુત છે !

*

*

*

ઉપરના પ્રસંગથી બળભદ્ર તથા શ્રીકૃષ્ણને લાગ્યું કે હવે ઘણા સમયે નેમકુમારના ચિત્તમાં કાંઈક રાગ જાગ્યો છે; એટલે મહારાજા સમુદ્રવિજયની સલાહપૂર્વક તેમણે નેમકુમારના લગ્ન માટે વિચાર કર્યો ને શ્રીકૃષ્ણ પોતે રાજકુમારી-રાજીલનું માંગું કરવા જુનાગઢ ગયા. જુનાગઢના રાજા ઉગ્રસેને શ્રીકૃષ્ણનું મહાન સ્વાગત કર્યું : અહો સ્વામી ! મારા આંગણે પધારીને આપે મને ઉપકૃત કર્યો. આપની શી આજ્ઞા છે—ફરમાવો !

શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું : અમારા નેમકુવર કે જે તીર્થંકર થવાના છે અને સર્વગુણસમ્પન્ન છે; તેને માટે આપની રાજકુમારી સર્વપ્રકારે યોગ્ય છે; માટે નેમકુમારની સાથે રાજમતીના વિવાહસંબંધની સ્વીકૃતિ આપો.

‘અહો, રાજીલકુમારીને નેમકુમાર જેવા પતિ મળે એનાથી અધિક રૂડું શું ! અમારા મહાભાગ્ય કે આપે સામેથી આવી માંગણી કરી,’—એમ કહીને મહારાજા ઉગ્રસેને શ્રીકૃષ્ણની વાતનો સહર્ષ સ્વીકાર કર્યો. રાજમતીએ જ્યારે જાણ્યું કે શ્રી નેમિકુમાર મારા પતિ થશે ત્યારે તેના હૃદયમાં કોઈ દિવ્ય હર્ષનો રોમાંચ થયો : ‘અહા, એક તીર્થંકર-મહાત્મા મારા જીવનસાથી બનશે... એ ધર્માત્માના સંગે હું ધન્ય બનીશ.’ આશ્ચર્ય છે કે આ બોજી દ્વારકામાં શ્રી નેમિકુમાર પણ રાજમતી સાથે વિવાહ કરવા સંમત થયા. નેમિકુમાર રાજમતી સાથે લગ્ન કરશે એ વાત જાણીને આખી નગરીમાં કુતૂહલ સાથે હર્ષ ફેલાઈ ગયો. રાજમાતા શિવાદેવી પણ અત્યંત હર્ષિત થઈને પુત્રવધુનું સુખ જોવા આતુર બન્યા. (—પણ, ‘જો-જો દેખી વીતરાગને, સો સો હોસી વીરા રે, અનહોની કબહું નહીં હોસી...’)

એક તરફ તો નેમ-રાજીલના વિવાહનો અવસર નજીક આવતો હતો, દ્વારકાના તેમજ જુનાગઢના પ્રજાજનો એ આનંદોત્સવ નીહાળવા આતુર હતા; ત્યારે બીજી તરફ શ્રીકૃષ્ણનાં ચિત્તમાં શાંતિ ન હતી, તેનું અંતર એક અવ્યક્ત ભયથી બેચેન હતું; સત્યભામાવાળો પ્રસંગ તેમજ રાજસભાનો પ્રસંગ બન્યો ત્યારથી તેને ચિન્તા હતી કે, કુંવર નેમિનાથ મારા કરતાંય વધુ પરાક્રમી છે, તે રમતવાતમાં મને જીતી શકે તેમ છે, એટલે લગ્ન પછી કદાચ તેઓ મારી પાસેથી આ રાજ્ય પડાવી લેશે તો !

એકવાર પોતાના મનની આ ચિંતા તેણે મોટાભાઈ બળદેવ પાસે પ્રગટ કરી. ત્યારે ગંભીર બળભદ્રે તેને કહ્યું : હે ભાઈ કૃષ્ણ ! આપણે જાણીએ છીએ કે શ્રી નેમકુમાર તીર્થંકર થનાર છે, જન્મતાંવેંત ઈન્દ્રોએ તેમની સેવા કરી તે પણ આપણે નજરે જોયું છે, અને કુળક્રમઅનુસાર તો સમુદ્રમહારાજા પછી રાજ્યના હક્કદાર તેઓ જ છે; પરંતુ તેઓ અતિ વૈરાગ્યવંત છે, પહેલેથી જ તેમને રાજ્યની કે ભોગોની સ્પૃહા નથી; તેથી તેઓ આ રાજ્ય લઈ લ્યે એવો ભય રાખવાનું જરાપણ કારણ નથી. વળી તેમના બિરાજવાથી તો આપણા રાજદરબારની શોભા વધી જાય છે. તેમનું ચિત્ત સંસારથી એવું ઉદાસ છે કે વૈરાગ્યનું કોઈ પણ નિમિત્ત બનતાં તેઓ સંસાર છોડી દેશે ને દીક્ષા લઈને મુનિ થઈ જશે.

બળભદ્રની આ વાતથી શ્રીકૃષ્ણના ચિત્તમાં કાંઈક શાંતિ થઈ, અને તેઓ એવો કોઈ પ્રસંગ ઉપસ્થિત કરવા માટે યુક્તિ વિચારવા લાગ્યા,—કે જે પ્રસંગ દેખીને નેમકુમાર વૈરાગ્ય પામે ને રાજ છોડીને વનમાં ચાલ્યા જાય. અંતે એવો એક પ્રસંગ આવી ગયો ને નેમકુમાર વૈરાગ્ય પામી વનમાં ચાલ્યા ગયા. વૈરાગ્યનો શું પ્રસંગ બન્યો ! તે હવે વાંચશો.

* * * *

ભોં...ભોં...ભોં ! ઢમ...ઢમ...ઢમક ! ઢોલ-વાજાં સાથે વરરાજા-નેમકુમારની જાન રાજમતીને પરણવા દ્વારિકાથી જુનાગઢ આવી રહી છે. જાનની શોભા અદ્ભુત છે; શ્રીકૃષ્ણ અને બળભદ્ર જેવા જેના આગેવાન છે, સેંકડો રાજાઓ એ જાનના જાનેયા બન્યા છે; રથમાં બિરાજમાન વરરાજા નેમિકુમારની શોભાની તો શી વાત ! દેવી અલંકારો અને પ્રસન્નકારી મુદ્રાથી શોભતા નયનાભિરામ પ્રભુ, રાજુલની આંખોને તેમ જ ચિત્તને આકર્ષી રહ્યા છે :

નેમકુંવરની જાન ચાલી રાજમતીને વરવા....

નેમિરાજા બન્યા વરરાજા રાજમતીને વરવા....

શ્રીકૃષ્ણ-બળભદ્ર આવ્યા, યુધિષ્ઠિર ને ભીમ આવ્યા;

મોટા મોટા રાજા આવ્યા, વરરાજાની સાથમાં....

નેમકુંવરની જાન ચાલી રાજમતીને વરવા.

મોટીમોટી જાન આવી, રાજુલ તો રહી પ્રેમે નીહાળી,

'મારો પ્રીતમ..સુંદર પ્રીતમ' હૈયામાં એ હરખી રહી;

નેમિ રાજા બન્યા વરરાજા...રાજમતીને વરવા.

નેમ રાજાએ રાજીલ દેખી, મુખડું ત્યાં તો મલકી ગયું,
રૂપસુંદરીને નજરે જોતાં, હૈયું તો બસ હરખી ગયું;

નેમિકુંવરની જાન ચાલી રાજમતીને વરવા.....

* * *

જાન આનંદપૂર્વક જાનાગઢ ચાલી આવે છે; રાજમહેલના ઝરૂખામાં સખીઓ સાથે વિનોદ કરતી-કરતી રાજકુમારી રાજીલ પોતાના હૃદયસમ્રાટને ટંગટંગ નીહાળી રહી છે...

એવામાં એકાએક મૃગલાં-સસલાં વગેરે પશુઓનો કરુણ ચિત્કાર નેમકુમારના કાને પડ્યો. એક વાડામાં પૂરાયેલા તે ભૂખ્યા-તરસ્યાં પશુઓ, નેમકુમાર તરફ મોઢું ઊંચું કરી-કરીને, ભયથી ચીસો પાડતાં રૂદન કરી રહ્યા હતા. પોતાને બચાવવા માટે પુકાર કરી રહ્યા હતા : 'પ્રભો ! અમને બચાવો...બચાવો...'

તે પશુઓનો કરુણ ચિત્કાર સાંભળતાં જ વરરાજા નેમકુમાર ચમકી ઊઠ્યા; રથને ત્યાં થંભાવી દીધો : 'અરે, આનંદના પ્રસંગે આ કરુણ પોકાર શેનો ? અહીં બરાબર મારી જાનના રાજમાર્ગ વચ્ચે આ પશુઓને કોણે પૂર્યા ?'

વાડાના રક્ષકોએ હાથ જોડીને કહ્યું-પ્રભો ! શ્રીકૃષ્ણ મહારાજાની આજ્ઞાથી આ પશુઓને અહીં પૂર્યા છે.

નેમકુમાર વધુ ચમક્યા : અરે, શ્રીકૃષ્ણની આજ્ઞાથી આ પશુઓને પૂર્યા છે ?-શા માટે ? આવી આજ્ઞા શા માટે ?

તે રક્ષકોએ કહ્યું : હે દેવ ! શ્રીકૃષ્ણમહારાજાએ અમને ફરમાવ્યું છે કે, આ પશુઓને દેખીને નેમકુમાર પૂછે તો કહેજો આપની જાનમાં આવેલા માંસભક્ષી રાજાઓને માટે આ પશુઓ ભેગા કર્યા છે.

'અરે શું મારી જાનમાં માંસાહારી રાજાઓ ? ને તેમના ખોરાક માટે નિર્દોષ પશુઓ ?' -નેમકુમાર આશ્ચર્ય પામ્યા;-નહીં, કદી ન બને. માંસાહારી રાજા મારી જાનમાં હોઈ શકે નહિ; અને શ્રીકૃષ્ણ જાણે છે કે હું તીર્થકર છું, મારી સમીપમાં આવી હિંસા કે માંસાહાર હોઈ શકે નહિ. નક્કી આમાં શ્રીકૃષ્ણનો જ કોઈ માયાચાર છે. તરત અવધિજ્ઞાની ભગવાને શ્રીકૃષ્ણના મનની બધી વાત જાણી લીધી : અરે હું એનું રાજ્ય પડાવી લઈશ એવી બીકને લીધે મને વૈરાગ્ય જગાડવા તેણે આ માયા-પ્રપંચ ગોઠવ્યો છે. અરે, ધિક્કાર આ સંસાર ! ધિક્કાર આ રાજ્યલોભ ! વાહ શ્રીકૃષ્ણ...ધન્ય તમને...કે આ માયાચાર વડે તમે મને વૈરાગ્યનું નિમિત્ત આપ્યું. આ 'રાજ્ય ખુશીથી તમે ભોગવો; હું તો મારા મોક્ષસામ્રાજ્યને સાધીશ. બસ થાવ આ સંસારથી; મારે નથી જોઈતું રાજ્ય કે નથી કરવા લગ્ન.

પ્રભુ આમ વિચારે છે એ જ વખતે મતિજ્ઞાનની નિર્મળતામાં તેમને પૂર્વભવોનું જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું; તેમાં ચિંતાગતિ વિદ્યાધર, સુપ્રતિષ્ઠ રાજા તેમ જ અહમિન્દ્રના ભવો તેમને જ્ઞાનમાં સાક્ષાત્ દેખાયા. તેમની વિશુદ્ધિ એકદમ વધવા માંડી, અને તેમણે નિશ્ચય કર્યો કે આ અંસાર સંસારને છોડીને હું આજે જ જિનદીક્ષા ધારણ કરીશ ને મારા પરમાત્મપદને સાધીશ. તરત તેમણે સારથિને

આજ્ઞા કરી—સારથિ, રથને પાછો વાળ...મારે નથી લગ્ન કરવા, કે નથી સંસારમાં રહેવું.—

મને લાગે સંસાર અસાર,

એ રે સંસારમાં નહીં જાઉં...નહીં જાઉં...નહીં જાઉં રે.

મારું જ્ઞાયકપદ છે સાર,

એ રે જ્ઞાયકમાં હું લીન થાઉં...લીન થાઉં...લીન થાઉં રે.

મને લાગે વિભાવ અસાર,

એ રે વિભાવથી દૂર જાઉં...દૂર જાઉં...દૂર જાઉં રે.

મને લાગે છે સિદ્ધપદ સાર,

એ રે સિદ્ધપદમાં ઝટ જાઉં...ઝટ જાઉં...ઝટ જાઉં રે.

વરરાજા નેમકુમાર સંસારથી વિરક્ત થઈને રથને પાછો વાળી રહ્યા છે ને રાજ્યમતી સાથેના વિવાહ છોડીને વનમાં જઈ રહ્યા છે—એ સાંભળતાં જ ચારેકોર હાહાકાર થઈ ગયો. મહારાજા સમુદ્રવિજય તથા બળભદ્રજી વગેરેએ નેમકુમારને પાછા વળવા ને લગ્ન કરવા ઘણું સમજાવ્યા; શ્રીકૃષ્ણને પણ આ કૃત્ય માટે પસ્તાવો થયો. પણ સંસારના પીંજરેથી છૂટેલો એ સિંહ વૈરાગ્યથી વનના માર્ગે સંચરવા તત્પર થયો, તે ફરીને સંસારના પીંજરે કેમ પુરાય? શ્રીકૃષ્ણે તરત એ પશુઓને બંધનથી મુક્ત કર્યા; પણ આશ્ચર્ય છે કે તે હરણ વગેરે પશુઓ, દોડીને વનમાં ચાલ્યા જવાને બદલે પ્રભુ નેમકુમારના ચરણ પાસે જઈને નિર્ભયપણે બેસી ગયા ને શાંતિથી તેમની વૈરાગ્યમુદ્રા જોઈ રહ્યા...જાણે કે તેઓ પણ વૈરાગ્ય પામ્યા હોય ને મૃત્યુથી છોડાવવા માટે પ્રભુનો ઉપકાર માની રહ્યા હોય : પ્રભો, જેમ અમને અત્યારે મરણથી છોડાવ્યા તેમ સદાયને માટે આ જન્મ-મરણથી છોડાવીને અમારો ઉદ્ધાર કરો.'

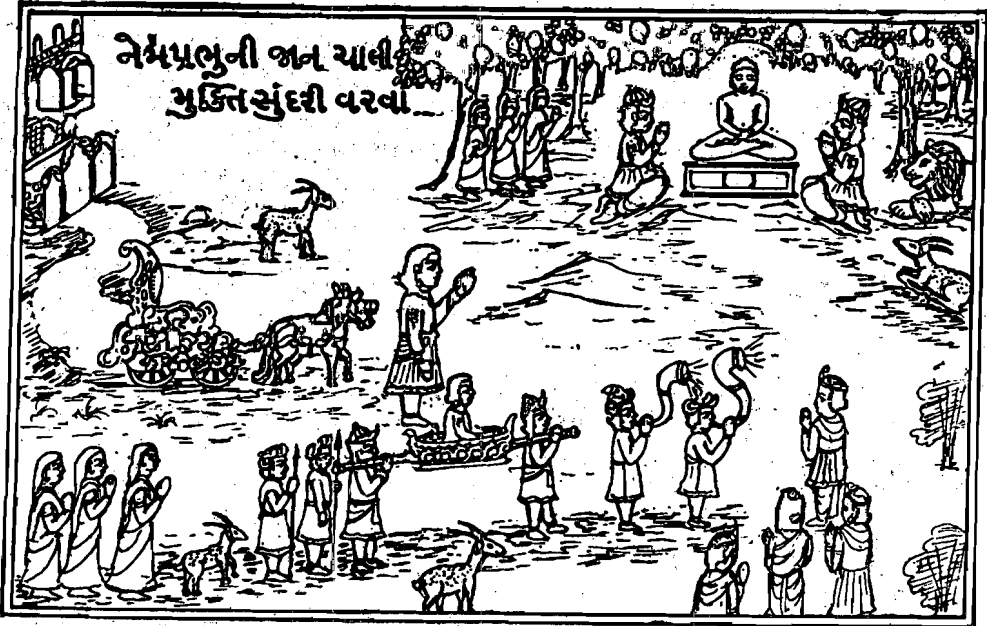
અદ્ભુત હતું એ દશ્ય! ચારેકોર આશ્ચર્યનો કોલાહલ ને વૈરાગ્યનું વાતાવરણ હતું. માતા શિવાદેવીએ આ બધું જાણ્યું; જો કે પુત્રવધુનું સુખ જોવાની તેમની આશાઓ તૂટી પડી, તોપણ તે શૂરવીર માતાએ પુત્રના વૈરાગ્યપ્રસંગને ઘેરથી પચાવી લીધો. તે પણ શૂરવીર હતી; તે કાંઈ સાધારણ-સ્ત્રી ન હતી, તીર્થંકરની મા હતી અને (૩૦૦) ત્રણસો વર્ષ સુધી સાથે રહીને પોતાના પુત્ર નેમકુમારનું ઉત્તમ વૈરાગ્યજીવન તેણે નજરે જોયું હતું. 'મારો પુત્ર સંસાર-બંધનમાં ન પડ્યો ને પરમાત્મપદને સાધવા વનમાં ચાલ્યો, એ તો ઉત્તમ વાત છે...' એમ વિચારી તે શૂરવીર શિવામાતાએ મનમાં પ્રભુના વૈરાગ્યનું અનુમોદન કર્યું. મારા લાડિલા લાલને હું થોડા વખતમાં પરમાત્મારૂપે દેખીશ ને તેમની છાયામાં મારું પણ કલ્યાણ કરીશ—આમ વિચારી તેમણે સમ્પ્રદાન કર્યું.

બસ, વરરાજા નેમકુમાર તો સંસારથી વિરક્ત થઈને દીક્ષા માટે તૈયાર થયા. પ્રભુના વૈરાગ્યથી દેવલોકમાં ઈન્દ્રના સિંહાસનો પણ ઘુજી ઊઠ્યા,—જાણે કે ચારિત્રના વીતરાગી-વૈભવ પાસે રાગનાં વૈભવો ઘુજી ઊઠ્યા. ઈન્દ્રોએ પ્રભુ નેમકુમારની દીક્ષાનો પ્રસંગ જાણ્યો કે તરત દીક્ષાકલ્યાણક ઉજવવા સૌરાષ્ટ્રમાં આવી પહોંચ્યા. પ્રથમ બ્રહ્મસ્વર્ગેથી બ્રહ્મચારી દેવો આવ્યા ને સ્તુતિ કરતાં કહ્યું : હે પ્રભો! વિવાહ સમયે

જ વૈરાગ્યનો આપનો આ પ્રસંગ જગતના ઘણા જીવોને વૈરાગ્યની મહાન પ્રેરણા આપશે; સંસારના વિષયોમાં સુખ નથી. પણ આત્માની વીતરાગતામાં જ સુખ છે—એવો ધર્મસન્દેશ આપના જીવનમાંથી જગતને મળ્યા કરશે; ને દીક્ષા લઈને કેવળજ્ઞાન પામી ધર્મોપદેશ વડે ઘણા જીવોનું કલ્યાણ કરશે.

ઈન્દ્રો 'દેવકુરુ' નામની સુંદર પાલખી લઈને આવ્યા. તેમાં બિરાજમાન થતી વખતે, ઈન્દ્રે સહારો આપવા પોતાનો હાથ લંબાવ્યો, તે હાથ ઝાલીને પ્રભુ પાલખીમાં બિરાજમાન થયા. અહા, પ્રભુએ જેનો હાથ ઝાલ્યો તેના મહા ભાગ્યની શી વાત !

જાનમાં આવેલા હજારો રાજાઓ પ્રભુના આ વૈરાગ્ય-પ્રસંગે ક્ષણભર તો વિચારમાં પડી ગયા...હવે શું કરવું ? વરરાજા બનેલા પ્રભુ નેમકુમાર તો દીક્ષા લેવા વનમાં જઈ રહ્યા છે; પ્રભુને છોડીને શું અમારે પાછા રાજભોગમાં જવું ? નહીં; કદી ન શોભે. રાજાઓ વિવેકી હતા. 'જો રાજમતી સાથેના લગ્નપ્રસંગે સંસારની જાનમાં અમે પ્રભુની સાથે જતાં હતા તે હવે મોક્ષપુરીની જાનમાં પણ પ્રભુની સાથે જ જઈશું. વરરાજામાંથી વૈરાગીરાજા થઈને મુક્તિ—સુંદરીને વરવા માટે પ્રભુએ ચારિત્રની જાન જોડી છે તો તે જાનમાં પણ અમે પણ પ્રભુની સાથે જ દીક્ષા લઈશું ને 'મોક્ષને વરશું' આમ નિશ્ચય કરીને એક જાનૈયા થઈને પ્રભુની સાથે જ જઈશું. અમે હજાર રાજાઓ પણ દીક્ષા માટે પ્રભુની સાથે જ વનમાં જવા તૈયાર થયા... વાહ, મોક્ષસુંદરીને વરવા નેમપ્રભુની જાન ચાલી—

* નેમપ્રભુની જાન ચાલી...મોક્ષસુંદરીને વરવા.... *

* નેમિ બન્યા વૈરાગી રાજા...મોક્ષસુંદરીને વરવા..... *

* પશુઓનું જ્યાં કંદન દેખ્યું પ્રભુજી પાછા વળીયા, *

* સંસારનાં સૌ માયાચારો પ્રભુએ જાણી લીધા. *

* રથડો પાછો વાળી ચાલ્યા, મુક્તિસુંદરી વરવા, *
 * સંયમ કેરા મીઠોળ બાંધ્યા, મુક્તિસુંદરી વરવા. *
 * રાજમતીને છોડી ચાલ્યા....મોક્ષસુંદરીને વરવા... *
 * સાથે સાથે હજાર રાજા...મોક્ષસુંદરીને વરવા..... *
 * નેમકુંવરની જાન ચાલી વનજંગલની વાટે; *
 * મુક્તિસુંદરી વરવા ચાલ્યા સહેસાવનની વાટે; *
 * સમકિત કેરા સાજસજાવી નેમિ બન્યા વરરાજા, *
 * રત્નત્રયના મંડપ વચ્ચે ચારિત્ર કેરા વાજાં, *
 * રત્નમણિનાં ભૂષણ છોડી રત્નત્રયને લીધાં, *
 * રાગ અને રમણીને ત્યાગી મુક્તિને પ્યાર કીધાં. *
 * નેમિપ્રભુની જાન ચાલી...મુક્તિસુંદરી વરવા.... *
 * નેમિ બન્યા વૈરાગી રાજા...મુક્તિસુંદરી વરવા. *

નેમપ્રભુની મોક્ષપુરીની જાન ગીરનારના આંબાવનમાં આવી પહોંચી. એ તપોવનના હજારો આંબાઓએ આમ્રફળ—સહિત ઝુકી ઝુકીને એ વૈરાગી રાજાનું સ્વાગત કર્યું. અહા, કેવી શાંત હતી એ વનની શોભા ! જાણે મોક્ષલક્ષ્મીને વરવા માટેનો સ્વયંવર—મંડપ [ગીરનારના સહસ્રામ્રવનમાં, પ્રભુના તપોવનમાં બેઠાબેઠા જ નેમપ્રભુના દીક્ષાકલ્યાણકનો આ પ્રસંગ લખાય છે...ને એવી દીક્ષાભાવના જાણે છે.]

શ્રાવણ સુદ છઠ્ઠ : જે પ્રભુ નેમિનાથના જન્મનો દિવસ, તે જ તેમની દીક્ષાનો દિવસ. પ્રભુ નેમિનાથે બાર વૈરાગ્યભાવનાઓના ચિંતનપૂર્વક સર્વે પરિગ્રહ છોડ્યા; મુગટ છોડ્યો ને હાર છોડ્યા, હાથનાં કંકણ છોડ્યા ને વસ્ત્રો પણ છોડીને દિગંબર—અપરિગ્રહી થયા. દીક્ષાવનની એક ઉજ્જવળ શિલા પર આરુઢ થઈ 'ૐ નમઃ સિદ્ધેભ્યઃ' એવા મંગલ- ઉચ્ચારપૂર્વક હાથ જોડી

સિદ્ધભગવંતોને વંદન કર્યા, ને આત્મચિંતનમાં શુદ્ધોપયોગી થઈને સાક્ષાત્ શ્રમણ થયા. વરરાજાના વેશ કરતાં આ જિનરાજાના વીતરાગી વેશમાં પ્રભુ વધારે શોભતા હતા. અહા, આત્મધ્યાનમાં લીન એ નેમિ-મુનિરાજાના અચિંત્ય રત્નત્રય- વૈભવને દેખીને મોક્ષસુંદરી પણ તેમના ઉપર મુગ્ધ બની ગઈ ને તત્ક્ષણ મનઃપર્યયજ્ઞાનને પ્રભુ પાસે મોકલીને સન્દેશ કહેવડાવ્યો કે હે સ્વામી ! હું મોક્ષસુંદરી તમને વરવા શીઘ્ર આવી રહી છું. પ્રભુ સાથે હજારો રાજાઓએ પણ જિનદીક્ષા

ધારણ કરી. વચ્ચે તીર્થંકર-મુનિરાજ અને આસપાસ-ચોપાસ એક હજાર મુનિવરો જ્યાં ધ્યાનમાં બિરાજતા હતા તે તપોવનની શાંતિ અને શોભાની શી વાત! એ વનના શાંત વાતાવરણથી આકર્ષાઈને ગીરના વનરાજો પણ ત્યાં આવીને શાંતિથી બેસી ગયા ને મુગ્ધપણે મુનિવરો સામે જોઈને, પોતે પણ આંખ મીચીને શાંતિનો એવો પ્રયોગ કરવા લાગ્યાં. અહાં મોક્ષને સાંધવામાં શાદૂલસિંહ જેવા શૂરવીર મુનિવરોના ચરણોમાં વનના સિંહ નમી જાય, એમાં શું આશ્ચર્ય!

* * * *

[રાજમતી-વૈરાગ્ય]

એક તરફ સહસ્રાબ્રવનમાં નેમપ્રભુ આત્મધ્યાન કરે છે; ત્યારે બીજી બાજુ, રાજમહેલના ઝરૂખામાં ઊભેલી રાજકુમારી રાજાલ, નેમ-વરરાજાને વૈરાગ્ય પામતા દેખીને અને રથમાંથી ઊતરીને વન તરફ જતા દેખીને, મનમાં કહેવા લાગી. : અરે પ્રભો ! આપને જો લગ્ન નહોતા જ કરવા તો પછી જાન જોડીને અહીં સુધી શા માટે આવ્યા ? વરરાજા શા માટે બન્યા ?—કે પછી પશુડાંની જેમ મને પણ સંસાર-બંધનથી

છોડાવવા માટેનું આ એક નાટક જ હતું ! આપની સાથે મનેય મોક્ષપુરીના રાહમાં લઈ જવા માટે જ શું આપ અહીં પધાર્યા હતા ? શું મને વૈરાગ્યનો સંદેશ દેવા માટે જ આપે વરરાજાનો વેષ લીધો હતો ? ધન્ય પ્રભો, આપની લીલા અજબ છે. આપના જીવન સાથેનો મારો સંબંધ થયો તેમાં મારા હિતનો કોઈ અજબ સંકેત છે.

હે દેવ ! તમે વૈરાગ્ય પામીને મુનિ થશો ને વનમાં જશો, તો શું હું રોઈને સંસારમાં બેસી રહીશ ?—નહીં; હું પણ વીરપુત્રી છું, તમારી અર્ધાંગિના કહેવાઈ ચુકી છું, તો હું પણ તમારા જ રસ્તે આવીશ; તમને છોડીને બીજા રસ્તે નહીં જાઉં. તમે થશો મુનિરાજ, તો હું બનીશ અર્જિકા. તમે થશો પરમાત્મા...તો હું થઈશ એકાવતારી.

મને લાગ્યો સંસાર અસાર,

એ રે સંસારમાં નહીં જાઉં, નહીં જાઉં, નહીં જાઉં રે...

મને લાગ્યું વૈરાગ્ય-પદ સાર,

પ્રભુમાર્ગે ચલી જાઉં, ચલી જાઉં, ચલી જાઉં રે...

માતા-પિતા-પરિવારે રાજમતીને ઘણી સમજાવી કે બેટી ! તું હજી પરણી નથી; નેમકુંવર સાથે સાત ફેરા ફરી નથી તેથી તું કુંવારી છો; માટે બીજા કોઈ રાજકુમાર સાથે તારા લગ્ન કરીએ.

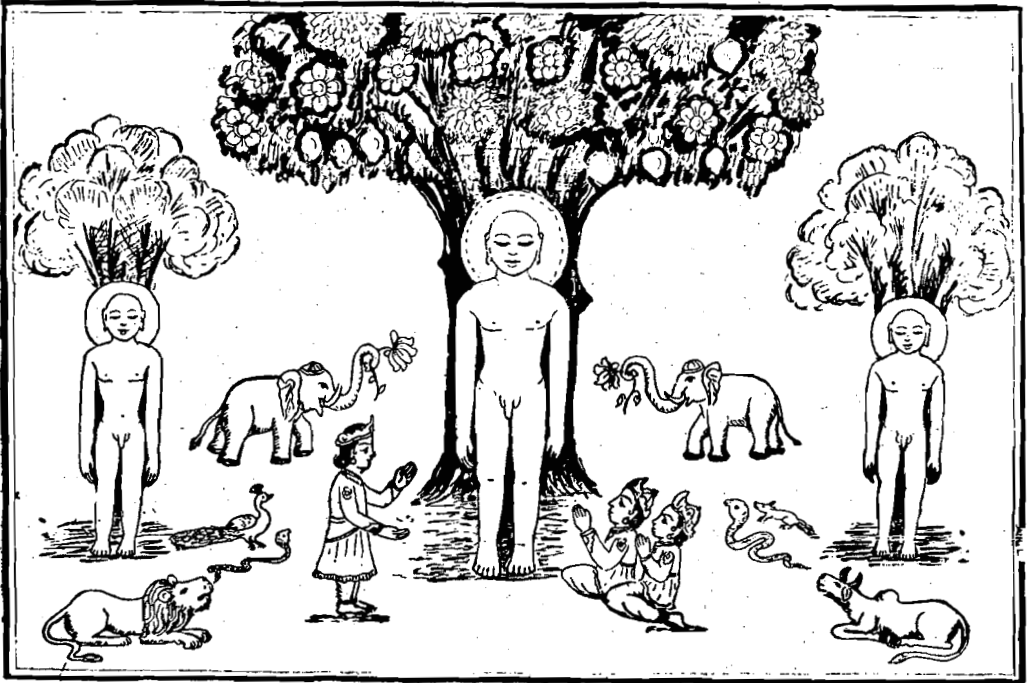

પણ બહાદુર રાજમતીએ તે વાત સાંભળી નહિ; દઢતાપૂર્વક તેણે કહ્યું : ફેરા નથી ફર્યા તેથી શું? નેમકુમારને હું મનથી વરી ચુકી છું; તેઓ જ મારા સ્વામી અને સાથીદાર છે. મારા હૃદયમાં બીજા કોઈનું સ્થાન નથી. હવે સંસારના ભોગને બદલે મોક્ષની સાધનામાં હું તેમને મારા સાથીદાર બનાવીશ, ને એ ધર્મના નાથને પંથે ચાલીને હું મારું આત્મકલ્યાણ કરીશ.—આ પ્રમાણે વીર રાજમતીએ અર્જિકા થવાનો પોતાનો દઢ નિશ્ચય જાહેર કર્યો.

રાજમતીનો આવો દઢ વૈરાગ્ય દેખીને સૌના મુખમાંથી ધન્યવાદના ઉદ્ગારો નીકળી પડ્યા : ધન્ય રાજાલ ! તને તારા હૃદયેશ્વર નેમપ્રભુનો ખરો રંગ લાગ્યો કે મોક્ષપુરી સુધી તેં તેમનો સંગ ન છોડ્યો. એણે તને છોડી પણ તેં એમને ન છોડ્યા. અનેક રાજકુમારીઓ પણ રાજાલની સાથે દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈ.

‘અહા, મારા નાથ મોક્ષમાં આનંદ કરશે, ને હું શું સંસારમાં ભટકીને દુઃખી થઈશ?—કદાપિ નહિ; હું પણ પ્રભુના જ માર્ગને અનુસરીને મોક્ષમાં જઈશ ને સદાકાળ સિદ્ધાલયમાં પ્રભુની સાથે રહીશ.’—આવા નિશ્ચયપૂર્વક સેંકડો રાજકુમારીઓ સાથે રાજમતીએ દીક્ષા લીધી ને અર્જિકા થઈને ગિરિગૂફામાં આત્મસાધના કરવા લાગી.

* * * *

હવે આપણે ચાલો...પાછા સહેસાવનમાં નેમપ્રભુ પાસે : દીક્ષા લઈને વરરાજામાંથી મુનિરાજા થયેલા પ્રભુ નેમિનાથે આત્મધ્યાનમાં ઉપયોગ જોડ્યો છે, તરત તેમને શુદ્ધોપયોગમાં સાતમું ગુણસ્થાન પ્રગટ્યું છે, માત્ર સંજવલન સિવાયના બધા કષાયો દૂર થયા છે, મન:પર્યયજ્ઞાન અને ૧૪ પૂર્વરૂપ શ્રુતકેવળીપણું ખીલી ગયું છે, અનેક દિવ્ય લબ્ધિઓ પણ પ્રગટી છે. આસપાસ બીજા હજારો મુનિઓથી

એ તપોવન મુક્તિમંડપ જેવું શોભી ઊઠ્યું છે. લગ્ન વખતે બંધનમાંથી મુક્ત કરાયેલા તે પશુઓ પણ પ્રભુની પાછળ-પાછળ વનમાં જઈને પ્રભુની સમીપમાં જ રહેવા લાગ્યા છે. અહા, શાંતિ કોને ન ગમે ! તીર્થકર જેવા ધર્માત્માનું સાન્નિધ્ય કોને ન ગમે ? હજારો-લાખો મોક્ષાર્થી જીવોએ તે દીક્ષાપ્રસંગે પ્રભુના વૈરાગ્યજીવનને દેખીને પોતાના જીવનને પણ જ્ઞાન-વૈરાગ્યમાં જોડ્યું, અહા, એ વખતના ગીરનારનું ગૌરવ આશ્ચર્યકારી હતું. ત્યાં મોક્ષસાધક મુનિવરોનો સમૂહ એવી શોભતો હતો-જાણે સિદ્ધોનો મેળો !

અમે સહેસાવનના વાસી... અમે મુનિતણા સહવાસી...

અમે રત્નત્રયના ધ્યાસી... અમે મુનિજીવન અભ્યાસી...

અમે સર્વે જગથી ઉદાસી.. અમે સહેસાવનના વાસી.....

શાંત-શાંત સ્વરૂપને ધ્યાશું, આનંદ-મંગલરૂપ જ થાશું;

અંતરૂ સ્વરૂપ માંડી સમાશું, અદ્ભુત નિજવૈભવને પાશું;

પરિગ્રહ રહિત થઈને રહીશું, મોક્ષપુરીને પંથ વિચરશું;

નિરવિકલ્પ-ગૂઝામાં ઠરશું, સિદ્ધ સ્વરૂપમાં કેલિ કરશું...

—એવા મુનિજીવન-અભ્યાસી.

અમે સહેસાવનના વાસી.

અમે સર્વ જગતનો સંબંધ છોડશું, મુનિવરસંઘની સાથે રહેશું;

સંતજનોની સેવા કરશું, સ્વાનુભૂતિનો પ્રસાદ લઈશું;

ઉપશમરસમાં સદીવ રહેશું, આત્મિક જીવન સત્ય જીવીશું;

રત્નત્રય-શુદ્ધરૂપે થઈશું, કેવળજ્ઞાનને ઝટઝટ લઈશું...

—એવા મુનિજીવન અભ્યાસી,

અમે સહેસાવનના વાસી...

[આ પુસ્તકના સંપાદકે સહસ્રાવનમાં બેઠા બેઠા ભાવેલી ભાવના]

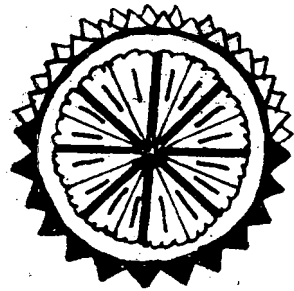
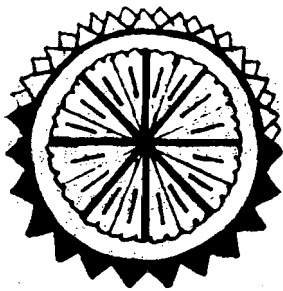
આખોય ગીરનાર વૈરાગ્યરસમાં ડૂબી ગયો હતો, સર્વત્ર શાંતિ છવાયેલી હતી. અહા, એ શાંત-ધ્યાની મુનિવરો પ્રત્યે આકર્ષાઈને કેવળજ્ઞાન પણ એકદમ ઝડપથી નજીક આવી રહ્યું હતું. ઈન્દ્રોએ તેમ જ શ્રીકૃષ્ણ-બળભદ્ર વગેરેએ ભક્તિપૂર્વક શિર નમાવીને વારંવાર એ વીતરાગી નેમમુનિરાજના દર્શન તથા સ્તુતિ કરી. અહા, શ્રીકૃષ્ણ પણ ભક્તિથી જેમનાં ચરણોમાં નમ્યા છે એવા પ્રભુ નેમિનાથ અમને આનંદમય જિનદીક્ષા આપો.

દીક્ષા બાદ ત્રીજા દિવસે પ્રભુ નેમ-મુનિરાજ આહાર માટે નગરીમાં પધાર્યા, ત્યારે શ્રદ્ધાદિ ગુણોથી શોભતા વરદત્તરાજાએ ભક્તિપૂર્વક એ તીર્થંકર-મુનિરાજને શુદ્ધ આહારદાન કરીને સૌથી પ્રથમ પારણું કરાવ્યું, ને પોતે પણ પાછળથી પ્રભુચરણોમાં જિનદીક્ષા લઈને પ્રભુના ગણાધર અને ચરમશરીરી બન્યા. દેવોએ રત્નવૃષ્ટિ કરીને તથા દિવ્ય વાજાં વગાડીને એ ઉત્તમ દાનની અનુમોદના કરી.

રત્નત્રયવૈભવના ધારક મુનિરાજ નેમનાથ, સ્વયં મોક્ષમાર્ગરૂપ થઈને મૌનપણે પદ દિવસ સુધી સૌરાષ્ટ્ર દેશની આસપાસ વિચર્યા. એ હાલતા-ચાલતા 'જીવંત મોક્ષમાર્ગ'ના દર્શનથી સૌરાષ્ટ્રની ધર્મપ્રેમી જનતા ધન્ય બની. અહા, એને દેખીને ભવ્ય જીવોને મોક્ષમાર્ગનું સ્વરૂપ સમજાઈ જતું હતું. તે એક નાનકડા પરમાત્મા હતા, દ્રવ્ય-તીર્થંકર હતા, આત્માની મસ્તીમાં મસ્ત હતા; પરમાત્મપદને સાધવા તેઓ આત્મામાં ઊંડા ને ઊંડા ઊતરીને તેમાં જ ઉપયોગને સ્થિર કરતા હતા. આવી શુદ્ધપરિણતિ સહિત વિચરતા તે નિર્મોહી મહાત્મા પદ દિવસ બાદ પુનઃ ગીરનારના તપોવનમાં પધાર્યા, અને જ્યાં પોતે દીક્ષા લીધી હતી તે દીક્ષાવનમાં જ ધ્યાનમાં સ્થિર થયા. તેમના પરિણામ વધુ ને વધુ સ્થિર થવા લાગ્યા, શુદ્ધઉપયોગની ધારા ઉલ્લસવા લાગી; એકમુહૂર્તમાં તો હજારો વાર તેમને શુદ્ધોપયોગ થયો. તેમની શુદ્ધતા જોતાં જ ભવ્યાત્માના અંતરમાંથી ભક્તિના ઉદ્ગારો નીકળતા—

રે 'શુદ્ધ' ને શ્રામણ્ય ભાખ્યું, જ્ઞાન-દર્શન 'શુદ્ધ'ને;
છે 'શુદ્ધ'ને નિર્વાણ 'શુદ્ધ' જ સિદ્ધ, પ્રણમું તેમને.

આત્મા આવા 'શુદ્ધ'રૂપે પરિણમે એ જ તેમનો મનોરથ હતો. આજે એ મનોરથ સંપૂર્ણ થવાની ધન્ય ઘડી આવી પહોંચી. પ્રભુ નેમિમુનિરાજ સાત્તિશય ધ્યાનવડે શુદ્ધતાની એવી ધારારૂપે પરિણમ્યા કે હવે તેમાં ભંગ નહીં પડે. તેમણે ક્ષપકક્ષેણી પર ચઢવા માંડ્યું. પ્રભુના અંતરમાં ચૈતન્યનું નંદનવન અનંતગુણોની વિશુદ્ધતાથી ખીલવા માંડ્યું, તો તેના પ્રભાવે બહારમાં ગીરનારનું તપોવન પણ હજારો આંબાના મધુર ફળ વડે ખીલી ઊઠ્યું.—જાણે ગીરનાર પર્વત તે આમ્રફળ વડે પ્રભુના કેવળજ્ઞાનનું સ્વાગત કરતો હોય! પ્રભુને તો અંતરમાં ધ્યેય-ધ્યાન ને ધ્યાતા, જ્ઞેય-જ્ઞાન ને જ્ઞાતા એકાકાર થઈ રહ્યા છે; ત્યાં નથી કોઈ વિકલ્પ કે નથી કોઈ બાહ્યવૃત્તિ, એક નાનકડી ક્ષણમાં જ શુક્લધ્યાનચક્રના પ્રહાર વડે સમસ્ત કષાય-શત્રુઓનો નાશ કરીને પ્રભુ વીતરાગ થયા ને બધા ઘાતીકર્મોને પણ નષ્ટ કરીને સર્વજ્ઞ થયા, શુદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા, કેવળજ્ઞાની—અરિહંત—પરમાત્મા—જિન થયા; ફરી ધન્ય બન્યું એ ગીરનારધામ ને એનું આમ્રવન, કે જેણે પાંચમાથી માંડીને તેરમા સુધીના ઉત્તમ ગુણસ્થાનોમાં બિરાજમાન પ્રભુને સાક્ષાત્ દેખ્યા. જ્યાં પ્રભુના દીક્ષા તથા કેવળજ્ઞાનના મહાન કલ્યાણક થયા. ધન્ય તે ભૂમિ...જ્યાં ફરીફરીને તીર્થંકર પ્રભુનું આગમન થયું. એ તપોધામ સહસ્રામ્રવનનું પરમશાંત વાતાવરણ આજે પણ આપણને તીર્થંકરપ્રભુના મહિમાની અને તેમની આત્મસાધનાની મંગલકથા સંભળાવી રહ્યું છે. 'ળમો જિણાણં જિતભવાણં' ભવને જિતનારા જિનોને નમસ્કાર.

શ્રી કૃષ્ણના રાજદરબારમાં— નેમિપ્રભુના કેવળજ્ઞાનની મંગળ વધામણી અને તેનો મહિમા

દ્વારામતી નગરીમાં ભવ્ય રાજદરબાર ભરાયો છે. મહારાજા, સમુદ્રવિજય તેમજ બળદેવ—વાસુદેવ (શ્રીકૃષ્ણ ચક્રવર્તી) વગેરે બેઠા છે ને નેમનાથપ્રભુના ગુણગાન ગવાઈ રહ્યા છે. એવામાં એક દૂતે રાજસભામાં પ્રવેશ કર્યો ને અત્યંત હર્ષપૂર્વક કહેવા લાગ્યો : (આ પ્રસંગ, વીર. સં. ૨૫૦૧માં વઢવાણ—વર્ધમાનપુરીમાં નેમપ્રભુના પંચકલ્યાણક થયા તે વખતે લખાયેલો છે; અને તેમાં દૂત તરીકે કેવળજ્ઞાનની વધામણીનું કાર્ય આ પુસ્તકના લેખક બ્ર. હરિભાઈએ કર્યું હતું. દૂત વધામણી આપે છે :) ભગવાન નેમિનાથનો જય હો... મહારાજ! હું ગીરનારથી આવ્યો છું ને એક ઉત્તમ વધામણી લાવ્યો છું. આપણા રાજકુમાર નેમિનાથ—કે જેમણે બે માસ પહેલાં વિવાહ સમયે વૈરાગ્ય ધારણ કરીને ગીરનારના આંબાવનમાં દીક્ષા લીધી હતી, તેઓ વિહાર કરતા કરતા પુનઃ ગીરનારમાં પધાર્યા છે ને આજે જ (આસો સુદ એકમે) શુદ્ધોપયોગની ક્ષપકશ્રેણી માંડીને પ્રભુ કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે.

વધામણી સાંભળતાં જ સભાજનો આનંદથી બોલી ઊઠ્યા : વાહ વાહ! ધન્ય છે. નેમપ્રભુ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા થયા, તેમને નમસ્કાર હો.—આમ કહી સૌએ સિંહાસનથી ઊતરીને પ્રભુને વંદન કર્યાં.

ત્યાંનું નજરે જોયેલું વર્ણન કરતાં દૂત કહે છે : અહો મહારાજ! પ્રભુ નેમિનાથ મુનિરાજ ગીરનાર પધાર્યા ત્યાં તો ત્યાંના હજારો આંબા પ્રસન્નતાથી ખીલી ઊઠ્યા. એકકોર આંબાનું વન ખીલી ઊઠ્યું ને બીજીકોર પ્રભુનો રત્નત્રય—બગીચો ખીલી ઊઠ્યો. અહો, એ દિવ્યતાની શી વાત કરું! ત્યાં મુનિઓના સમૂહની વચ્ચે નેમપ્રભુ ધ્યાનમાં ઊભા ને નિર્વિકલ્પ થયા; પરમ ચૈતન્યનું અવલંબન કરીને શુદ્ધોપયોગની શ્રેણી માંડી; અપ્રમતભાવે અતીન્દ્રિય આનંદમાં ઝૂલતાં ઝૂલતાં ગુણસ્થાનશ્રેણી ઝડપથી ચડવા માંડ્યા, આઠમું નવમું—દસમું ને બારમું એ બધા ગુણસ્થાનો ક્ષણમાં વટાવીને પ્રભુ કેવળજ્ઞાન પામ્યા. અહા, ગીરનારધામ ને આખી પૃથ્વી આનંદમય બની. અત્યારે તો એ સહેસાવનમાં ઈન્દ્રો આવી પહોંચ્યા છે ને કેવળજ્ઞાનની પૂજા કરી રહ્યા છે. અદ્ભુત સમવસરણની વચ્ચે બિરાજમાન સર્વજ્ઞપ્રભુ નેમિનાથ તીર્થંકરના દિવ્યધ્વનિથી ગીરનારધામ ગુંજી રહ્યું છે. પ્રભુની અદ્ભુત વાણીમાં પરમ શાંત ચૈતન્યરસ નીતરી રહ્યો છે.

ૐ પ્રભુના કેવળજ્ઞાનની વધામણી સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણ વગેરે સભાજનો હર્ષપૂર્વક કહે છે : વાહ, ખરેખર આજે તો બધુંય મંગળ—મંગળ ભાસે છે.... આખુંય વિશ્વ મંગળમય લાગે છે.

- ૪ આજે સવારે તો ભગવાન સાધુપદમાં હતા ને અત્યારે કેવળજ્ઞાન પામીને અરિહંતપદમાં આવ્યા. પંચપરમેષ્ઠીમાં પાંચમા પદે હતા તેઓ હવે પહેલા પદે આવ્યા; 'નમો લોએ સવ્વ સાહુણં'માંથી હવે 'નમો અરિહંતાણં'માં આવ્યા.
- ૫ બરાબર છે; ભગવાન નેમિનાથને તીર્થંકરપ્રકૃતિનો ઉદય આજે શરૂ થયો; ચૈતન્યમાં કેવળજ્ઞાનનો પ્રકાશ અને પુદ્ગલમાં તીર્થંકરપ્રકૃતિનો ઉદય—એવો સર્વોત્કૃષ્ટ સુયોગ આજે ગીરનારના સહેસાવનમાં વર્તી રહ્યો છે. અને સાથેસાથે રત્નત્રયવંતા ગણધરો, હજારો મુનિવરો તથા વૈરાગી રાજીલદેવી વગેરે હજારો અર્જિકામાતાઓ પણ પ્રભુના ધર્મદરબારમાં શોભી રહ્યા છે. જૈનશાસનનું ધર્મચક્ર ધમધોકાર ચાલી રહ્યું છે.
- ૬ અહા, ભગવાનના આત્મામાં દ્રવ્ય—ક્ષેત્ર—કાળ ને ભાવ સર્વપ્રકારે મંગળ છે ભગવાન નેમિનાથનું આત્મદ્રવ્ય પરમપારિણામિકભાવે ત્રિકાળ—મંગળરૂપ છે, તે 'મંગળ-દ્રવ્ય' છે; કેવળજ્ઞાન તથા અતીન્દ્રિય મહાઆનંદથી ભરેલા તેમના અસંખ્ય ચૈતન્યપ્રદેશો તે 'મંગળ-ક્ષેત્ર' છે; તેઓ જ્યાં બિરાજમાન છે એવું ગીરનારતીર્થ પણ મંગળક્ષેત્ર છે. (શ્રી વીરસેનસ્વામીએ ષટ્પંડાગમની ધવલાટીકામાં ગીરનાર—પાવાપુરી રાજગૃહી વગેરે તીર્થોને ક્ષેત્રમંગળ તરીકે યાદ કર્યા છે.)
- ૭ પોતાના ચૈતન્યસ્વભાવના અવલંબને પ્રભુને જે અપૂર્વ પર્યાય પ્રગટી તે 'મંગળ-સ્વકાળ' છે, તથા આજનો આ આસો સુદ એકમનો દિવસ પણ પ્રભુના જ્ઞાનકલ્યાણકને લીધે મંગળ છે. અને ભગવાન નેમિનાથનો આત્મા શુદ્ધોપયોગથી કેવળજ્ઞાનરૂપ થઈને પરમ આનંદરૂપે પરિણમી રહ્યો છે તે 'મંગળ-ભાવ' છે.
- ૮ અહા, જિનેન્દ્રભગવાનના દ્રવ્ય—ક્ષેત્ર—કાળ—ભાવનું આવું મંગળપણું વિચારતાં આપણા ભાવોમાં પણ ચૈતન્યતત્ત્વનો કોઈ અગાધ મહિમા પ્રગટે છે, તે પણ ભાવમંગળ છે.
- ૯ શ્રીકૃષ્ણ કહે છે : વાહ, ઘણી જ સરસ વાત ! આચાર્યભગવંતોએ પણ કહ્યું છે કે જે જીવ ભગવાન અરિહંતદેવના આત્માને ચૈતન્યભાવે ઓળખે છે તે જીવ, રાગ અને ચૈતન્યની ભિન્નતા જાણીને પોતાના આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપને ઓળખે છે, એટલે દર્શનમોહનો નાશ કરીને સમ્યગ્દર્શન પામે છે. અરિહંતદેવના આત્માની સાચી ઓળખાણનું આ મંગળ ફળ છે.
- ૧૦ ભગવંત અહંતદેવની આ એક અચિંત્ય વિશેષતા છે કે, તેમની ઉપદેશ—વિહાર વગેરે ક્રિયાઓ તીર્થંકરનામકર્મના ઉદયથી થતી હોવાથી જો કે ઔદયિકી છે તોપણ, મોહના અભાવને લીધે તેમની તે ક્રિયાઓ ક્ષાયિકી જ માનવામાં આવી છે, કેમકે તે ક્રિયાઓ તેમને બંધનું કારણ થતી નથી અને ક્ષણેક્ષણે તેમને કર્મનો ક્ષય જ થતો જાય છે.
- ૧૧ વાહ, અદ્ભુત વાત છે ! ભગવાનના ક્ષાયિકભાવને અને ઉદયભાવને ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપે જે ઓળખે તે જ આ વાત સમજી શકે તેમ છે; ને આ વાત સમજતાં અપૂર્વ ભેદજ્ઞાન થઈને તે જીવને કર્મનો ક્ષય થવા માંડે છે.

૪ બળભદ્ર કહે છે : શ્રી નેમિનાથ ભગવાન આજે સર્વજ્ઞ થયા, તે કઈ રીતે થયા ?
—જુઓ....સાંભળો ! શુદ્ધોપયોગના પ્રસાદથી જ તેઓ સર્વજ્ઞ થયા છે. સર્વજ્ઞ થવાની પૂર્વક્ષણે તેઓ રાગનો સર્વથા ક્ષય કરીને પૂર્ણ વીતરાગ થયા ને પછી જ સર્વજ્ઞ થયા. રાગનો એક નાનો અંશ પણ સર્વજ્ઞતાને રોકે છે; એટલે જે વીતરાગ થાય તે જ સર્વજ્ઞ થાય. રાગનો કોઈ અંશ જ્ઞાનનું કારણ થતો નથી. આત્મા પોતે જ્ઞાનસ્વભાવ છે, તે જ સ્વયંભૂ સર્વજ્ઞ થાય છે. આ રીતે આત્મા પોતે જ સર્વજ્ઞતાનું સાધન થાય છે.

૫ અહો, સર્વજ્ઞભગવંતો સ્વયંભૂ છે; જેમ આકાશમાં સૂર્ય બીજા કોઈના આલંબન વગર પોતે જ સ્વયમેવ પ્રકાશ અને ઉષ્ણતારૂપ છે, તેમ ચૈતન્યભગવાન આત્મા બીજા કોઈના આલંબન વગર પોતે જ સ્વયંભૂપણે જ્ઞાન અને આનંદરૂપ છે.

સર્વજ્ઞ લબ્ધસ્વભાવ ને ત્રિજગેન્દ્ર પૂજિત એ રીતે,
સ્વયમેવ જીવ થયો થકો તેને 'સ્વયંભૂ' જિનો કહે.

૬ અહો, એ સ્વયંભૂ ભગવાન સર્વજ્ઞદેવના દિવ્ય જ્ઞાનના અર્થિત્ય મહિમાનું શું કહેવું? પરમ આનંદમય એ સર્વજ્ઞપદ વીતરાગી સંતોને વહાલું છે. એ અરિહંત ભગવંતોનો અતીન્દ્રિય મહાઆનંદ પાંચ ઈન્દ્રિયોના વિષયો વગરનો છે, પુણ્યફળ વગરનો છે, રાગ વગરનો છે, ને શુદ્ધોપયોગ વડે આત્મામાંથી જ તે પ્રગટેલો છે; એ સ્વાભાવિક આનંદ ક્યાંય બહારથી આવેલો નથી—

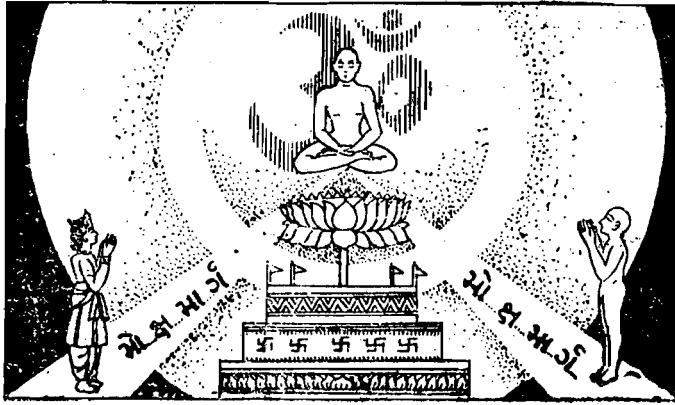
અત્યંત આત્મોત્પન્ન વિષયાતીત અનુપ અનંત ને
વિચ્છેદહીન છે સુખ અહો! શુદ્ધોપયોગ-પ્રસિદ્ધને.

૭ તે અરિહંત ભગવંતોને આત્મામાંથી જેવું સુખ ને જેવો આનંદ પ્રગટ્યો તેવું સુખ ને તેવો આનંદ દરેક આત્માનો સ્વભાવ છે. આવા સ્વભાવને સાંભળતાંવેંત પ્રસન્ન થઈને જે જીવ ઉલ્લાસથી તેનો સ્વીકાર કરે છે, તે જીવ આસન્નભવ્ય છે, નીકટમાં જ મોક્ષગામી છે.

૮ અહા, કેવળજ્ઞાન તો આત્માનો સ્વભાવ છે; તે સ્વભાવનો સ્વીકાર કરનાર જીવ મોક્ષનો સાધક થઈ જાય છે; પછી તેને અનંત ભવ હોતા નથી, અને કેવળીએ પણ તે દીકાં નથી. કેવળી ભગવાને નીકટમાં જ તેનો મોક્ષ જોયો છે. વાહ, કેવળજ્ઞાનના આ ન્યાયમાં તો ઘણી ગંભીરતા છે, તેના સ્વીકારમાં જ્ઞાનસ્વભાવની સન્મુખતા થઈને મોક્ષ તરફનો અનંત પુરુષાર્થ શરૂ થાય છે. માટે સર્વજ્ઞની શ્રદ્ધા તે ધર્મનું મૂળ છે.

૯ વાહ, આપણા મહાન ભાગ્યોદયથી આપણી આ સૌરાષ્ટ્રભૂમિમાં ગીરનારધામમાં આપણને આવા સર્વજ્ઞભગવાન નેમિનાથપ્રભુના સાક્ષાત્ દર્શન આજે પ્રાપ્ત થાય છે. આપણા સૌરાષ્ટ્રની ગીરનારભૂમિ તો સિંહને ઉત્પન્ન કરનારી છે, આજે ધર્મના કેશરીસિંહ જેવા કેવળી પરમાત્મા આપણી ભૂમિમાં પાક્યા છે. ચાલો, આપણે સૌ ત્યાં ગીરનારધામમાં જઈએ ને તીર્થકર નેમિનાથપ્રભુના દર્શન કરીને ધન્ય બનીએ.

—આ પ્રમાણે સર્વજ્ઞપદના અત્યંત મહિમાપૂર્વક મહારાજા સમુદ્રવિજય તેમજ શ્રીકૃષ્ણ—બલભદ્ર વગેરે સૌ ધામધૂમસહિત પ્રભુ નેમિનાથના દર્શન કરવા ચાલ્યા. બીજી તરફથી દેવલોકના ઈન્દ્રો પણ ભવ્ય સવારી સહિત નેમિનાથ—તીર્થંકરના કેવળજ્ઞાન-કલ્યાણકનો ઉત્સવ કરવા આવી પહોંચ્યા. પ્રભુને કેવળજ્ઞાન થતાં જ, તેની સાથેની તીર્થંકરપ્રકૃતિના પ્રભાવે આખો દેવલોક આનંદથી ખળભળી ઊઠ્યો હતો. અરે, દેવલોક તો ઠીક, નરકના જીવો પણ તે ક્ષણે શાંતિ પામ્યા હતા. નરકમાં એકાએક આવી શાંતિ એ એક મહાન આશ્ચર્ય હતું, ને તે આશ્ચર્યના કારણરૂપ તીર્થંકરના અચિંત્ય મહિમાનો વિચાર કરતાં અનેક જીવો સમ્યગ્દર્શન પામી ગયા. દેવો ને મનુષ્યો ઉપરાંત સિંહ ને સસલાં, નાગ અને વાઘ, મગર અને મોર વગેરે તિર્યચોના ટોળાં પણ તીર્થંકરપ્રભુના દર્શન માટે દોડી આવ્યા. જગતનો ઉત્કૃષ્ટ ધર્મદરબાર એ સહેસાવનમાં ભરાયો હતો ને તેની વચ્ચે ત્રિલોકના રાજા તીર્થંકર પરમાત્મા નેમિનાથ ભગવાન બિરાજમાન હતા. આનંદના ધામ એવા નેમનાથને સૌ ઈન્દ્રો પૂજતા હતા. એ પ્રસંગને લક્ષમાં રાખીને સ્તુતિકાર કવિ-પદ્મપ્રભ (નિયમસાર—ટીકામાં) કહે છે કે—

શતમખ—શત પૂજ્યઃ પ્રાજ્ય સદ્બોધરાજ્યઃ;
સ્મરતિરસુરનાથઃ પ્રાસ્ત દુષ્ટાઘયૂથઃ ।
પદનતવનમાલી ભવ્ય—પદ્માંશુમાલિ,
દ્વિસતુ શમનિશં નો નેમિઃ આનંદભૂમિઃ ॥

અહા, કેવું હશે એ પાવન દૃશ્ય !—જ્યાં એક તરફ તો મુનિઓ સર્વજ્ઞપ્રભુની સ્તુતિ કરતા હશે ને બીજી તરફ શ્રીકૃષ્ણ તથા ઈન્દ્ર જેવા ભક્તિથી શિર નમાવીને પ્રભુ નેમિનાથને વંદી રહ્યા હશે. વાહ ! નેમિનાથ અને શ્રીકૃષ્ણ—એક સાથે બે તીર્થંકરોનો સુયોગ, એક તો વર્તમાન તીર્થંકર, ને બીજા ભાવિ—તીર્થંકર... જે વયમાં એક ભવ કરીને આગામી ચોવીસીમાં ભરતક્ષેત્રના તીર્થંકર થશે.

મહારાજા સમુદ્રવિજય, બળભદ્ર, શ્રીકૃષ્ણ તથા તેમના પુત્ર—પૌત્રો શંબુકુમાર, પ્રદ્યુમ્નકુમાર, અનિરુદ્ધકુમાર વગેરે સમવસરણમાં બિરાજમાન પરમાત્મા નેમિનાથને જોઈને અત્યંત પ્રસન્ન થયા. મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણને મહાન ગૌરવ થયું કે અહા ! મારા ભાઈ પરમાત્મા થયા; એટલું જ નહિ, ધર્મના કોઈ અચિંત્ય ઉલ્લાસથી તેમણે પ્રભુચરણોમાં તીર્થંકરપ્રકૃતિ બાંધવાનું શરૂ કર્યું. (શ્રીકૃષ્ણની જેમ બલભદ્ર પણ ભાવિ—તીર્થંકર

હોવાનો પુરાણોમાં ઉલ્લેખ છે.) ત્રણ લોકના ઇન્દ્રોવડે પૂજ્ય અને સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાનસામ્રાજ્યનાસ્વામી એવા પરમાત્મા નેમિનાથે, સૌ પ્રથમ ગીરનારના તપોવનમાં દિવ્યધ્વનિ વડે મોક્ષમાર્ગ બતાવીને ભવ્ય જીવોને પરમ આનંદિત કર્યા. હસ્તિનાપુરથી યુદ્ધિષ્ઠિર-ભીમ-અર્જુન વગેરે પાંડવો (કે જેઓ નેમિનાથપ્રભુ સાથે ફઈ-મામાના ભાઈઓ થતા હતા તેઓ) પણ પ્રભુદર્શન કરવા ગીરનાર આવી પહોંચ્યા અને એ સર્વજ્ઞદરબાર જોઈને અતિ પ્રસન્ન થયા.

નેમપ્રભુના ધર્મદરબારમાં, મહારાજા વરદત્ત (જેણે નેમનાથને મુનિદશામાં પ્રથમ આહારદાન દીધેલું તે) દીક્ષિત થયા ને પ્રભુના ધર્મદીવાન બન્યા. તે વરદત્ત સહિત ૧૧ ગણધરો સમવસરણસભાને શોભાવતા હતા; એટલું જ નહિ, પ્રભુની સાથેના હજારો મુનિઓમાંથી દોઢહજાર (૧૫૦૦) મુનિવરો તો કેવળજ્ઞાન પામી અરિહંતપદે સમવસરણની અંદર ૫૦૦૦ ધનુષ ઊંચે આકાશમાં) બિરાજતા હતા.—ખરેખર અદ્ભુત હતો એ ભગવંતોનો મેળો ! એ ઉપરાંત અવધિ-મન:પર્યયજ્ઞાની, શ્રુતકેવળી, તથા વિવિધ ઋદ્ધિના ધારક કુલ ૧૮૦૦૦ મુનિવરો એ ધર્મદરબારમાં મોક્ષને સાધી રહ્યા હતા; રાજમતી વગેરે આર્જિકા પણ હવે ગિરિગૂફાનો વાસ છોડીને નેમપ્રભુના સમવસરણમાં ૪૦,૦૦૦ આર્જિકાઓના સંઘસહિત શોભતા હતા. એક લાખ શ્રાવકો ને ત્રણલાખ શ્રાવિકાઓ સમ્યક્ત્વ તેમ જ વ્રતસહિત મોક્ષની ઉપાસના કરી રહ્યા હતા. દેવો તેમ જ તિર્યચોનો પણ પાર ન હતો. પ્રભુના ધર્મદરબારમાં સૌને આત્મવૈભવના અપૂર્વ નિધાન મળતા હતા. અહા, કેવો શોભતો હશે—ગીરનારનો એ ધર્મદરબાર ! અને દુનિયામાં સૌરાષ્ટ્રના ગીરનારતીર્થનું કેવું મહાન ગૌરવ હશે ! આજેય એ ગીરનાર લાખો—કરોડો જીવો વડે તીર્થરૂપે પૂજાય છે ને ભગવાન નેમિનાથના મહિમાને દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ કરે છે.

ગીરનારના એ આમ્રવનની વચ્ચે, આશ્ચર્યકારી ધર્મદરબારમાં પ્રભુ નેમિનાથે આશ્ચર્યકારી દિવ્યવાણી વડે ધર્મોપદેશ દીધો ને સૌથી વધુ આશ્ચર્યકારી એવો પરમાત્મવૈભવ ભવ્યજીવોને દેખાડ્યો : ભો...ભો...ભવ્યજીવો ! અમને જે સર્વજ્ઞ-પરમાત્મપદ પ્રગટ્યું તે આત્મામાંથી જ પ્રગટ્યું છે, તમારા આત્મામાં પણ આવું જ પરમાત્મપદ ભરેલું છે; તેને ઓળખીને શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્રવડે ઉપાસતાં તમે પણ પરમાત્મા બની શકો છો.—આ પ્રમાણે ચૈતન્યતત્ત્વનો અગાધ મહિમા જાણીને તેની અનુભૂતિ પોતામાં કરવી તે જૈનશાસન છે. જેમ ઋષભદેવની સભામાં મોક્ષગામી ભરતરાજે ધર્મનું શ્રવણ કર્યું તેમ નેમનાથની સભામાં મોક્ષગામી પાંડવોએ તેમ જ ગજકુમાર, પ્રદ્યુમ્ન વગેરેએ ધર્મનું શ્રવણ કર્યું. પ્રભુનું આયુ ૧૦૦૦ વર્ષ હતું. તેમાંથી ૩૦૦ વર્ષની વયે પ્રભુ કેવળી પરમાત્મા થયા, પછી ૭૦૦ વર્ષ સુધી તીર્થકરપણે વિહાર કરી ભારતભૂમિમાં ધર્મનું અમૃત વરસાવ્યું.

ધર્મચક્રસહિત દેશોદેશ વિચરતા પ્રભુ નેમિનાથ અવારનવાર રૈવતગિરિ (ગીરનાર) પધારતા એકવાર પ્રભુ પધાર્યા ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ-બળભદ્ર પરિવારસહિત પ્રભુના દર્શન કરીને પ્રસન્ન થયા; અને ધર્મોપદેશ સાંભળ્યાં બાદ પૂછ્યું : હે દેવ ! આ સંસારમાં આત્માના અસ્તિત્વ સંબંધી અનેક મિથ્યા માન્યતાઓ ચાલે છે; કોઈ કહે છે કે આત્મા જેવી કોઈ વસ્તુ છે જ નહીં; કોઈ તેને પૃથ્વી-પાણી વગેરે અચેતનના સંયોગોથી થયેલો માને છે; કોઈ તેને જડ-શરીરરૂપે જ માને છે; કોઈ તેને એકાન્ત કૂટસ્થ અપરિણામી માને છે; તો કોઈ એકાન્ત ક્ષણિક નાશવંત માને છે; કોઈ તેને પર્ણિય-ગુણ વગરનો માને છે; આમ અનેક પ્રકારની મિથ્યા માન્યતાઓ ચાલે છે; તો હે પ્રભો ! આત્માનું સત્ય સ્વરૂપ શું છે તે સમજાવો.

પ્રભુની વાણીમાં આવ્યું : હે ભવ્યરાજ ! તમે ભાવિતીર્થકર છો; તમે ઉત્તમ પ્રશ્ન પૂછ્યો. સાંભળો, સત્રૂપ આ વિશ્વમાં અનંત જીવાત્માઓ સ્વતંત્રપણે વિદ્યમાન તત્ત્વ છે; તેમાંથી 'હું' એવા સ્વસંવેદન વડે

આત્મા સદાય સર્વત્ર પોતાના અસ્તિત્વને પ્રસિદ્ધ કરે છે. કોઈ પણ જીવ કોઈ પણ સ્થિતિમાં, 'હું નથી' એમ પોતાનો અભાવ સિદ્ધ કરી શકે નહિ, પોતાના અસ્તિત્વનો ઈન્કાર કોઈ કરી શકે નહિ; કેમકે 'હું નથી' એમ કહેનાર પોતે જ જીવ છે. આત્મા સત્-વિદ્યમાન છે, તે જ્ઞાનમય-સુખરૂપ વસ્તુ છે, પોતે પોતામાં જ, પોતાના ગુણ-પર્યાયરૂપ ભાવોમાં જ રહેલો, ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવરૂપ સત્ છે. સદાય દેહથી જીદા લક્ષણવાળું તેનું અસ્તિત્વ છે તે 'જાણનાર' એવા ચિત્ત વડે જણાય છે. જો કે અરૂપી હોવાને લીધે ઈન્દ્રિયો વડે તે દેખાતો નથી, પણ અંદર ઈન્દ્રિયોથી પાર પોતાના અનુભવજ્ઞાન વડે તે ચોખ્ખો જણાય છે—અનુભવાય છે. રાગ વગર ને બાહ્ય વિષયો વગર એકલા જ સુખી થવાનો તેનો સ્વભાવ છે. આવા પરમ તત્ત્વરૂપ પોતાના આત્માને જાણીને હે ભવ્ય જીવો ! તમે કષાયોથી ભિન્નપણે તેની ઉપાસના કરો.... એ જ મોક્ષને સાધવાની રીત છે.

આત્માના અસ્તિત્વની આવી સુંદર સિદ્ધિ સાંભળીને સર્વે શ્રોતાજ્ઞનોનું ચિત્ત પ્રસન્ન થયું; ઘણા ભવ્યજીવોએ પોતાનું સમ્યક્ત્વ ઉજ્જ્વળ કર્યું. શ્રીકૃષ્ણે પ્રભુની વાણીમાં પોતાના પૂર્વભવો તેમ જ ભવિષ્યના પણ મોક્ષ સુધીના બે ભવો જાણ્યા; પૂર્વભવમાં પોતે મુનિ હતા પણ નિદાનબંધને કારણે ધર્મને ચૂકી ગયેલા, તે જાણીને તેમને પસ્તાવો થયો ને ધર્મની ભાવનામાં મનને ધિર કર્યું; પરંતુ આયુબંધને કારણે તેઓ વ્રત ન લઈ શક્યા. ઘણાય જીવોએ પ્રભુના ઉપદેશથી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જેવું જાણ્યું તેવું જ અનુભવમાં લીધું ને મોક્ષમાર્ગમાં દાખલ થઈને પરમ આનંદિત થયા.

ત્યારબાદ શ્રીકૃષ્ણની માતા દેવકીએ વરદત્ત ગણધરને વંદન કરીને પોતાના મનની શંકા પૂછી—હે દેવ ! મારા આંગણે બે મુનિરાજ આહાર માટે પધાર્યા હતા, બીજે દિવસે ફરીને એ જ બે મુનિરાજ મારા આંગણે પધાર્યા, વળી ત્રીજા દિવસે પણ એ જ બે મુનિરાજ મારા આંગણે આહાર માટે પધાર્યા; તો તે મુનિવરો મારા આંગણે ફરીફરીને કેમ પધાર્યા ? અને તેમને દેખીને મારા અંતરમાં અતિશય હેત ઊભરાતું હતું, તેનું શું કારણ ?

દિવ્યજ્ઞાની ગણધરદેવે દેવકીમૈયાના મનનું સમાધાન કરતાં કહ્યું : હે માતા ! તમારા આંગણે ત્રણ વખત જે મુનિ—યુગલ પધાર્યા તે મુનિવરો તે ને તે જ ન હતા પણ દરેક વખતે જીદાજીદા હતા; અને તે મુનિવરો તમારા પુત્રો જ હતા. શ્રીકૃષ્ણના અવતાર પહેલાં ત્રણ વખત જે પુત્રયુગલ અવતર્યા હતા તેમને તમારા ભાઈ (કંસ)ના ભયને લીધે બીજે ઉછેર્યા હતા; તે છએ પુત્રો જિનદીક્ષા લઈને મુનિ થયા હતા; બાલપણથી જ તમારા તે પુત્રોને તમે જોયા ન હતા અને તે છએનું રૂપ એકસરખું હતું, તેથી તમે તેમને ઓળખી ન શક્યા; પણ તેઓ તમારા પુત્રો હોવાથી કુદરતી રીતે તમને તેમના પ્રત્યે પુત્રવત અપાર હેત ઊભરાયું. વળી સાંભળો.... હે દેવકી મા ! તે છએ મુનિવરો કે જેમનાં નામ દેવદત્ત-દેવપાલ, અનીકદત્ત-અનીકપાલ, તથા શત્રુઘ્ન-જિતશત્રુ છે, તે છએ ચરમશરીરી છે, આ જ ભવે મોક્ષ પામશે. પૂર્વ ભવમાં પણ તે છએ ભાઈઓ હતા ને તમારા જ પુત્રો હતા પોતાના છએ પુત્રો મુનિ થયા છે એમ જાણીને તથા તેમના પૂર્વભવો સાંભળીને દેવકીમાતા આશ્ચર્ય પામ્યા, તેને વૈરાગ્ય થયો, પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યેના મોહને લીધે તે દીક્ષા ન લઈ શક્યા.

ત્યારબાદ શ્રીકૃષ્ણે પોતાની આઠ મુખ્ય રાણીઓ ૧. સત્યભામ્યા, ૨. રુકમિણી, ૩. જાંબુવતી, ૪. સુસીમા, ૫. લક્ષમણા, ૬. ગાંધારી, ૭. ગૌરી તથા ૮. પદ્માવતીના પૂર્વભવો પૂછ્યા.

તેના ઉત્તરમાં ગણધરદેવે પ્રથમ સત્યભામ્યાના પૂર્વભવ કહ્યા : શીતલનાથપ્રભુના તીર્થ વખતે તે જીવ મથુરા રાજ્યની શૌરીપુર નગરીમાં એક અભિમાની વિદ્વાન હતો, ત્યારે જૈનધર્મની નિંદા કરવાથી

તથા વિષય-કષાયપોષક-કુધર્મનો ઉપદેશ દેવાથી તે સાતમી નરકે ગયો ને અનેક હલકા ભવોમાં રખડ્યો. પછી ભીલના ભવમાં તેણે એક મુનિરાજના ઉપદેશથી મઘ-માંસ-ઈંડાં-મઘનો ત્યાગ કર્યો ને મરીને રાજપુત્ર થયો. ત્યાં પણ આત્મજ્ઞાન વગર વ્રત કરીને શુભપરિણામથી દેવ થયો; ને ત્યાંથી ચવીને અહીં શ્રીકૃષ્ણની પટરાણી સત્યભામા તરીકે તે જીવ અવતર્યો છે. હવે ભગવાન નેમિનાથના શાસનમાં ધર્મ પામીને તે સ્ત્રીપર્યાયનો છેદ કરશે ને અનુક્રમે મોક્ષ પામશે.

એ જ રીતે બીજી સાતેય રાણીઓએ પણ પૂર્વભવમાં ધર્મની કેવી વિરાધના કરી, પછી મુનિવરોને આહારદાન-વ્રત વગેરેથી ધર્મના સંસ્કાર પામી, પણ હજી સુધી આત્મજ્ઞાન કર્યું ન હોવાથી સ્ત્રીપર્યાયમાં અવતરી, ને હવે નેમપ્રભુના શાસનમાં ધર્મ પામીને પોતાનું કલ્યાણ કરશે, તે વાત ગણધરદેવે બતાવી.

આ રીતે શ્રી ગણધરદેવના મુખથી પોતાના પૂર્વભવો સાંભળીને તેમ જ પોતે નજીકમાં મોક્ષગામી હોવાનું જાણીને તે બધી રાણીઓને ઘણી પ્રસન્નતા થઈ; અને અત્યાર સુધી આત્મજ્ઞાન વગર જ આવી હલકી સ્ત્રીપર્યાયમાં રખડ્યા-એમ વિચારીને વૈરાગ્યપૂર્વક તેમણે જૈનધર્મમાં પોતાની બુદ્ધિ જોડીને ભક્તિથી નેમપ્રભુના ચરણોમાં ચિત્ત લગાવ્યું. ધર્મ વગરનું મુખ જીવોનું જીવન સારું નથી, ધર્મ જ પ્રશંસનીય છે, એમ સમજીને ઘણાં જીવોએ પોતાનું ચિત્ત ધર્મમાં જોડ્યું ને પાપપ્રવૃત્તિઓ છોડી દીધી.

ત્યારબાદ બળદેવે, શ્રીકૃષ્ણના પુત્રો પ્રદ્યુમ્નકુમાર તથા શંબુકુમારનું જીવનચરિત્ર પૂછ્યું. તે ગણધરદેવે ટૂંકમાં આ પ્રમાણે બતાવ્યું :

શ્રીકૃષ્ણ-પુત્રો ચરમશરીરી શંબુ તથા પ્રદ્યુમ્નના પૂર્વભવ

રુક્મિણિનો પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન તથા જાંબુવતીનો પુત્ર શંબુ (સંભવ); તે બંને જીવો કેટલાક ભવ પહેલાં મગધદેશમાં અગ્નિભૂતિ તથા વાયુભૂતિ નામના બે ભાઈઓ હતા. બંને ભાઈઓ નાસ્તિક હતા; એકવાર એક જૈન મુનિ સાથે તેમણે વાદવિવાદ કર્યો. મુનિરાજે અનેકાન્તવિદ્યા વડે જીવનું અસ્તિત્વ, તેનો જ્ઞાનસ્વભાવ તેમ જ સર્વજ્ઞતારૂપ પરમાત્મપદની સિદ્ધિ કરીને તે બંને ભાઈઓને હરાવ્યા. આથી અપમાનિત થયેલા તે બંને ભાઈઓ રાત્રે ધ્યાનસ્થ-મુનિને મારવા તૈયાર થયા; પણ એક યક્ષદેવે તેમને ત્યાં જ ચોંટાડી દીધા.

ત્યારે તેમના માતા-પિતાએ પુત્રોને છોડવા યક્ષને વિનંતિ કરી. યક્ષદેવે કહ્યું : તમે હિંસાધર્મ છોડી દો ને મુનિરાજ પાસે ક્ષમા માંગીને પરમ અહિંસારૂપ જૈનધર્મનો સ્વીકાર કરો તો તમારા પુત્રોને મુક્ત કરું. તેમણે તે પ્રમાણે કર્યું ને બંને ભાઈઓ મુક્ત થયા. ત્યારબાદ પિતાએ કહ્યું-બેટા, હવે તમે જૈનધર્મ છોડી દો, કેમકે સ્વાર્થ માટે માત્ર દેખાવ પુરતો જ આપણે તેનો સ્વીકાર કર્યો હતો. ત્યારે બંને ભાઈઓએ તે વાતની ના પાડી અને 'જૈનધર્મને લીધે જ અમારી રક્ષા થઈ છે' એમ કહીને દંઢપણે તેને વળગી રહ્યા; ને શ્રાવકધર્મનું પાલન કરીને સ્વર્ગમાં ગયા. ત્યાંથી નીકળીને અયોધ્યાપુરીમાં તે બંને પૂર્ણભદ્ર તથા મણિભદ્ર નામના શ્રેષ્ઠીપુત્રો થયા. જૈનધર્મની ઉપાસના કરીને ફરી સ્વર્ગમાં ગયા. પછી હસ્તિનાપુરીમાં રાજાના પુત્રો થયા, તેમનાં નામ મધુ અને કીડવ. (મધુ તે પ્રદ્યુમ્નનો જીવ છે.)

એકવાર રાજા મધુએ પોતાના મિત્ર-કનકરથની સ્ત્રી ઉપર મોહિત થઈને તેનું અપહરણ કર્યું. સ્ત્રીના વિયોગમાં દુઃખી થઈને કનકરથે સંન્યાસ લીધો ને મરીને ધૂમકેતુ-દેવ થયો.

પાછળથી રાજા મધુને પોતાના દૂરાચાર માટે પસ્તાવો થયો; ને મુનિરાજ પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળીને, પોતાના ભાઈ સાથે સંયમ ધારણ કર્યો ધર્મની આરાધના વડે પાપોને ધોઈ નાંખ્યા. બંને ભાઈઓ પુણ્યથી સ્વર્ગમાં ગયા ને ત્યાંથી નીકળીને રાજા મધુનો જીવ તે તો રુકમિણિનો પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન થયો, ને તેના

ભાઈ—કીડવનો જીવ જાંબુવતીનો પુત્ર શંબુકુમાર થયો છે. શ્રીકૃષ્ણના આ બંને પુત્રો ચરમશરીરી છે ને આ ગીરનાર ઉપરથી જ મોક્ષ પામશે.

પ્રદ્યુમ્ન અને શંબુકુમારના જીવનની આ વાત સાંભળીને સૌને ઘણો હર્ષ થયો. ત્યારબાદ વિશેષમાં ગણધરદેવે કહ્યું :—

આ પ્રદ્યુમ્નકુમાર દ્વારિકાનગરીમાં જ્યારે માત્ર છ દિવસનો બાળક થયો ત્યારે ધૂમકેતુદેવ ત્યાંથી વિમાનમાર્ગે નીકળ્યો; રુકમિણિના મહેલ ઉપર તેનું વિમાન ચંભી ગયું. અવધિજ્ઞાનથી તેણે જાણ્યું કે આ કુમાર મારો પૂર્વભવનો વેરી છે; પૂર્વભવમાં તેણે મારી રાણીનું અપહરણ કર્યું હતું. આથી તે વેરનો બદલો લેવા દૈવીવિદ્યાથી પ્રદ્યુમ્નકુમારને ઉપાડી ગયો; તે તેને મારી નાંખવા વિચારતો હતો, પણ ચરમશરીરી પ્રદ્યુમ્નના આયુષ્યપ્રતાપે તેને દયા આવી; એટલે તે બાળકને વનમાં એક શિલા નીચે ઢાંકીને ચાલ્યો ગયો.

એ જ વખતે કાલસંવર નામનો વિદ્યાધરરાજા ત્યાંથી નીકળ્યો; શિલા ઊંચી-નીચી થતી દેખીને તે આશ્ચર્ય પામ્યો અને તેની નીચે અત્યંત સુંદર ચરમશરીરી બાળકને દેખીને તેના હર્ષનો પાર ન રહ્યો. તેણે તે બાળક પોતાની રાણી—કંચનમાળાને આપ્યો; ને યુવરાજપદે સ્થાપીને તેઓએ પુત્રવત તેનું પાલન કર્યું. પ્રદ્યુમ્ન મોટો થતાં કંચનમાળાના બીજા પુત્રો તેની ઈર્ષા કરવા લાગ્યા, ને તેને મારવા ઘણા પ્રયત્નો કર્યા; પણ પુણ્યાત્મા પ્રદ્યુમ્નને કાંઈ હાનિ તો ન થઈ ઊલટું પુણ્યપ્રતાપે તેને મહાન દૈવી વૈભવો પ્રાપ્ત થયા. ધીમેધીમે તે સોળ વર્ષનો યુવાન થયો. બીજી બાજુ દ્વારિકામાં પુત્રવિયોગે ટળવળતી રુકમિણીનું શું થયું તે સાંભળો.

દ્વારિકાનગરીમાં, પોતાના છ દિવસના પુત્રને ન જોતાં રુકમિણી બેબાકળી બની ગઈ. મહેલમાં ચારેકોર તપાસ કરી પણ ક્યાંય પત્તો ન લાગ્યો. શ્રીકૃષ્ણ પણ તેનો પત્તો મેળવી ન શક્યા. શ્રીકૃષ્ણ—રુકમિણી પુત્રવિયોગથી ખૂબ શોકમગ્ન રહેતા હતા આથી શ્રીકૃષ્ણના મિત્ર નારદજી તેનો પત્તો મેળવવા વિદેહક્ષેત્રે ગયા ને ત્યાં બિરાજમાન સ્વયંપ્રભ—તીર્થંકર (સીમંધર સ્વામી)ના સમવસરણમાં જઈને પ્રદ્યુમ્નની કથા સાંભળી આવ્યા. ત્યાંથી પાછા દ્વારકા આવી શ્રીકૃષ્ણ તથા રુકમિણીને કહ્યું : સાંભળો, હું એક હર્ષની વાત કરું છું : તમે પ્રદ્યુમ્નનો શોક ઝાડો, કેમકે તે કુશળ છે ને ૧૬ વર્ષે મહાન વિભૂતિ સંહિત પાછો આવીને તમને મળશે. હું અહીંથી વિદેહક્ષેત્રમાં સીમંધરપ્રભુની સભામાં ગયો હતો; અહા! ત્યાંની આશ્ચર્યકારી શોભાની શી વાત! ત્યાં તીર્થંકરપરમાત્માના સાક્ષાત્ દર્શનથી મને ઘણો આનંદ થયો ને મેં પ્રદ્યુમ્નની વાત પૂછી. તેનો પૂર્વભવનો વેરી તેને ઉપાડી ગયો હતો ને હાલ તે એક વિદ્યાધરને ત્યાં પુત્ર તરીકે ઊછરી રહ્યો છે. સોળ વર્ષે જ્યારે તે અહીં પાછો આવશે ત્યારે અનેક શુભ ચિહ્નો થશે, સૂકા સરોવરો પાણીથી છલકાઈ જશે, તેમાં કમળો ખીલી ઊઠશે, મોરલાઓ નાચી ઊઠશે, અકાળે આંબા પાકશે ને રુકમિણીના સ્તનોમાં દૂધ ઊભરાશે. તે પુત્ર આ ભવે જ મોક્ષ પામશે—એમ મેં પ્રભુની વાણીમાં સાંભળ્યું.

વાહ! સીમંધરસભામાં આવેલી, પોતાના પુત્રની વાત નારદના મુખથી સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણ તથા રુકમિણીને ઘણી પ્રસન્નતા થઈ, તેમનો શોક દૂર થયો ને ચાતકની જેમ પ્રદ્યુમ્નના આગમનની રાહ જોવા લાગ્યા.

આ બાજુ નવયુવાન પ્રદ્યુમ્નનું સુંદર રૂપ દેખીને તેની પાલક માતા રાણી—કંચનમાળા તેના ઉપર મોહિત થઈ ગઈ, તેના મનમાં વિકારભાવો જાગ્યા. તેણે પોતાના પાસેની મહત્ત્વની પ્રજ્ઞાવિદ્યા તેને આપી દીધી ને અનેક હાવ-ભાવથી તેને લલચાવવા પ્રયત્ન કર્યો. પણ ધીર-ગંભીર પ્રદ્યુમ્નકુમાર શીલવ્રતમાં અડગ રહ્યો. આથી રાણીએ તેના ઉપર કુશીલનો ખોટો આરોપ મૂકીને રાજાને ઉશ્કેર્યો; રાજાએ તેને મારી નાંખવાનું કામ પોતાના ૫૦૦ પુત્રોને સોંપ્યું. પણ તેઓ કોઈ રીતે તેને મારી ન શક્યા—ચરમશરીરને કોણ મારી શકે ? ઊલટું તેને દિવ્ય વૈભવો પ્રાપ્ત થયા.

એકવાર નારદજી ત્યાં આવ્યા ને પ્રદ્યુમ્નકુમારને બધી વાત કરી; વિદેહક્ષેત્રમાં સાંભળેલી તેના પૂર્વભવોની વાત, તેમજ તેના સાચા માતા-પિતા તો રુકમિણી-શ્રીકૃષ્ણ હોવાની વાત કરી, અને દ્વારકામાં તેમના હાલ શું છે તે કહ્યું. તેના ચાચા નેમિનાથ પ્રભુ ત્યાં બિરાજે છે તે પણ કહ્યું. તરત પ્રદ્યુમ્નકુમારને પોતાના માતા-પિતાને મળવાની તેમજ નેમપ્રભુના દર્શનની ઈચ્છા થઈ; દૈવી વૈભવના ઠાઠ-માઠસહિત તે દ્વારકા આવ્યો. ત્યાં આવીને તેણે વાંદરા-સિંહ વગેરેનું રૂપધારણ કરીને સત્યાભામા તેમજ બળભદ્ર વગેરેને ખૂબ પરેશાન કર્યા, ચિત્ર-વિચિત્ર ચેષ્ટાઓ વડે નગરજનોને ખૂબ ગમ્મત કરાવી; પછી એક બ્રહ્મચારી શ્રાવકનું રૂપ ધારણ કરીને રુકમિણીના મહેલે પહોંચ્યો. ત્યાં રુકમિણીએ તેને ધર્માત્મા જાણીને આદરપૂર્વક ભોજન કરાવ્યું. ભોજન બાદ તેણે કહ્યું—હે માતા ! તમે સમ્યગ્દર્શનના ધારક છો ને સાધર્મીનું વાત્સલ્ય કરનારા છો.

તે વખતે રાજમહેલમાં અનેક શુભ ચિહ્નો પ્રગટ્યા; ફળફૂલ એકાએક ખીલી ઊઠ્યા મોરલા આનંદથી નાચવા લાગ્યા, આંબાના ઝાડ કેરીથી ઝૂમી ઊઠ્યા અને રુકમિણીના સ્તનમાં દૂધ ઊભરાવા લાગ્યું. આ રીતે પુત્રના આગમનના બધા ચિહ્નો જોયા, પણ પ્રદ્યુમ્ન તો ક્યાંય દેખાયો નહિ; ત્યારે આશંકાથી તેણે પૂછ્યું : હે બ્રહ્મચારી મહારાજ ! મારો પુત્ર આવવાના જે ચિહ્નો ભગવાને નારદને કહ્યા હતા તે બધાય ચિહ્નો અહીં પ્રગટ દેખાય છે, પણ મારો પુત્ર તો દેખાતો નથી; ને તમને દેખીને મારા હૈયે હેત ઊભરાય છે, તો શું તમે પોતે જ મારા પુત્ર છો ?

એ સાંભળતાં જ પ્રદ્યુમ્ને પોતાનું અસલી દિવ્ય રૂપ ધારણ કર્યું ને હર્ષપૂર્વક નમસ્કાર કરતાં કહ્યું : હે બા ! હું જ તારો પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન....તારા ચરણોમાં નમસ્કાર કરું છું. એનાં મીઠાં વચનો સાંભળીને અને તેનું દિવ્ય સુંદર રૂપ દેખીને માતા તો મહાન હર્ષથી તેને ભેટી પડી. મુમુક્ષુને મોક્ષની કથા સાંભળતાં જે આનંદ થાય, આત્માર્થીને આત્માની અનુભૂતિ થતાં જે સંતોષ થાય, તેવી પ્રસન્નતા ને તેવો સંતોષ પુત્રના મિલનથી માતા રુકમિણીને થયો. પોતાની બાલ્યકીડાનો વિશેષ આનંદ કરાવવા માટે પ્રદ્યુમ્નકુમારે વિક્રિયાલબ્ધિવડે બાળપણથી માંડીને આજ સુધીની બધી ચેષ્ટાઓ દેખાડી; ને બાલપુત્રને રમાડવાનો લહાવો લઈને માતા રુકમિણી સંતુષ્ટ થઈ.

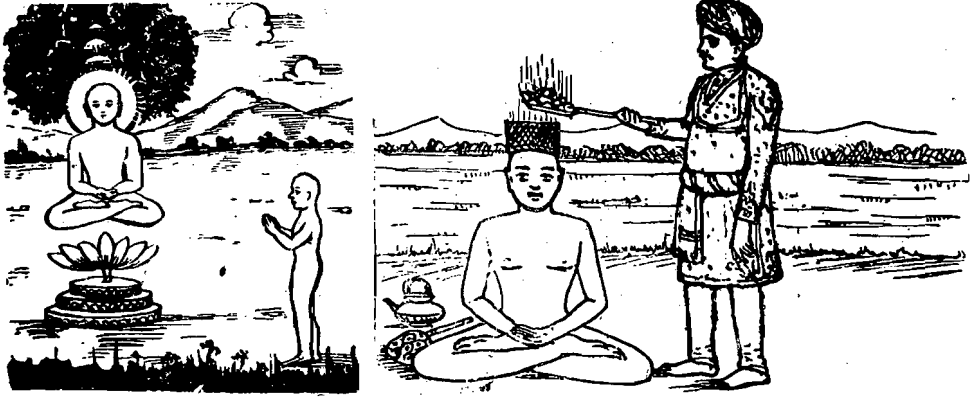
પ્રદ્યુમ્નના પૂર્વભવમાં તેનો જે ભાઈ હતો ને દેવલોકમાં પણ તેની સાથે હતો તે જીવ ત્યાંથી ચવીને શ્રીકૃષ્ણના પુત્ર તરીકે જાંબુવતીની કુંબે અવતર્યો, તેનું નામ શંભવ અથવા શંબુકુમાર. તે પણ ચરમશરીરી છે.

આ પ્રમાણે શ્રી નેમિનાથપ્રભુના સમવસરણમાં પોતાના પૂર્વભવો સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણની આઠે રાણીઓએ પોતાનું ચિત્ત ધર્મમાં જોડ્યું. તેમ જ શંબુકુમાર-પ્રદ્યુમ્નકુમાર વગેરેને પણ વૈરાગ્ય થયો ને આત્મજ્ઞાનસહિત ધર્મસાધનામાં પોતાનું ચિત્ત સ્થિર કર્યું. ત્યારબાદ ભગવાન નેમિનાથે વિહાર કરીને દેશોદેશમાં વીતરાગી મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ દીધો અને લાખો કરોડો જીવોને ધર્મરથમાં બેસાડીને

મોક્ષમાર્ગમાં ગમન કરાવ્યું. પ્રભુએ તીર્થંકરપણે રહીને ભરતક્ષેત્રમાં ૭૦૦ વર્ષસુધી ધર્મચક્ર ચલાવ્યું.

અનેક વર્ષો બાદ ફરીને નેમપ્રભુ જ્યારે ગીરનાર પધાર્યા ત્યારે ઘણા હર્ષપૂર્વક દર્શન કરીને સૌએ ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો. તે વખતે ગીરનારના વનરાજ-સિંહો પણ અહિંસક બની ગયા હતા ને પ્રભુનો ધર્મોપદેશ સાંભળીને આત્મકલ્યાણ કરતા હતા.

શ્રીકૃષ્ણના નાના ભાઈ ગજકુમાર પણ પ્રભુના ધર્મદરબારમાં આવ્યા હતા; પહેલી જ વાર પ્રભુને જોતાં જ તેને એમ થયું કે અહો, આ તો મારા ભાઈ ! મને મોક્ષમાં તેડી જવા માટે જ પધાર્યા છે. પ્રભુના શ્રીમુખથી તેણે તીર્થંકરાદિ મહાપુરુષોનું ચરિત્ર તથા મોક્ષપુરુષાર્થનું વર્ણન સાંભળ્યું. સાંભળતાં જ તેનો આત્મા મોક્ષના પુરુષાર્થ માટે જાગી ઊઠ્યો. અહા, આ તો નેમપ્રભુની વાણી ! વિવાહ સમયે જ વૈરાગ્ય પામનારા એ પ્રભુની વીતરાગરસઝરતી વાણીમાં સંસારનું અસારપણું ને મોક્ષનો પરમ મહિમા સાંભળીને ગજકુમારનું હૃદય વૈરાગ્યથી ઝણઝણી ઊઠ્યું.

તરત જ પ્રભુચરણોમાં તેણે જિનદીક્ષા લીધી; અને મહાન પરાક્રમપૂર્વક સ્મશાનમાં જઈને આત્મધ્યાન કરવા લાગ્યા. એવામાં કૂરપરિણામી શેઠ સોમિલ ત્યાં આવી ચડ્યો; ગજકુમારમુનિને જોતાં જ, 'આ દુષ્ટે મારી કન્યાને લગ્ન વગર રખડાવી, ને મારી પત્નીને હેરાન કરી' એવા વેરભાવ તેને જાગી ઊઠ્યો ને ગજકુમાર-મુનિ ઉપર તેણે ઘોર ઉપસર્ગ કર્યો; અગ્નિવડે તેનું માથું સળગાવ્યું ને શરીરમાં ખીલા મારી-મારીને ચાળણી જેવું કરી નાંખ્યું. પણ આ તો મહા પરાક્રમી ગજકુમાર ! ઉપસર્ગની વચ્ચે શાંતિના પહાડની જેમ ધ્યાનમાં અડગ રહ્યા, ને શુક્લધ્યાનની શ્રેણીવડે કેવળજ્ઞાન પ્રગટકરીને મોક્ષ પામ્યા. એ રીતે નેમનાથપ્રભુના તીર્થમાં તેઓ 'અંતકૃત' કેવળી થયા. તેમના કેવળજ્ઞાન અને નિર્વાણ બંનેનો મહોત્સવ દેવોએ એક સાથે કર્યો.

[આત્મસાધના માટે ગજકુમારમુનિના આ ઘોરપુરુષાર્થનો પ્રસંગ ગુરુકહાનને અતિ પ્રિય હતો. પ્રવચનમાં જ્યારે તેનું ભાવભીનું વર્ણન કરીને અને ચિત્ર બતાવીને સાધકને અતિ ઉગ્ર પુરુષાર્થ સમજાવતા ત્યારે મુમુક્ષુજીવો ચૈતન્યના પુરુષાર્થથી થનગની ઊઠતા ને મોક્ષના એ અડોલ સાધક પ્રત્યે હૃદય ઉલ્લાસથી નમી પડતું. અહા, જેને પુરુષાર્થ વડે આત્મસાધના કરવી છે તેને જગતનો કોઈ પ્રસંગ અટકાવી શકતો નથી.]

રાજપુત્ર ગજકુમારની દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષની વાત સાંભળીને તરત સમુદ્રવિજય મહારાજ

(નેમપ્રભુના પિતાજી) વગેરે નવે ભાઈઓ (વસુદેવ સિવાયના) એ સંસારથી વિરક્ત થઈને જિનદીક્ષા લીધી ને મોક્ષની સાધના કરી; માતાજી શિવાદેવી વગેરેએ પણ આર્યિકાપદ અંગીકાર કર્યું ને રાજમતીના સંઘમાં રહ્યા. તે રાજમતી શિવાદેવી વગેરે આર્યિકાઓ અદ્ભુત વૈરાગ્ય-જીવન જીવીને નેમપ્રભુના માર્ગને અનુસર્યા, ને સ્ત્રીપર્યાયનો કાયમ માટે છેદ કરીને સ્વર્ગમાં દેવ થયા; ત્યાંથી નીકળી એક ભવે મોક્ષ જશે.

દ્વારકાપુરીનું દહન

પ્રભુ નેમિનાથ તો વીતરાગપણે ભારતમાં વિહાર કરે છે ને ફરીફરી ગીરનાર પધારે છે. વળી ફરીને પ્રભુ ગીરનાર પધાર્યા. આ વખતે પ્રભુનો ઉપદેશ સાંભળ્યા પછી બળભદ્રજીએ પોતાના ભાઈ શ્રીકૃષ્ણનું તેમજ દ્વારકાનગરીનું ભવિષ્ય પૂછ્યું. 'બાર વર્ષ પછી દ્વીપાયનઋષિદ્વારા આખી દ્વારકાનગરી ભસ્મીભૂત થઈ જશે, ને શ્રીકૃષ્ણનું મૃત્યુ તેનાં ભાઈ જરત્કુમારના હાથે થશે'... એમ પ્રભુની વાણીમાં આવ્યું. તે સાંભળીને ઘણા જીવોએ વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લીધી. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે દ્વારકાનગરીમાં વૈરાગ્ય માટે ઢંઢેરો પીટાવ્યો કે મારા પિતા-માતા-ભાઈ-બેન-પુત્ર-પરિવાર તથા સમસ્ત નગરજનો, સૌ વૈરાગ્યપૂર્વક સંયમ ધારણ કરીને શીઘ્ર આત્મકલ્યાણ કરો. હું કોઈને નહીં રોકું; હું પોતે વ્રત નથી લઈ શકતો, પણ જે કોઈ વ્રત-દીક્ષા લેશે તેના પરિવારના પાલનની સંપૂર્ણ જવાબદારી હું લઈશ. માટે દ્વારકાનગરી ભસ્મીભૂત થઈ જાય ત્યાર પહેલાં જેમને પોતાનું કલ્યાણ કરવું હોય તે કરી લ્યો, તેમાં મારી અનુમોદના છે.

દ્વારકાનું ભવિષ્ય તથા શ્રીકૃષ્ણની ધર્મઘોષણા સાંભળીને તેમના પુત્ર-પૌત્રો પ્રદ્યુમ્નકુમાર-શંબુકુમાર-ભાનુકુમાર-અનિરુદ્ધકુમાર વગેરે ચરમશરીરી રાજપુત્રોએ તરત નેમપ્રભુ પાસે જઈને જિનદીક્ષા લઈ લીધી...ને ગીરનારની બીજી-ત્રીજી-ચોથી ટૂંકેથી મોક્ષપદ પામ્યા. શ્રીકૃષ્ણની સત્યભામા, જાંબુવતી, રુકમિણી વગેરે આઠે પટરાણીઓએ તેમ જ બીજી હજારો રાણીઓએ પણ નેમપ્રભુના સમવસરણમાં જઈ આર્યિકા-વ્રત ધારણ કર્યાં. હીરા મોતીના હાર-મુગટ વડે શોભતી તે રાણીઓ હવે માત્ર એક સફેદ સાડીમાં વધુ શોભવા લાગી; ખરું જા છે, જેવી શોભા વીતરાગતામાં છે તેવી શોભા રાગમાં ક્યાંથી હોય ? ઘણા નગરજનોએ તેમજ સિદ્ધાર્થ નામના સેનાપતિએ પણ જિનદીક્ષા લીધી; તે સિદ્ધાર્થમુનિ સમાધિમરણ કરીને સ્વર્ગમાં દેવ થયા.

હવે બીજી તરફ, દ્વીપાયનઋષિ દૂરદેશ ચાલ્યા ગયેલા તે, ખરેખર બારવર્ષ પૂરા થયા પહેલાં (બાર વર્ષ થઈ ગયા એમ સમજીને) દ્વારકાના ઉદ્યાનમાં આવ્યા. (-જો જો દેખી વીતરાગને, સો સો હોશી વીરા રે...) (તે બલભદ્રના મામા થતા હતા;) યાદવકુમારોએ તેને જોયા, ને 'આ દ્વારકાનો બાળનાર આવ્યો' એમ કહીને પથ્થર વગેરે મારીને તથા જેમ તેમ બોલીને તેનું ખૂબ અપમાન કર્યું. આથી કોપિત થઈને તે દ્વીપાયન ઋષિ આખી દ્વારકાનગરીને બાળવા કટિબદ્ધ થયા. -રે હોનહાર ! મુનિભાવથી ભ્રષ્ટ થયેલા તે દ્વીપાયન કોધપૂર્વક તેજોલેશ્યાવડે દ્વારકાનગરીને બાળવા લાગ્યા. (બીજા પુરાણમાં એમ પણ આવે છે કે તે દ્વીપાયને અશુભ-નિદાન કર્યું ને મરીને દેવ થયા પછી દ્વારકાનગરીને ભસ્મ કરી). નગરીના પશુઓ તેમ જ મનુષ્યો અગ્નિમાં ભળભળ સળગવા લાગ્યા; બચાવો...બચાવો....' એવો કરુણ વિલાપ કરવા લાગ્યા. શ્રીકૃષ્ણની દ્વારકામાં આવો કરુણ ચિત્કાર કદી થયો ન હતો. દેવોએ રચેલી દ્વારકાનગરી છ માસ સુધી આગમાં બળતી રહી ને સર્વથા નષ્ટ થઈ ગઈ.

અહીં કોઈને પ્રશ્ન થાય કે અરે, આ મહાન વૈભવશાળી દ્વારકાપુરી, દેવોએ જેની રચના કરી, ને શ્રીકૃષ્ણ જેના રાજા, અનેક દેવો જેના સહાયક, તે દ્વારકાને ભસ્મ થતી કોઈએ કેમ ન

બચાવી ? ક્યાં ગયા એ દેવો ? ને ક્યાં ગયા એ વાસુદેવના પુણ્ય !

તેનું સમાધાન : હે ભાઈ ! સર્વજ્ઞભગવાને દેખેલી ભવિતવ્યતા દુર્નિવાર છે, તેને કોઈ રોકી શકે નહિ, જ્યારે આવું હોનહાર થયું ત્યારે દેવો પણ દૂર થઈ ગયા. પુણ્યનો સંયોગ વાસુદેવ જેવાને પણ કાયમ ક્યાં ટકે છે ? એ તો અસ્થિર, ક્ષણભંગુર ને અશરણ છે.

પોતાની નજર સામે જ દ્વારકાનગરીને ભડકે બળતી દેખીને બંને ભાઈઓ એકદમ આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયા. જો કે બંને આત્મજ્ઞાની હતા...જાણતા હતા કે દ્વારકાના આ બધા પરદવ્યોમાંથી કોઈ પણ અમારું નથી. અમે બધાયથી જીદા ચેતનસ્વરૂપ છીએ;—તોપણ મોહવશ વ્યાકુળ થઈને બોલવા લાગ્યા : અરે, અમારા મહેલો ને રાણીઓ સળગી રહ્યા છે. માતા—પિતા સળગી રહ્યા છે, પરિવાર અને પ્રજાજનો સળગી રહ્યા છે, કોઈ તો બચાવો....રે ! કોઈ દેવ તો સહાય કરવા આવો ! પણ, સર્વજ્ઞે દેખેલા ભવિતવ્ય સામે, અને દ્વીપાયનઋષિના કોધ સામે દેવ પણ શું કરે ? આયુ ખૂટતાં ઈન્દ્ર—નરેન્દ્ર કે જિનેન્દ્ર કોઈ પણ જીવને બચાવી શકતા નથી. એક પોતાનો આત્મા જ પોતાનું શરણ છે.

આગ ઠારવાનો જ્યારે કોઈ પણ ઉપાય ન સૂઝ્યો ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ અને બળભદ્ર નગરીનો ગઢ તોડીને દરિયાના પાણી વડે આગ બુઝાવવા મથ્યા. પરંતુ રે દૈવ ! એ પાણી પણ તેલ જેવું થવા લાગ્યું, ને તેના વડે આગ ઊલટી વધવા માંડી. અંતે આગને ઠારવાનું અસાધ્ય જાણીને તે બંને ભાઈઓ માતા—પિતાને બહાર કાઢવા ઉદમી થયા. માતા—પિતાને રથમાં બેસાડી ઘોડા જોડ્યા, પણ તે ન ચાલ્યા; હાથી જોડ્યા પણ તે રથને ખેંચી ન શક્યા; રથના પૈડાં પૃથ્વીમાં ચોટી ગયા. અંતે, ‘હાથી—ઘોડાથી રથ નહિ ચાલે’ એમ દેખીને તે શ્રીકૃષ્ણ અને બળભદ્ર બંને મહા યોદ્ધાઓ રથમાં જીત્યા અને જોર કરીને ખેંચવા લાગ્યા. અરે, હજાર—હજાર સિંહનું બળ ધરનારા તે વાસુદેવ—બળદેવથી પણ તે રથ તો ન ચાલ્યો તે ન જ ચાલ્યો, એ તો ત્યાં ને ત્યાં જ ખોડાઈ ગયો. જ્યારે બળદેવ—વાસુદેવ રથને બહાર કાઢવા જોર કરવા લાગ્યા ત્યારે નગરીના દરવાજા આપોઆપ બીડાઈ ગયા; બંને ભાઈઓએ પાટુ મારી મારીને દરવાજા તોડ્યા, ત્યાં તો આકાશમાંથી દેવવાણી થઈ કે તમે માત્ર બે ભાઈઓ જ દ્વારકામાંથી જીવતા નીકળી શકશો, ત્રીજું કોઈ નહિ; માતા—પિતાને પણ તમે નહીં બચાવી શકો.

અરે, અશરણ સંસાર ! શ્રીકૃષ્ણ—બલભદ્ર માતા—પિતાને છોડીને રડતાં-રડતાં દ્વારકાની બહાર

નીકળ્યા. બહાર નીકળીને નજર કરી...તો શું દેખ્યું ? સુવર્ણ—રત્નમયી દ્વારકાનગરી ઘાસની જેમ ભડભડ સળગી રહી છે, ઘરેઘરે આગ લાગી છે, રાજમહેલો ભસ્મીભૂત થયા છે....

બંને ભાઈઓ એકબીજાના કંઠે વળગીને રોવા લાગ્યા. હવે ક્યાં જવું તે સોચવા લાગ્યા. અંતે દક્ષિણદેશ તરફ પાંડવો પાસે જવાનું વિચારી તે તરફ જવા લાગ્યા.

(જીઓ, આ પુણ્ય-સંયોગના હાલ !)

દ્વારકાનગરી છ મહિના સુધી સળગતી રહી....ત્યારે જેઓ તદ્દભવ મોક્ષગામી હતા અથવા સંયમ ધારવાનો જેમનો ભાવ હતો એવા જીવોને તો દેવો નેમનાથપ્રભુની નીકટ લઈ ગયા; જેઓ સમ્યગ્દષ્ટિ હતા, ધર્મના સંસ્કારી હતા તેમણે અંતસમય સમજીને પ્રાયોપગમન સંન્યાસ ધારણ કરી લીધો; અગ્નિનો ઘોર ઉપસર્ગ પણ તેમને આર્તધ્યાનનું કારણ ન થયો જેઓ સાચા જિનધર્મી છે તેઓ મરણના અવસરે પણ કાયર થતા નથી, પણ ઊલટા ધર્મસાધનામાં શૂરવીર થાય છે; તેઓ શરીરને તજે છે પણ ધર્મને નથી તજતા.—આ જૈનસંતોની રીત છે.

અરેરે, દ્વીપાયને જિનવચનની શ્રદ્ધા છોડીને પોતાનો ભવ બગાડ્યો ને અનેક જીવોના મરણનું કારણ બન્યો. અરેરે, આવા ક્રોધને ઘિક્કાર છે કે જે સ્વ-પરનો નાશ કરીને સંસાર વધારનારો છે. અને જીઓ તો ખરા આ સંસારની સ્થિતિ ! દ્વારકા સળગી ત્યારે શ્રીકૃષ્ણનું સુદર્શન—ચક્ર પણ શું કામ આવ્યું ? ક્યાં ગયા એ બધાય દેવો ? માત્ર પ્રાણ એ જ જેનો પરિવાર રહ્યો એવા તે બંને ભાઈઓ પાંડવો પાસે જવા ચાલ્યા. તિરસ્કાર કરીને પોતે જેમને રાજ્યમાંથી કાઢી મૂકેલા તેમના જ શરણે જવાનો વખત આવ્યો ! આવો અસાર સંસાર....તેમાં પુણ્ય—પાપના વિચિત્ર ખેલ દેખીને હે જીવ ! તું પાપના ઉદયમાં મૂંઝાઈશ નહિ ને પુણ્યના ભરોસે બેસી ન રહીશ; બંનેથી નિરપેક્ષ રહીને શીઘ્ર આત્મહિત ને સાધજે. કેમકે—

હર્ષ-ખેદથી પાર છે,
એવો જ્ઞાનસ્વભાવ;
તે સ્વભાવને સાધતાં,
સાચી શાંતિ પમાય.

સંયોગ કે વિયોગમાં,
વળી સુખમાં કે દુઃખમાં;
સંસારમાં કે મોક્ષમાં,
રે જીવ ! તું તો એકલો.

[દ્વારકાનગરી ભલે દગ્ધ થઈ પણ ધર્માત્મા જીવોની શાંતપર્યાય સળગી ન હતી; તે તો અગ્નિથી તેમ જ રાગથી પણ અલિપ્ત શાંત—ચૈતન્યરસમાં લીન હતી. ધન્ય જ્ઞાનીની ચેતના !]

શ્રીકૃષ્ણનું મૃત્યુ ને પાંડવોનો વૈરાગ્ય

દ્વારકાનગરીને બળતી મૂકીને શ્રીકૃષ્ણ—બળભદ્ર દક્ષિણદેશ તરફ જતા હતા ત્યાં વચ્ચે કૌશામ્બીનું ભયંકર વન આવ્યું. ત્યાં ઝાંઝવાનાં જળ ઘણા દેખાય પણ સાચું પાણી મળવું દુર્લભ. થાકેલા શ્રીકૃષ્ણને ખૂબ તરસ લાગી. તેણે કહ્યું : હે બંધુ ! પાણી વગર મારા પ્રાણ સુકાય છે; જેમ સંસારદુઃખથી સંતપ્ત પ્રાણીને સમ્યગ્દર્શનરૂપી જળ વડે ભવાતાપ મટે છે; તેમ મને શીતળ જળ લાવી આપો જેથી મારી તરસ મટે.

બલભદ્ર તેમને જિનગુણસ્મરણની ભલામણ કરીને પાણી લેવા ગયા. પાણીની શોધમાં તે દૂરદૂર નીકળી ગયા. આ તરફ થાકેલા હતાશ અને તરસ્યા શ્રીકૃષ્ણ, પીતાંબર ઓઢીને, એક પગ ઉપર બીજો પગ રાખીને, ઝાડની છાયામાં સૂઈ ગયા ને તેમને ઊંઘ આવી ગઈ. તે જ વખતે સનસનાટ કરતું એક તીર આવ્યું ને શ્રીકૃષ્ણ વીંધાઈ ગયા.—કોણ હતું એ બાણ છોડનાર?—એ હતો તેમનો જ ભાઈ જરતકુમાર ! એક ભાઈ તો તેમના પ્રાણ બચાવવા પાણી લેવા ગયો, ને બીજા ભાઈએ બાણ છોડીને તેના પ્રાણ લીધા. ભાઈના હાથે જ ભાઈનો ઘાત થઈ ગયો. જો કે તેને શ્રીકૃષ્ણને મારવાની ઈચ્છા ન હતી, ઊલટો એ તો શ્રીકૃષ્ણ પોતાના હાથે ન મરે એવી

ભાવનાથી દૂરદૂર જંગલમાં ભટકતો હતો, ને શિકાર કરતો હતો, પણ હોનહાર કોણ ટાળી શકે ? શ્રીકૃષ્ણે ઓઢેલા વસ્ત્રનો છેડો હવામાં ફરકતો હતો તેને સસલાનો કાન સમજીને જરતકુમારે બાણ છોડ્યું ને તે બાણથી તેના ભાઈ શ્રીકૃષ્ણ જ વીંધાઈ ગયા પછી તો તેને ઘણો પસ્તાવો થયો, શ્રીકૃષ્ણના કહેવાથી તેણે ધનુષ-બાણ ફેંકી દીધા. શિકાર છોડી દીધો; અને દ્વારકા બળી ગઈ તથા શ્રીકૃષ્ણાનું મૃત્યુ થયું તે સમાચાર કહેવા તે પાંડવો પાસે ચાલ્યો.

રાજા-રાણા-છત્રપતિ હાથિનકે અસવાર,
મરના સબકો એક દિન, અપની અપની વાર.

અરે, ક્યાં ત્રણ ખંડનો રાજવૈભવ ! ને ક્યાં નિર્જન વનમાં પાણી વગર મૃત્યુ ! પુણ્ય વખતે સેવા કરનારા હજારો દેવોમાંથી કોઈ દેવ એ તરસ્યા પ્રભુને પાણી પાવાય ન આવ્યો. સંયોગનો શો ભરોસો !

બીજી તરફ પાણી લેવા ગયેલા બલભદ્રજી પાણી લઈને ઉતાવળા-ઉતાવળા આવ્યા....આવીને કહે છે : અરે કૃષ્ણભૈયા ! તમને ઊંઘ આવી ગઈ ? ઊઠો. હું પાણી લઈને આવ્યો છું, તે પીને તરસ છીંચાવો !

-પણ કોણ ઊઠે ? કોણ બોલે ? કોણ પાણી પીએ ? અત્યંત બંધુપ્રેમને લીધે શ્રીકૃષ્ણાનું મૃત્યુ સ્વીકારવા બલભદ્રજી તૈયાર ન થયા; તેઓ શ્રીકૃષ્ણના દેહને ખભે ઉપાડીને ફર્યા નેં છ મહિના સુધી ખૂબ ઉદ્વેગમાં રહ્યા. આત્મજ્ઞાની હોવા છતાં મોહને લીધે આ દશા થઈ. અંતે તેનો સારથિ સિદ્ધાર્થ-કે જે મરીને દેવ થયો હતો, તેણે આવીને સંબોધન કર્યું કે હે મહારાજ ! જેમ રેતીમાંથી તેલ નથી નીકળતું, પથ્થર ઉપર ચોખા નથી ઊગતા ને મરેલો બળદ ઘાસ નથી ખાતો, તેમ મૃત્યુ પામેલ મનુષ્ય ફરીથી સજીવન થતો નથી. તમે તો જ્ઞાની છો, માટે શ્રીકૃષ્ણનો મોહ છોડો ને સંયમ ધારણ કરો.

સિદ્ધાર્થદેવના સંબોધન વડે બલભદ્રનું ચિત્ત શાંત થયું ને સંસારથી વિરક્ત થઈ તેમણે જિનદીક્ષા લીધી; આરાધનાપૂર્વક સમાધિમરણ કરીને તેઓ સ્વર્ગમાં ગયા. નેમનાથપ્રભુના સમયમાં આ કૃષ્ણ-બલભદ્ર તે નવમા (અંતિમ) વાસુદેવ-બલદેવ થયા, ને જરાસંઘ પ્રતિવાસુદેવ થયો.

હવે બીજી તરફ દક્ષિણ દેશમાં પાંડવોએ જરતકુમાર પાસેથી દ્વારકાનગરીના નાશના તથા શ્રીકૃષ્ણના મૃત્યુના સમાચાર સાંભળ્યાં; તે સાંભળતાં જ તેઓ શોકમગ્ન થયા; બલભદ્રજીને આશ્વાસન દેવા ગયા, તેમ જ દ્વારકાનગરી જુવી વસાવીને ત્યાં જરતકુમારને રાજસિંહાસને બેસાડ્યા. તે વખતે, નેમિનાથ તીર્થંકર અને શ્રીકૃષ્ણના સમયની દ્વારકાનગરીની જાહોજહાલીનું સ્મરણ થતાં, તથા હાલની દ્વારકાના બેહાલ જોતાં, તે પાંડવો વૈરાગ્યથી ચિંતવવા લાગ્યા કે અરે, દરિયા વચ્ચે દેવોએ રચેલી દ્વારકાનગરી પણ બળીને ભસ્મ થઈ ગઈ ! જ્યાં શ્રીકૃષ્ણ રાજ કરતા હતા, જ્યાંની રાજસભામાં પ્રભુ નેમકુમાર બિરાજતા હતા ને રોજેરોજ મંગલ ઉત્સવ થતા હતા, તે નગરી આજ શૂનકાર થઈ ગઈ. ક્યાં ગયા એ રાજમહેલો ? ક્યાં ગયા એ રાજવૈભવો ? ને ક્યાં ગયા એના ભોગવનારા ? નદીના પ્રવાહ જેવા ચંચળ વિષયોને સ્થિર રાખી શકાતા નથી; વિષયોનું આવું વિનાશીકપણું દેખીને વિવેકી જીવો તેનાથી વિરક્ત થાય છે ને વીતરાગ થઈને આત્મહિત ને સાધે છે.

આ પ્રમાણે સંસારથી વૈરાગ્ય પામીને તે પાંડવો પલ્લવ દેશમાં બિરાજમાન શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ

પાસે ગયા; પ્રભુના દર્શનથી તેમનું ચિત્ત શાંત થયું. પ્રભુના કેવળજ્ઞાનનો અત્યંત મહિમા કરીને સ્તુતિ કરી, ને પ્રભુના ઉપદેશમાં ચિદાનંદતત્ત્વની સ્વાનુભૂતિનો તેમ જ મોક્ષસુખનો પરમ મહિમા સાંભળીને તે પાંડવો પણ મોક્ષને સાધવા ઉત્સુક બન્યા. તેઓ વિચારવા લાગ્યા : અરેરે, નેમિનાથપ્રભુ જેવા તીર્થંકરનો સાક્ષાત્ સુયોગ હોવા છતાં અત્યાર સુધી એમે અસંયમમાં રહ્યા ને તૂચ્છ રાજભોગો માટે મોટીમોટી લડાઈઓ કરી. અરે, શ્રીકૃષ્ણ જેવા ચક્રવર્તીરાજાનું રાજ પણ જ્યાં સ્થિર ન રહ્યું, દ્વારકાનગરી નજર સામે જ સળગી ગઈ, ને શ્રીકૃષ્ણ જેવા મહારાજા પાણી વગર વનમાં મૃત્યુ પામ્યા; આવા મહાપુરુષોને પણ પુણ્ય શરણરૂપ ન થયા ત્યાં બીજાની શી વાત! પુણ્ય અને સંયોગો તો અદ્રુવ ને અશરણ છે; માત્ર રત્નત્રયધર્મ જ જીવને શરણરૂપ છે.

આ રીતે જેમનું ચિત્ત અસાર સંસારથી થાકી ગયેલું છે ને જિનદીક્ષા લેવા માટે તત્પર થયું છે એવા તે પાંડવોએ નેમનાથપ્રભુની સભામાં પોતાના તેમજ દ્રૌપદીના પૂર્વભવોની કથા સાંભળી :

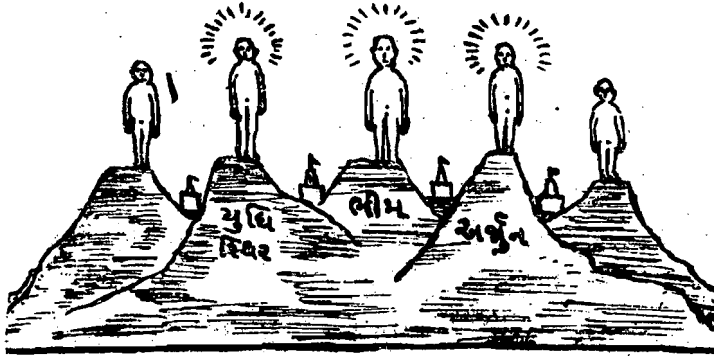
યુદ્ધિષ્ઠિર, ભીમ અને અર્જુન એ ત્રણે જીવો પૂર્વભવમાં પણ ભાઈઓ હતા, ને નકુલ-સહદેવ તથા દ્રૌપદી એ ત્રણે જીવો તે ત્રણે ભાઈઓની સ્ત્રી હતા. તેમાં દ્રૌપદીનું નામ નાગશ્રી હતું. અર્જુન અને દ્રૌપદી પૂર્વભવમાં પણ પતિ-પત્ની હતા. તે નાગશ્રીએ (દ્રૌપદીના પૂર્વભવના જીવે) એકવાર મુનિરાજનો અનાદર કરીને અયોગ્ય આહાર દીધો, તેથી મુનિરાજનું સમાધિમરણ થયું. નાગશ્રીનો જીવ તે પાપના ફળથી અનેકવાર દુર્ગતિમાં રખડીને દુઃખી થયો. અંતે ચંપાપુરીમાં એક મુનિરાજ પાસેથી તે જીવ જૈનધર્મના સંસ્કાર પામ્યો ને તેણે આર્યિકાસંઘમાં રહીને અહિંસાદિ વ્રત પાળ્યા, તેથી સ્વર્ગમાં દેવી થઈને પછી તે જીવ અહીં દ્રૌપદી તરીકે અવતર્યો છે. પૂર્વે નાગશ્રીના જીવે મુનિનો અનાદર કર્યો તે દેખીને યુદ્ધિષ્ઠિર વગેરે પાંચે જીવો વૈરાગ્ય પામ્યા ને જિનદીક્ષા લઈને સ્વર્ગમાં દેવ થયેલા, તેઓ ત્યાંથી આવીને આ પાંચ પાંડવો થયા છે. સ્વર્ગમાં પણ અર્જુન અને દ્રૌપદીના જીવો પતિ-પત્ની (દેવ-દેવી) હતા. અહીં પણ તે સતી દ્રૌપદી માત્ર અર્જુનને જ વરેલી છે, પણ પૂર્વે એક અશુભ સંકલ્પ કરેલો તેને કારણે તે લોકમાં 'પાંચભતારી' કહેવાણી. તમારામાંથી યુદ્ધિષ્ઠિર-ભીમ ને અર્જુન તો આ ભવમાં જ મોક્ષ પામશો; બાકીનાં અહીંથી દેવલોકમાં જઈને પછી અનુક્રમે મોક્ષપદને પામશો.

આ રીતે પ્રભુ નેમિનાથ તીર્થંકરની સભામાં પોતાના પૂર્વભવોનું વર્ણન સાંભળતાં પાંડવોનું ચિત્ત સંસારથી વિરક્ત થયું અને પ્રભુચરણોમાં જિનદીક્ષા લઈને તે યુદ્ધિષ્ઠિર-ભીમ-અર્જુન-નકુલ-સહદેવ પાંચે ભાઈઓ જૈનમુનિ થઈને પંચપરમેષ્ઠીપદમાં શોભવા લાગ્યા; તેમને દેખીને સૌ આશ્ચર્ય પામ્યા; દેવોએ પણ આનંદપૂર્વક ઉત્સવ કર્યો. તે જ વખતે માતા કુન્તા, દ્રૌપદી તેમ જ સુભદ્રા વગેરેએ પણ રાજમતી-આર્જિકાના સંઘમાં દીક્ષા ધારણ કરી.

ત્યારબાદ વિહાર કરતાં કરતાં તે પાંચે મુનિવરો સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં આવ્યા, નેમપ્રભુની કલ્યાણભૂમિ ગીરનારતીર્થનીવંદના કરી, વૈરાગ્યભૂમિ આશ્રવનમાં થોડા દિવસ રહીને આત્મધ્યાનની ઉત્તતા વડે વીતરાગતાની વૃદ્ધિ કરી; પછી શત્રુંજય-સિદ્ધક્ષેત્ર પર આવીને અડોલપણે આત્મધ્યાન કરવા લાગ્યા. અહીં, પરમેષ્ઠીપદની આનંદઅનુભૂતિમાં ઝૂલતા એ પાંચ પાંડવમુનિવરો પંચપરમેષ્ઠી જેવા જ શોભતા હતા.

કેવો શોભે પાંડવ-મુનિરાજ.....અહો! એને વંદન લાખ...

રાજપાટ ત્યાગી વસ્યા-ઉત્તત પર્વતમાં,

જેણે છોડ્યો સ્નેહીઓનો સાથ-અહો! એને વંદન લાખ....

સમ્યગ્દર્શન - જ્ઞાન - ચારિત્રના ધારક,

કરે કર્મોને બાળી ખાખ, અહો! એને વંદન લાખ....

શત્રુ કે મિત્ર નહીં કોઈ એના ધ્યાનમાં,

એ તો સાધે મુક્તિ કેરો માર્ગ, અહો! એને વંદન લાખ....

[કોઈ કથાકાર એમ કહે છે કે, પાંડવમુનિવરો નેમિનાથ પ્રભુના દર્શન કરવા માટે શત્રુંજયથી ગીરનાર તરફ વિહાર કરતા હતા, એવામાં તેમણે શ્રી નેમનાથપ્રભુના મોક્ષગમનની વાત સાંભળી, તેથી તેઓ વૈરાગ્યપૂર્વક શત્રુંજયપર્વત ઉપર જ ધ્યાનમાં સ્થિર થયા.]

શત્રુંજયપર્વત ઉપર મોહશત્રુને જીતવા માટે ધ્યાનમાં ઊભેલા તે મુનિભગવંતો ઉપર, દુર્યોધનના દુષ્ટ ભાણેજે અગ્નિનો ઘોર ઉપસર્ગ કર્યો. શરીર અગ્નિમાં સળગવા માંડ્યું, પરંતુ મુનિવરોએ તો ધ્યાનવડે આત્મામાં શાંતજળનું સીંચન કર્યું, ને શરીરની સાથે સાથે ધ્યાનાગ્નિમાં કર્મોને પણ બાળી નાંખ્યા. યુધિષ્ઠિર-ભીમ-અર્જુને તો તે જ વખતે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું અને અંતકૃત કેવળી થઈને મોક્ષ પામ્યા. નકુલ અને સહદેવ એ બે મુનિવરોને પોતાના ભાઈઓ સંબંધી રાંગની જરાક વૃત્તિ રહી ગઈ; એટલા માત્ર જરાક રાગને કારણે તેઓ મોક્ષ ન પામ્યા

ને સર્વાર્થસિદ્ધિ-દેવલોકમાં ભવ થયો.

—તેથી ન કરવો રાગ જરીયે ક્યાંય પણ મોક્ષેચ્છુએ,

વીતરાગ થઈને એ રીતે તે ભવ્ય ભવસાગર તરે.

[શત્રુંજય ઉપર ઉપસર્ગ વખતે પાંડવમુનિઓએ ભાવેલી ૧૨ વૈરાગ્યભાવનાઓ માટે—'જૈનધર્મની વાર્તાઓ ભાગ-૫' વાંચો.]

બાવીસમા તીર્થકર ભગવાન નેમિનાથે, ધર્મચક્ર સહિત ગગનવિહારવડે મોક્ષ માટેનો ધર્મરથ ચલાવતા-ચલાવતા અનેક દેશોમાં વિહાર કર્યો; વૈરાગી રાજકુમાર વરાંગ પણ તેમના જ શાસનમાં થયા; (તે વરાંગકુમારના સુંદર વૈરાગ્ય-ઉદ્ગારો માટે -જીઓ-જૈનધર્મની વાર્તાઓ ભાગ-૪ તથા ૫) છેવટે ફરી એકવાર નેમનાથપ્રભુ સૌરાષ્ટ્રમાં પધાર્યા. પોતાના દેશના તીર્થકર પરમાત્માને દેખીને ધન્ય બની સૌરાષ્ટ્રની જનતા! પ્રભુ પુનઃ એ જ ગીરનારગિરિ (ઉજ્જયંતગિરિ) પર પધાર્યા કે જ્યાં તેમના બે કલ્યાણક થયા હતા. હવે ૧૪મું ગુણસ્થાન અને મોક્ષપદની સાધનાવડે પંચમ કલ્યાણકની તૈયારી હતી. નેમિનાથ પ્રભુની પૂર્વે પણ કરોડો મુનિવરો ગીરનારથી મોક્ષપદ પામ્યા હતા; અને હવે આ તીર્થકર ત્યાંથી મોક્ષ પધારી રહ્યા છે. તીર્થકર પ્રભુના અંતિમ દર્શન માટે કરોડો જીવો ગીરનારમાં ઉમટી રહ્યા છે. નેમપ્રભુના ૧૦૦૦ વર્ષના આયુર્બંધનમાંથી હવે માત્ર એક જ માસ આયુ બાકી રહ્યું છે. વિહાર અને વાણી બંધ થયા; ગીરનારના સર્વોચ્ચ શિખર (પાંચમી ટૂંક....પંચમકલ્યાણકની ટૂંક; મોક્ષની ટૂંક) પર પ્રભુ અયોગી થયા. અષાડસુદ સાતમે સમસ્ત કર્મરહિત થયેલા તે પ્રભુ ગીરનાર ઉપરના સિદ્ધાલયમાં સિદ્ધપરમાત્મારૂપે સ્થિત થયા. આજે પણ પ્રભુ ત્યાં જ બિરાજે છે ને આ જ રીતે અનંતકાળ સુધી મોક્ષસુખમાં લીન રહેશે.—એ સિદ્ધભગવાનને યાદ કરીને ગીરનારની મોક્ષટૂંક ઉપર બેઠાબેઠા ગુરુકહાને તે પરમપદની ભાવના ભાવી હતી—

પૂર્વપ્રયોગાદિ કારણના યોગથી,
ત્રિધ્વગમન સિદ્ધાલય-પ્રાપ્ત સુસ્થિત જો....
સાદિ-અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં,
અનંત દર્શન જ્ઞાન અનંત સહિત જો....
અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે?

[એ વખતે પૂ. બેનશ્રી-બેન તેમજ મુમુક્ષુસમાજ શાંતિપૂર્વક એ ભાવનાને અનુસરી રહ્યા હતા. એ દશ્યનાં સાક્ષાત્દર્શન સોનગઢની “ગીરનારયાત્રા” ફિલ્મદ્વારા આજે પણ થઈ શકે છે.]
—આપણે પણ ગીરનાર જઈને સિદ્ધભગવંતોની છત્રછાયામાં એ ધન્યદશાની ભાવના ભાવીએ છીએ.

ત્રણ કલ્યાણક તિહાં થયા...મુક્તે ગયા રે....નેમિનાથભગવાન....તીરથ તે નમું રે...

નેમપ્રભુ મોક્ષ પધારતાં ઈન્દ્રો મોક્ષનો મહોત્સવ કરવા આવ્યા. હજાર વર્ષમાં આ પાંચમી વખત ઈન્દ્રો સૌરાષ્ટ્રમાં આવ્યા ને તીર્થકરપ્રભુના પંચમકલ્યાણકનો મહાન ઉત્સવ કર્યો; ગીરનારની તે મોક્ષટૂંક પર, પર્વતની શિલામાં પ્રભુના ચરણચિહ્ન તેમ જ પ્રતિમાજી કોતર્યા....જે આજે ૮૬૦૦૦ વર્ષ બાદ પણ આપણને તીર્થકરપ્રભુનું સ્મરણ કરાવીને પરમપદપ્રાપ્તિની ભાવના જગાડે છે.

ગીરનારની ટૂંક પર, નેમિનાથ નિર્વાણ;
યાત્રા કરતાં ઉરમાં જાગે આતમધ્યાન.

[૭૨ કરોડ ને સાતસો મુનિવરોની સિદ્ધભૂમિ ગીરનારતીર્થને વંદન હો.]

જેઓ પહેલાં ચિંતાગતિ-વિદ્યાધર તીર્થંકર હતા ને વિવાહ માટે પ્રીતિમતી રાજકુમારીની માંગણીનો અસ્વીકાર કર્યો હતો, પછી ચોથા સ્વર્ગના દેવ થઈને અપરાજિત રાજા થયા હતા, ત્યાર પછી સોળમા સ્વર્ગના ઈન્દ્ર થઈને સુપ્રતિષ્ઠિત રાજા થયા, પછી અહમિન્દ્ર થયા, ને અંતે ભરતક્ષેત્રના ૨૨મા તીર્થંકર થઈને ગીરનારની પંચમટ્ટકેથી મોક્ષ પધાર્યા, તે ભગવાન નેમિનાથ અમને પણ શીઘ્ર મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ કરાવો.

જો કે, ઈન્દ્રાદિ દેવો પણ જેને પૂજે એવી અદ્ભુત પુણ્યલક્ષ્મી તે ભગવાન નેમિનાથ પાસે હતી, અતિશય સૌન્દર્યથી શોભતી તેમની કુમાર-અવસ્થા હતી ને રાજમતી જેવી અત્યંત સુંદર રાજકન્યા તેમને વરમાળા પહેરાવવા આતુર હતી; તોપણ અતીન્દ્રિય ચૈતન્યવૈભવ પાસે ભગવાને તે બધાને તૂચ્છ તરણાંની જેમ છોડી દીધા ને સંયમ ધારણ કરીને પરમાત્મા બન્યા; એ રીતે જગતના મુમુક્ષુ જીવોને માટે વૈરાગ્યના મહાન આદર્શ બન્યા; ધર્મચક્રી ધરી (નેમિ) બનીને જેમણે 'નેમિનાથ' નામ સાર્થક કર્યું...તે ભગવાને ચલાવેલું ધર્મચક્ર ધર્મીજીવોના અંતરમાં આજેય મોક્ષ તરફ ચાલી રહ્યું છે.

અમારા ધર્મરથના સારથિ પ્રભુ નેમિજિનને નમસ્કાર હો.

શ્રીકૃષ્ણ જેવા મહાત્માએ પણ જે પરમાત્માનું શરણ લઈને તીર્થંકરપ્રકૃતિ બાંધી, તે ભગવાન નેમિનાથ-તીર્થંકર આ પૃથ્વી પર કોનાથી વંધ નથી!

હરિવંશનો હંસલો, બન્યો સિદ્ધ ભગવાન;
'હરિ' નમે તુજ ચરણમાં, ગાય સદા ગુણગાન.

પ્રભુજી તુજ પ્રસાદથી બન્યુ તીર્થ ગીરનાર,
કલ્યાણક ત્રણ તુજના મુજ રત્નત્રય દેનાર.

* *

[આ રીતે, સૌરાષ્ટ્રદેશમાં જેમનાં પંચકલ્યાણક થયા એવા બાલબ્રહ્મચારી બાવીસમા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનું આ મંગલપુરાણ પૂરું થયું; તે સર્વ જીવોને ઉત્તમ જ્ઞાન-વૈરાગ્યનું કારણ હો.]

(ગીરનાર-તીર્થ ઉપર બેઠાબેઠા પૂ. કાનજી સ્વામીએ લખેલા હસ્તાક્ષર)

ॐ

શ્રી નેમી નાથ ભગવાનનું ચારીત્ર દામ
કલ્પજ્ઞાનદામ સમ શ્રીભગ્ને સિદ્ધાલય
દામના સ્મરણહું રચાન શ્રી ગીરનાર
દામના જીવેદા.

છેલ્લા ચકવર્તી બ્રહ્મદત્ત

નેમનાથ અને પાર્શ્વનાથ ભગવંતીની વચ્ચેના કાળમાં બારમા બ્રહ્મદત્ત ચકવર્તી કમ્પિલાનગરીમાં થયા. પૂર્વભવમાં તે જીવ એક ગરીબ ખેડૂતનો પુત્ર હતો. તેણે એક મુનિ પાસે દીક્ષા લઈને તપ કર્યું; અને મૂર્ખતા વશ તપના ફળમાં ચકવર્તીપદની વિભૂતિનું નિદાન કર્યું. મરીને તે જીવ સૌધર્મસ્વર્ગમાં ગયો; અને ત્યાંથી કમ્પિલાનગરીમાં બ્રહ્મદત્ત-ચકવર્તી થયો. એક દિવસ કારણવશ રસોઈયા ઉપર ક્રોધ કરીને તેને શિક્ષા કરી; રસોઈયો મરીને વ્યંતર દેવ થયો, અને વેરબુદ્ધિથી બ્રહ્મદત્તને મારવાનું વિચારવા લાગ્યો. રસનાલોલૂપી તે રાજાને બનાવટી અમૃતફળ વડે લોભાવીને તે સમુદ્ર વચ્ચે લઈ ગયો; ત્યાં ઘણો ઉપદ્રવ કર્યો. પણ ચકવર્તી-બ્રહ્મદત્ત પંચ-નમસ્કારમંત્રનું સ્મરણ કરતા રહ્યા તેથી તે દેવ તેને ડુબાડી ન શક્યો. છેવટે તેણે કહ્યું : 'હે રાજા! જો તમે પાણીમાં નમસ્કારમંત્રના શબ્દો લખીને પગ વડે તેને ભૂંસાડી નાંખો તો હું તમને આ સમુદ્રની બહાર કાઢું, નહીંતર ડુબાડી દઈશ.' મૂર્ખ રાજાએ મરણના ભયે ધર્મ છોડ્યો, ને નમસ્કારમંત્ર લખીને જ્યાં પગ વડે તે ભૂંસવા જાય છે ત્યાં તો દુષ્ટ દેવે તેનો પગ દરિયામાં ફેંક્યો ને મરીને તે બ્રહ્મદત્ત ચકવર્તી સાતમી નરકે ઊંધે માથે જઈ પડ્યો. અરેરે, વિષયોના રસની લોલૂપતા ને ધર્મની વિરાધનાનું કેવું મહા ભયંકર દુઃખદાયી ફળ તે પામ્યો ! તે દેખીને હે ભવ્યજીવો ! તમે વિષયોની લાલસા છોડો ને દઢભાવથી જૈનધર્મની આરાધના કરો.

* * *

સંતો કહે છે :—

ભાઈ! તને આ ભવદુઃખ વ્યાલાં ન હોય ને મોક્ષસુખને અનુભવવા ચાહતો હો, તો તારા ધ્યેયની દિશા પલટાવી નાંખ; જગતથી ઉદાસ થઈને આત્માનો રંગ લગાડીને અંતરમાં ચૈતન્યસ્વભાવને ધ્યાવ. એ ધ્યાનમાં તને પરમ આનંદમય મોક્ષસુખ અનુભવાશે.

